

SCIENTIA FRUCTUOSA

Науковий журнал

Виходить шість разів на рік
Уперше вийшов друком у лютому 1998 р.

До жовтня 2000 р. виходив під назвою
"Вісник Київського державного торговельно-економічного університету"

До лютого 2022 р. виходив під назвою
"Вісник Київського національного торговельно-економічного університету"

Журнал визнано МОН України як фахове видання з економічних наук категорії "Б"

№ 3⁽¹⁴³⁾2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

МАЗАРАКІ А. А., головний редактор;
ПРИТУЛЬСЬКА Н. В., заступник головного редактора;
МЕЛЬНИЧЕНКО С. В., відповідальний секретар

з економічних наук

БАЙ С. І., д. е. н., професор, ДТЕУ;
БЛАКИТА Г. В., д. е. н., професор, ДТЕУ;
БОНДАРЕНКО О. С., д. е. н., професор, ДТЕУ;
БОСОВСЬКА М. В., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ВЕДМІДЬ Н. І., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ВОЛОСОВИЧ С. В., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ГЕРАСИМЕНКО А. Г., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ІЛЛЯШ О. І., доктор хабілітований, професор,
Університет Миколая Коперника в Торуні (*Польща*);
ЛАНГ Ф. П., доктор хабілітований, професор,
Університет економіки та управління в Ессені,
Вищий економічний інститут у Люксембурзі (*Німеччина*)
ЛАЦЕ Н., д. е. н., професор, Ризький технічний університет
(*Латвія*);
МАКОГОН В. Д., д. е. н., професор, ДТЕУ;
МАРЧЕНКО В. М., д. е. н., професор, КПІ;
МЕЛЬНИК Т. М., д. е. н., професор, ДТЕУ;
МОРОЗОВА Л. С., д. е. н., професор, ДТЕУ;
НАЗАРОВА К. О., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ПСТУХОВА О. М., д. е. н., професор, НУХТ;
ПАВЛІК А., д. е. н., професор, Університет
ім. Яна Кохановського (*Польща*);
СУВАН-АЧАРІЯ Ч., д. е. н., доцент, Таксін університет
(*Тайланд*);
ТАКАХАШИ Т., д. н., професор, Університет Такушоку
(*Японія*);
ТКАЧЕНКО Т. І., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ФІЛІС К., д. е. н., керівник Центру вивчення Росії,
Євразії та Південно-Східної Європи (*Третья*);
ФОМІНА О. В., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ЧУГУНОВ І. Я., д. е. н., професор, ДТЕУ;
ШНИРКОВ О. І., д. е. н., професор, КНУ імені Тараса
Шевченка

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет /
правонаступник Київського національного торговельно-
економічного університету

Заступник директора
з наукової періодики ЦПНМБ –
завідувач редакції С. Л. ОЛЮНІНА

Редактори:
Е. Ю. КИРИЧЕНКО, І. Й. РАСКАЗОВА
Художньо-технічний редактор
С. В. АНДРУШКО

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 13100-1984ПР від 23.08.2007

Індекс журналу
в Каталозі видань України на 2022 рік – 21910

Підписано до друку 17.06.2022.
Ум. друк. арк. 11. Тираж 250 пр. Зам. 140

Адреса редакції, видавця, виготовлювача:
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156.

Телефон редакції 531-31-16,
e-mail: visnik@knute.edu.ua

Надруковано на обладнанні ДТЕУ.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4620 від 03.10.2013

Видається за рекомендацією Вченої ради ДТЕУ
(протокол засідання № 6 від 26.05.2022)

Статті проходять рецензування. Передрук і переклади матеріалів, опублікованих у журналі, дозволяються лише зі згоди автора та редакції
Журнал представлено в міжнародних і національних наукометричних базах: Індекс Копернікус (*Index Copernicus*);
реферативній базі даних "Україніка наукова", а також у пошуковій системі Академії Google (*Google Scholar*).

© Державний торговельно-економічний університет, 2022

Київ · ДТЕУ · 2022

З М І С Т

ЕКОНОМІКА

МАЗАРАКІ А., МЕЛЬНИК Т.	Світове господарство: виклики російсько-української війни	4
ДУГІНЕЦЬ Г., НІЖЕЙКО К.	Міжнародна технічна допомога в повоєнній відбудові України	36

ПІДПРИЄМНИЦТВО

БЛАКИТА Г., БОГМА О., СІЛАКОВА Г.	Конфліктологія в концепції економічної безпеки підприємств в умовах війни	50
ФАЙВІШЕНКО Д.	Кінопрокат України у кризових умовах: маркетингові стратегії	59
ВДОВІЧЕН А., КИФЯК В.	Сфера гостинності України: відновлення у повосенний період	68

ФІНАНСИ

ЖУРАХОВСЬКА Л., ЛЯШЕНКО С.	Обіг корпоративних облігацій в Україні за масштабної кризи	78
ШКУРКО В.	Сектор перестраховання у фінансовій системі	93

ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

ФОМІНА О., СЕМЕНОВА С., БЕРЕЗОВСЬКА Д.	Трансформація фінансової звітності в умовах воєнного стану	103
БЕЗВЕРХИЙ К., ЮРЧЕНКО О.	Мінімальне податкове зобов'язання для бізнесу: правила адміністрування	114
МУЗИЧУК М.	Облік контрольованих операцій	126

ВИЩА ОСВІТА

ПОЙДИН М.	Англійська мова за професійним спрямуванням: міжнародні методики викладання	137
------------------	--	-----

C O N T E N T

ECONOMY

MAZARAKI A., MELNYK T.	The world economy: the challenges of the Russian-Ukrainian war	4
DUGINETS G., NIZHEIKO K.	International technical support in Ukraine's postwar reconstruction	36

ENTERPRISE

BLAKYTA H., BOGMA O., SILAKOVA H.	Conflictology in the concept of economic security of enterprises during wartime	50
FAYVISHENKO D.	Ukraine's film distribution in crisis conditions: marketing strategies	59
VDOVICHEN A., KYFYAK V.	The hospitality sector of Ukraine: recovery in the postwar period	68

FINANCE

ZHURAKHOVSKA L., LYASHENKO S.	Circulation of corporate bonds in Ukraine during major crisis	78
SHKURKO V.	Reinsurance sector in the financial system	93

ACCOUNTING AND TAXATION

FOMINA O., SEMENOVA S., BEREZOVSKA D.	Transformation of financial reporting during martial law	103
BEZVERKHYYI K., YURCHENKO O.	Minimum business tax liability: administration rules	114
MUZYCHUK M.	Accounting of controlled transactions	126

HIGHER EDUCATION

POIDYN M.	English language for professional orientation: international methods of teaching	137
------------------	---	-----

УДК 339.9:[(470+571)(477):355.01

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)01

МАЗАРАКІ Анатолій,
д. е. н., професор, ректор
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-5283-8444
rector@knute.edu.ua

MAZARAKI Anatolii,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Rector of State University
of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5283-8444
rector@knute.edu.ua

МЕЛЬНИК Тетяна,
д. е. н., професор, завідувач кафедри
міжнародного менеджменту
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-3839-6018
t.melnyk@knute.edu.ua

MELNYK Tetiana,
Doctor of Science (Economics),
Professor, the Head of the Department
of International Management
State University of Trade and Economics
Kyoto Str., 19, Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3839-6018
t.melnyk@knute.edu.ua

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО: ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

THE WORLD ECONOMY: THE CHALLENGES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Вступ. Економіка у стані війни має функціонувати за законами воєнного часу. Підприємства України в тилу переорієнтуються на роботу заради перемоги. Це передбачає налагодження ефективної роботи всіх необхідних підприємств, мобілізацію ресурсів та створення нової логістики.

Проблема. Вже сьогодні вкрай актуальним є розроблення планів щодо повоєнного відновлення української економіки. Тому перед державою постає завдання формування стратегічних передумов нової економічної моделі, яка сформується після завершення війни з росією.

Метою статті є дослідження функціонування економіки та ринку праці у воєнний період та визначення концептуальних засад повоєнного відновлення економіки, виходячи

Introduction. The economy in a state of war must function according to the laws of war. Ukrainian enterprises in the rear are reorienting to work for victory. This involves establishing the efficient operation of all necessary enterprises, mobilizing resources and creating new logistics.

Problem. The development of plans for the post-war recovery of the Ukrainian economy is extremely important today. Therefore, the state faces the task of forming the strategic preconditions for a new economic model that will be formed after the end of the war with russia.

The aim of the article is to study the functioning of the economy and the labor market during the war and to determine the conceptual framework of postwar economic recovery,

---

© Мазаракі А., Мельник Т., 2022

Внесок авторів є рівнозначним.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Mazaraki A., Melnyk T. Svitove gospodarstvo: vyklyky rosij's'ko-ukrai'ns'koi' vijny. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 4-35.
[https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01)

зі змін в економічній структурі та враховуючи сучасні світові тенденції розвитку.

Методи. Використано методи статистичного аналізу, синтезу, порівняння, групування, табличного та графічного зображення результатів.

Результати дослідження. Встановлено стійкі економічні тренди, що визначатимуть розвиток економік країн світу. Окремлено найближчі перспективи глобального економічного розвитку під впливом глобальних зрушень, пандемії та війни України з росією. Проаналізовано наслідки воєнних дій для галузей економіки та ринку праці України. Сформульовано ключові засади переходу України у повоєнний період до нової моделі економічного розвитку, в основу якої покладено індустріальне відродження на нових технологічних рішеннях.

Висновки. Військове вторгнення росії в Україну призвело до жахливих гуманітарних наслідків та соціально-економічної кризи. Це позначиться на всіх показниках економічного розвитку держави. Економічна криза в Україні посилиться глобальним економічним спадом. Наведено нові можливості відновлення економіки України після війни та визначено сценарії соціально-економічного розвитку України у повоєнний період.

Ключові слова: світова економіка, глобальні тренди, структурні зрушення, зовнішня торгівля, війна, повоєнний період, індустріальний розвиток, структурна економічна політика.

JEL Classification: E60, F01, F14, F29, H54, O16

Вступ. Гостра актуальність проблематики стратегічного розвитку України у довгостроковому періоді, обумовленого впливом глобальної пандемії COVID-19, визначається сучасними змінами в світовій економіці та новими трендами загальносвітового розвитку. Нині відзначається уповільнення зростання світової економіки після активного відновлення, слідом за спадом, спричиненим пандемією. Після початку відновлення у другій половині 2020 р. темпи зростання світової економіки скоротилися у першому півріччі 2021 р. на тлі нових спалахів COVID-19, а також поточних проблем у роботі глобальних виробничо-збутових ланцюгів та високих цін на сировинні товари. Попри значний прогрес у вакцинації населення у розвинених економіках і багатьох країнах, що розвиваються, у третьому кварталі зростання світової економіки ще більше сповільнилося, оскільки різкий економічний спад у США та Китаї значно компенсував намічене зростання в країнах Євразії.

based on changes in economic structure and taking into account current global development trends.

Methods. Methods of statistical analysis, synthesis, comparison, grouping, tabular and graphical representation of results were used.

Results. Stable economic trends that will determine the development of the world's economies have been identified. The nearest prospects of global economic development under the influence of global changes, pandemic and war of Ukraine with russia are outlined. The consequences of military actions for the sectors of the economy and the labor market of Ukraine are analyzed. The key principles of Ukraine's transition to the new model of economic development in the postwar period, which is based on industrial revival on new technological solutions, are formulated.

Conclusions. Russia's military invasion of Ukraine has led to terrible humanitarian consequences and socio-economic crisis. This will affect all indicators of economic development of the state. The economic crisis in Ukraine will be exacerbated by the global economic recession. New opportunities for the recovery of Ukraine's economy after the war are presented and scenarios of socio-economic development of Ukraine in the postwar period are identified.

Keywords: world economy, global trends, structural changes, foreign trade, war, post-war period, industrial development, structural economic policy.

Уповільнення зростання світової економіки, яке спостерігається останнім часом, багато в чому відображає загострення проблем з поставками, включаючи дефіцит електроенергії в Китаї, що створило серйозну загрозу світовому промислому виробництву та виробничо-збутовим ланцюгам. Однією з головних проблем стало прискорення світової інфляції, а в результаті заходів, які вживають центральні банки країн, що розвиваються, стали жорсткішими умови кредитування. Ціни на енергоносії на світових ринках побили історичні рекорди, а зростання міжнародної торгівлі втратило динаміку на тлі уповільнення зростання світової економіки та збереження проблем з поставками. Як зазначається у Доповіді Світового Банку [1], пандемія COVID-19 вплинула на потенційний обсяг виробництва через негативний вплив на людський капітал та інвестиції, особливо в країнах, що розвиваються. Крім того, криза непропорційно більшою мірою торкнулася вразливих груп населення і призвела до збільшення нерівності. Згідно з прогнозами, до кінця поточного року близько 100 млн людей знову опиняться в стані бідності.

Світ стоїть на порозі глобальних соціально-економічних зрушень, що пов'язані з чотирма факторами структурних змін – магістральними трендами, які визначатимуть розвиток світу за тим чи іншим сценарієм [2]. Це, *по-перше*, демографічні зміни, пов'язані з уповільненням глобального приросту населення, його старінням та міграцією; *по-друге*, – глобальні екологічні зміни, які посилюють міждержавну конкуренцію та спричиняють ризики розвитку та безпеки держав, особливо тих, що розвиваються; *по-третє*, трансформації економічного змісту, що формують виклики збільшення національного боргу, фрагментування світової торгівлі, проблеми зайнятості населення, які вимагають вироблення нових підходів до регулювання, зокрема цифрового; *по-четверте*, прискорення створення технологій та їх впровадження не тільки прокладає дорогу у майбутнє, але й руйнує звичний уклад. Загострюється технологічна гонка за володіння ключовими технологіями та технологічне домінування.

На початку 2022 р. росія війною завдала українській економіці удару, який можна порівняти з руйнуваннями Другої світової війни. Тому економіка, яка перебуває у стані війни, має функціонувати за законами воєнного часу. Підприємства України в тилу переорієнтовуються на роботу заради перемоги, при цьому не обов'язково йдеться лише про озброєння, оскільки воюючій країні також необхідне продовольство, паливо та багато інших товарів. Це передбачає налагодження ефективної роботи всіх необхідних підприємств, мобілізацію ресурсів та створення нової логістики.

Проблема. У перспективі Україна, крім того, що зазнає істотного впливу кардинальних глобальних трансформацій, ще й опиниться перед викликами повоєнного часу. За оцінками зарубіжних експертів, ВВП країни у 2022 р. скоротиться більш ніж на 46 % [3], зміниться структура

української економіки внаслідок руйнівного впливу війни, суттєві зміни очікують ринок праці – мільйони українців уже втратили робочі місця.

Сьогодні надзвичайно актуальним є розроблення планів щодо повоєнного відновлення української економіки. Це передбачає вироблення параметрів, контурів економічної політики, яка враховувала б повоєнний стан виробників товарів/послуг, ресурси домашніх господарств та держави. Тому перед державою постає завдання формування стратегічних передумов нової економічної моделі, яка сформується після завершення війни з росією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика структурних зрушень та вивчення зв'язків між структурою національної економіки та темпами економічного зростання стала предметом дослідження відомих зарубіжних учених: Е. Домара, П. Друкера, В. Льюїса, Д. Кендрика, Дж. Б. Кларка, В. Парето, Р. Солоу, Дж. Стігліца, Р. Стоуна, Я. Тінбергена, А. Тоффлера, Ж. Форрестьє, Ф. Хайєка, Р. Харрода тощо. Наразі більшість праць зарубіжних науковців присвячено проблематиці змін у секторальній економічній структурі у контексті сталого розвитку, зокрема, це дослідження М. Савони та Т. Карлі [4], А. Рауфа зі співавторами [5], Е. Хурмекоскі [6] тощо. Останніми роками науковці приділяють велику увагу цифровим трансформаціям в економіці (Д. Ендрюс зі співавторами [7], Р. Болдін [8], Ж. Кремер зі співавторами [9], С. Мітрополіус, С. Дуліджеріс [10], К. Дієго, М. Містієрі [11], К. Абрахам зі співавторами [12] та ін.). Зміни в національних туристичних потоках в умовах пандемії розглядали К. Жеон та Г. Янг [13]. Дослідженню впливу посилення інтернаціоналізації та глобалізації міжнародних економічних відносин на національні економічні перетворення присвячено працю Ж. Оспанбаєва, А. Мирзахметової та Д. Челесті [14]. Різні аспекти структурної політики інклюзивної індустріалізації розглянуто в публікаціях К. ван дер Вена [15], К. Хуан зі співавторами [16], С. Остсубо [17], К. Кіма зі співавторами [18].

В Україні питання структурних зрушень широко аналізуються відомими вченими. Зокрема, у працях В. Сіденка [19], О. Пелех [20], В. Антонюк [21] ґрунтовно визначено негативні прояви у базових структурних макроекономічних пропорціях. Вплив структурних зрушень на ефективність структурних змін в економіці досліджено Б. Марковим [22], теоретичні аспекти державного регулювання структурних зрушень в економіці – Б. Дергалюком [23]. К. Редько, Ю. Голембіовська оцінювали наслідки розвитку галузей економіки в умовах членства України в СОТ [24]. У праці Л. Потравки розглянуто структурні особливості зовнішньої торгівлі України, які відображають структуру конкурентних можливостей національної економіки [25]. Концептуальні засади політики Новітнього індустріального розвитку України досліджено у фундаментальній праці під керівництвом В. Власюка [26].

Однак нині актуалізується проблематика функціонування економіки України в умовах війни та формування соціально-економічної моделі у повоєнний період, виходячи зі змін у структурі економіки та ринку праці у взаємозв'язку із глобальними трендами розвитку.

Метою статті є дослідження функціонування економіки та ринку праці у воєнний період та визначення концептуальних засад повоєнного відновлення економіки, виходячи зі змін в економічній структурі та враховуючи сучасні світові тенденції розвитку.

Методи. Теоретичну та методичну основу для написання статті становили сучасні наукові концепції та теоретичні розробки з питань подальшого розвитку глобальної економіки, структурних трансформацій країн світу, аналітичні дослідження Національної Ради по Розвідці (США), ООН, Центру глобального прогнозування *Oxford Economics*, Світового Банку, консалтингової організації *GMK*, статистичні дані Міжнародного валютного фонду, Світового Банку, Державної служби статистики та Національного Банку України.

Для досягнення мети дослідження використано методи статистичного аналізу, синтезу, порівняння, групування, табличного та графічного зображення результатів.

Результати дослідження.

Довгострокові глобальні тренди, виклики та сценарії розвитку світу.

Останніми роками внаслідок руйнівного впливу пандемії *COVID-19* перед світом постають глобальні виклики, внаслідок чого він дедалі більш фрагментується. При цьому здатність долати виклики не завжди є адекватною масштабу проблем. З'являється дедалі більше ліній протистояння як усередині держав, так і на міжнародному рівні. І це зводить у ранг ключових факторів здатність до адаптації та консолідації зусиль усередині та зовні [2].

Серед структурних сил, що визначатимуть подальший розвиток світу, виділяють: демографію, навколишнє середовище, економіку та технології.

Як зазначається у звіті Центру середньострокового та довгострокового стратегічного планування розвідувальної агенції США (*National Intelligence Council*), найбільш певними тенденціями протягом наступних 20 років будуть великі демографічні зрушення, оскільки наразі відмічається уповільнення зростання глобального населення та швидке збільшення його середнього віку (*табл. 1*).

Деякі розвинені та країни з економікою, що розвивається, зокрема в Європі та Східній Азії, "старітимуть" швидше і зіткнуться зі скороченням населення, що негативно вплине на економічне зростання. При цьому деякі країни, що розвиваються – у Латинській Америці, Південній Азії, на Близькому Сході та в Північній Африці, отримають переваги від збільшення населення працездатного віку, що

відкриває можливості для демографічних дивідендів у поєднанні з покращанням інфраструктури та кваліфікації. Нині у кожному регіоні протягом останніх кількох десятиліть відбувся неабиякий прогрес у людському розвитку, що включає охорону здоров'я, освіту та процвітання домогосподарств. Однак надалі багатьом країнам буде важко розвивати і навіть підтримувати ці успіхи. Попередні вдосконалення були зосереджені на основах охорони здоров'я, освіти та скорочення бідності, але наступні рівні розвитку є складнішими і стикаються з новими викликами. Перед державами постануть проблеми потенційного уповільнення глобального економічного зростання, старіння населення та наслідків конфліктів і зміни клімату, однак не всі зможуть ефективно їх вирішити. Тому зміна глобальних демографічних тенденцій вочевидь посилить диспропорції в економічних можливостях всередині та між країнами протягом наступних двох десятиліть, а також створить більший тиск і суперечки щодо міграції.

Таблиця 1

Довгостроковий прогноз демографічних показників за регіонами

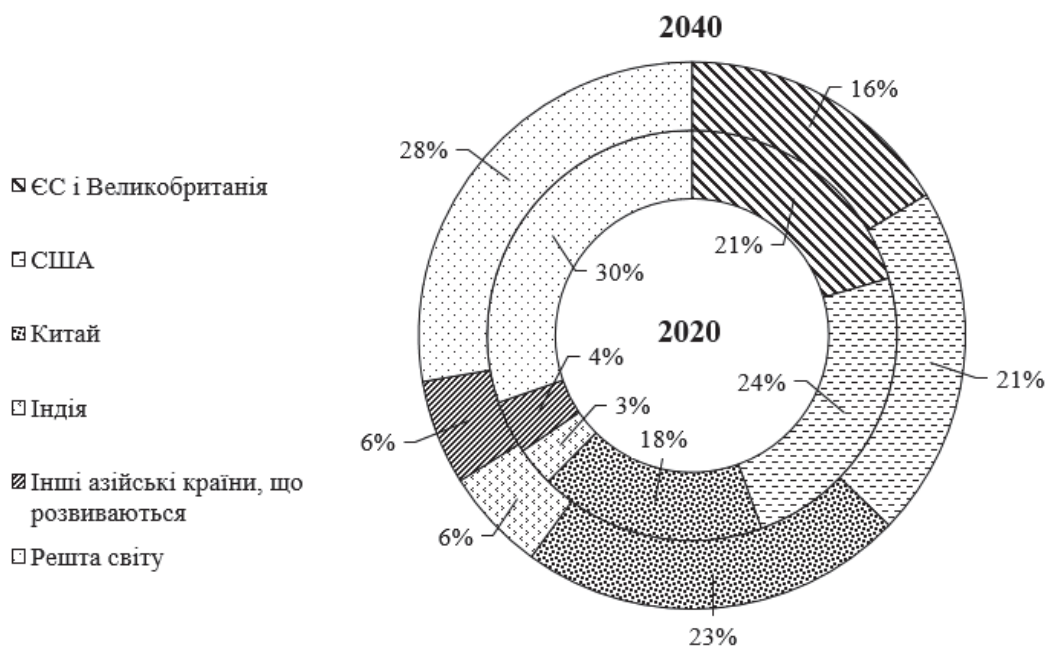
Регіон	Кількість населення, млн		Частка урбанізованого населення, %		Тривалість життя, років		Середній вік, років		Захворюваність неінфекційними хворобами, на 1 тис. осіб	
	2020	2040	2020	2040	2020	2040	2020	2040	2020	2040
Північна Америка	369	402	74.1	80.4	79.1	82	38.6	41.4	9.1	10.3
Європа	630	633	75.3	81.9	80.9	83.9	41.9	46.5	9.0	10.9
Латинська Америка	651	739	82.4	87.4	75.8	79.3	31.0	37.9	4.6	6.8
Близький Схід і Північна Африка	463	602	66.1	71.7	74.4	77.5	27.5	31.9	3.7	5.6
Африка на південь від Сахари	1138	1814	41.6	53.1	61.9	66.9	18.9	22.1	2.9	3.2
Південна Азія	1856	2199	34.8	46	69.8	73.4	27.5	33.8	4.8	6.3
Східна Азія і Океанія	2389	2498	61.0	69.8	76.6	79.6	34.4	40.0	5.3	7.8

Джерело: узагальнено авторами за даними [27; 28].

Ймовірні зміни протягом наступних двох десятиліть, особливо в 2030-х роках відбудуться й у сфері навколишнього середовища, яке фізично відчує наслідки зміни клімату. Наявність більш екстремальних штормів, посух та повеней, танення льодовиків і крижаних брил, підвищення рівня моря зумовить підвищення температури. Кліматичний вплив буде діяти непропорційно в країнах, що розвиваються, а в бідніших регіонах можлива деградація навколишнього середовища, що створить нові вразливі місця та посилить існуючі ризики для економічного процвітання, забезпечення харчуванням і водою, здоров'я та енергетичної безпеки. Уряди, суспільство та приватний сектор, ймовірно, розширять заходи з адаптації та стійкості для подолання

існуючих загроз, але навряд чи ці заходи будуть рівномірно розподілені, залишаючи деякі групи населення позаду. Будуть зростати дебати щодо того, як і як швидко можливо досягти нульових викидів парникових газів.

Економічний аспект глобальних змін, що включає зростання державного боргу, більш складне та фрагментарне торговельне середовище, зрушення в торгівлі та нові зміни в зайнятості, що, найімовірніше, вплине на внутрішні та міждержавні умови. Багато урядів можуть виявити, що вони мають меншу гнучкість, оскільки орієнтуються на більший борговий тягар, різноманітні правила торгівлі та ширший спектр потужних державних та корпоративних суб'єктів, які здійснюють вплив. Великі платформні корпорації, які забезпечують онлайн-ринки для великої кількості покупців і продавців, можуть стимулювати продовження глобалізації торгівлі й допомогти меншим фірмам розвиватися та отримати доступ до міжнародних ринків. Ці потужні фірми, ймовірно, намагатимуться вплинути на політичні та соціальні сфери, маючи на меті введення державами нових обмежень. При цьому азійські економіки готові продовжити десятиліття зростання принаймні до 2030 р., хоча потенційно повільніше (рис. 1).

Рис. 1. Прогноз розподілу світового ВВП

Джерело: побудовано за даними [28].

Вони навряд чи досягнуть рівня валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення або економічного впливу нинішніх країн з розвинутою економікою, включаючи США та країни Європи. Зростання продуктивності залишається ключовою змінною; збільшення темпів зростання могло б пом'якшити багато економічних проблем, проблем людського розвитку та ін.

Технології, що здатні пом'якшити ці та інші проблеми, винаходяться, використовуються, розповсюджуються, а потім відкидаються з постійно зростаючою швидкістю по всьому світу, і з'являються нові центри інновацій. Протягом наступних двох десятиліть темпи та охоплення технологічних розробок, ймовірно, зростатимуть ще швидше, трансформуючи цілий спектр людського досвіду та здібностей, а також створюючи нові напруження та розриви всередині та між суспільствами, галузями промисловості та державами. Державні та недержавні суперники змагатимуться за лідерство та домінування в науці й техніці з потенційно каскадними ризиками та наслідками для економічної, військової та соціальної безпеки.

Зазначені магістральні тренди впливатимуть на те, що всередині суспільств зростатимуть роздробленість і суперечки щодо економічних, культурних і політичних питань. Унаслідок значної поінформованості населення дедалі песимістичніше сприймає сучасні тренди, роботу державних інститутів, фрагментується на різні ідентичності. Держава зазнає наростаючого тиску з боку всіх чотирьох структурних факторів і виникає розрив між можливостями держави і запитами з боку суспільства.

На міжнародному рівні дедалі очевиднішою є неможливість домінування однієї держави у всіх регіонах. Однак саме США та КНР матимуть найбільший вплив на інших гравців, створення норм та правил, функціонування міжнародних інституцій. Збільшується ризик міждержавних конфліктів, проте це буде конфлікт іншого типу, із застосуванням гіперзвукової зброї, штучного інтелекту.

Незважаючи на глобальну невизначеність, *НІС* розробило п'ять сценаріїв майбутнього розвитку світу у 20-річній перспективі (*табл. 2*), які переважно передбачають позитивну роль глобальних викликів, оскільки вони дозволяють країнам об'єднуватися для їх подолання. Параметри сценаріїв залежать від впливу таких структурних факторів, як стан світової економіки, боротьба зі зміною клімату та суперництво за технологічне лідерство. Також найважливішим параметром світового розвитку є стан та динаміка відносин США та КНР, що також впливатиме на соціально-економічне становище інших держав та регіонів [2]. При цьому лише два сценарії з п'яти ("Конкурентне співіснування" і "Трагедія та мобілізація") передбачають співпрацю двох економічних гігантів, а не їх ворожнечу.

Таким чином, зважаючи на настільки серйозні структурні зрушення в усіх аспектах соціально-економічної діяльності світу, які породжені у тому числі сучасними глобальними технологічними змінами, можна констатувати факт неможливості ринкового саморегулювання внаслідок недостатності визначеності у діях ринкових параметрів у періоди кардинальних змін. Як зазначає В. Сіденко: "В умовах, коли принципово нові технології виробництва і бізнесу

впродовж найближчих двох-трьох десятиліть кардинально змінюватимуть економічний ландшафт світу, фактор часу починає відігравати критичну роль" [19]. У цьому випадку пасивна роль держави може призвести до фатальних наслідків, зокрема втрати інтересу до вітчизняної продукції з боку новітніх глобальних ринків.

Таблиця 2

Можливі сценарії розвитку світу до 2040 р.

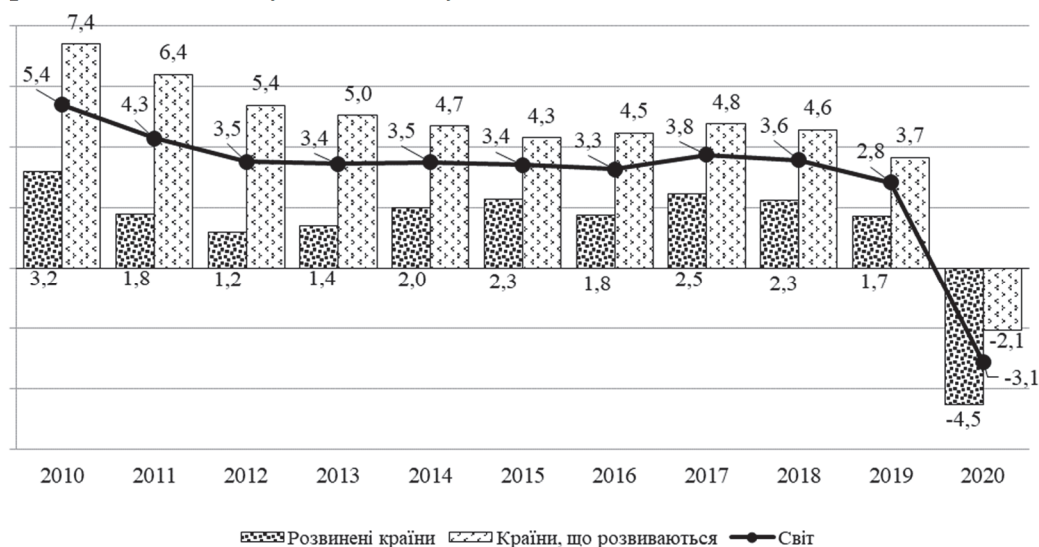
Сценарій	Зміст	Ключові позиції
"Ренесанс демократії"	США та союзники знову набувають лідерства, оскільки авторитарні системи доводять свою неефективність для технологічного та суспільного розвитку	З часом поєднання жорстких репресій, зупинки економічного зростання та зростаючого демографічного тиску підірвало усталені авторитарні режими в Китаї та Росії, роблячи їх менш передбачуваними та більш агресивними в сусідніх регіонах
"Світ, що пливе за течією"	Міжнародна система стає хаотичною, а порушення міжнародних правил – нормою. Країни ОЕСР стикаються з уповільненням зростання, а Китай прагне цим скористатися собі на благо	Усе більш агресивні дії Китаю в Азії підвищують ризик збройного конфлікту з іншими регіональними державами, особливо через критичні ресурси. Навпаки, країни, що розвиваються, з великою кількістю безробітних молодих людей, відчувають себе змушеними задовольнити вимоги Китаю в надії отримати необхідні інвестиції та допомогу
"Конкурентне співіснування"	США та КНР фокусуються на економічному зростанні та відновлюють торгівлі взаємини. Хоча конкуренція зберігається, взаємозалежність стримує військові ризики	Суперництво США і Китаю та інші міждержавні відносини спрямовується на конкуренцію за ринки, ресурси та репутацію бренду в рамках взаємоприйнятних правил у цих сферах. Посилення економічної взаємозалежності знижує ризик того, що великі держави ведуть збройний конфлікт; більшість з них бере участь у операціях впливу, корпоративному шпигунстві та кібератаках, які дають змогу їм досягати цілей, не ризикуючи руйнівними війнами
"Розрізнені башти"	Кінець епохи глобалізації. Світ поділяється на кілька економічних та військових блоків, що замикаються у собі, торгівля регіоналізується	Відокремлення економіки має жакливі наслідки, включаючи величезні фінансові втрати для країн і корпорацій, оскільки ланцюги поставок руйнуються, ринки втрачаються, а колись прибуткові сектори, як-от подорожі та туризм, занепадають. Економіка в результаті цього менш вразлива до майбутніх збоїв у ланцюжках поставок, але також менш ефективна
"Трагедія та мобілізація"	Глобальна коаліція за участю ЄС та КНР відновлює міжнародні інституції, спільно долає глобальні виклики задля загального розвитку. Розвинені країни допомагають бідним, що зменшує розрив поміж ними	Екзистенційна загроза каталізує суспільний рух знизу вгору, який трансформує багатостороннє співробітництво, порушує економічні стимули та надає недержавним акторам більший вплив. Європа лідирує у сприянні сталому розвитку, а Китай впроваджує та просуває нові енергетичні технології

Джерело: узагальнено авторами за [2].

На тлі прогнозованих глобальних змін, що охоплюють усі сфери суспільного життя у наступні десятиліття, все більшою мірою виявляються світові економічні тренди, що сформувалися в ретроспективному періоді і останні часи. За результатами аналізу сучасних

зарубіжних і вітчизняних аналітичних джерел узагальнено головні з них, серед яких можна виділити [2; 29–31]:

зростання економік країн, що розвиваються. Попри скорочення динаміки економічного розвитку країн, що розвивається, протягом останніх десятиліть темпи їх зростання були вищими, ніж у розвинених країн (рис. 2) і відповідно – меншим темп скорочення у кризовий 2020 р. [30]. Однак надалі внаслідок нагромадження значного обсягу державних та корпоративних боргів та нарощування глобальних інфляційних процесів, темпи їх зростання уповільняться. Як і раніше, ці країни визначатимуть динаміку світового ВВП.

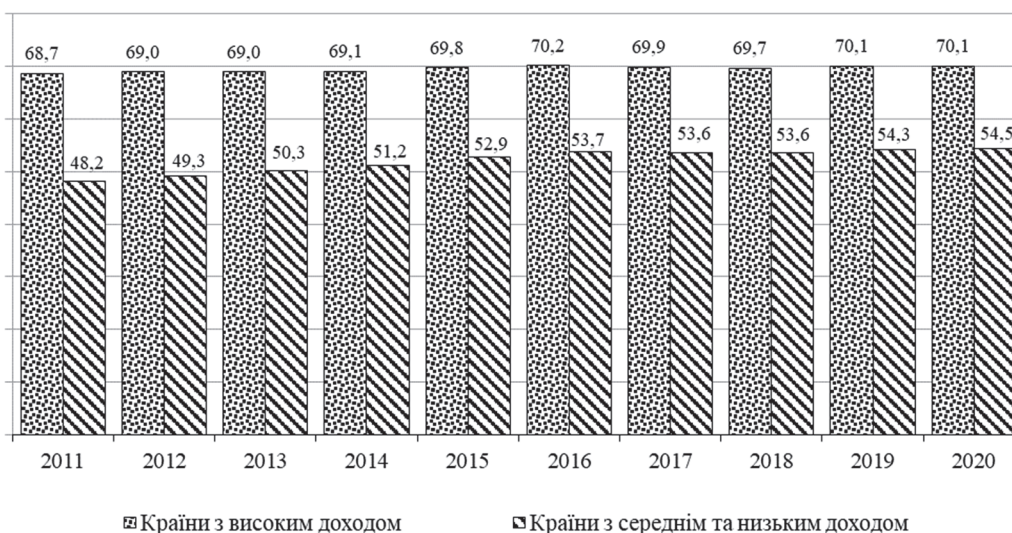
Рис. 2. Динаміка економічного зростання країн світу (реальна зміна ВВП) у 2010–2020 рр., %

Джерело: побудовано за даними [32].

Тренди деіндустріалізації. Протягом 1994–2019 рр. частка переробної промисловості у світовому ВВП скоротилася на 12,9 в.п. до 35,7 % [33] поряд зі зростанням сектора послуг (рис. 3). Однак, як зазначає проф. Гарвардського університету Д. Родрік "для країн, що розвиваються, деіндустріалізація – це драматичний тренд, так звана передчасна деіндустріалізація, оскільки багато з них стають сервісними економіками без відповідного досвіду індустріалізації" [34].

Посилення протекціоністських заходів. За оцінками СОТ, темпи зростання міжнародної торгівлі в 2019 р. виявилися нижчими за рівень зростання світової економіки вперше з часів фінансової кризи 2008 р., у тому числі внаслідок вжиття багатьма країнами заходів протекціонізму. Розвиток протекціонізму є логічним наслідком процесів, що відбуваються у світі: зростання націоналістичних настроїв, більший вплив правих сил як на політичні, так і на економічні процеси; глобалізація досягла свого піку, не залишилося можливостей для розвитку, відкритість перестала бути вигідною, тому пішов зворотний процес стиснення; криза СОТ (слабке дотримання правил, зупинення

роботи Апеляційного органу СОТ, суперечливі підходи ключових стейкхолдерів до реформування організації); погіршення ситуації із зайнятістю населення на тлі технологічних зрушень, що знаходить вираження у зміні промислової політики. Тому, як зазначають експерти *ГМК*, найближчими роками не варто очікувати відміни чи пом'якшення заходів протекціонізму, навпаки – найімовірніше їх посилення [31].

Рис. 3. Частка сектора послуг у ВВП країн світу у 2011–2022 рр., %

Джерело: побудовано за даними [33].

Тренд посилення екологічності виробництва, декарбонізації, що торкається всіх його ланцюгів. Існуючі технології обмежують можливості скорочення викидів CO₂, однак розроблення і впровадження нових технологій вимагають значних інвестицій. Тому всі дослідні та пілотні європейські проєкти декарбонізації фінансуються державою [28].

Охоплення всіх видів економічної діяльності процесами диджиталізації. Цифрові технології, хоча й нерівномірно, однак охопили більшість видів діяльності і є тим фактором, що впливає на досягнення додаткових цілей – конкурентоспроможності, інклюзивності та конвергенції. Основними напрямками диджиталізації підприємств є: автоматизація, роботизація, впровадження нового операційного обладнання, включаючи смарт-сенсори та 3D-принтери; цифрова підтримка робочої сили – оснащення працівників електронними пристроями, що дозволяють отримувати дані у режимі реального часу, а також використовувати технології віртуальної та доповненої реальності; створення інтегрованих платформ та екосистем – об'єднання в одну систему різних операцій, IT-рішень та пристроїв, які раніше працювали окремо; формування аналітичних систем нового покоління розробка нових алгоритмів, зокрема, пов'язаних зі штучним інтелектом для обробки даних [29].

Кожний з цих трендів несе не тільки ризики, але й можливості. Переваги отримають ті країни, які зможуть адаптувати структуру своєї економіки під швидкозмінні зовнішні умови, і держави, які зможуть створити умови для цього.

Короткострокові зміни у глобальному економічному середовищі під впливом війни України і росії.

Військове вторгнення росії в Україну змусило змінити прогнози щодо світових економічних перспектив у бік значного погіршення. Окрім цього, світова економіка ще не повністю відновилася від пандемії. Ще до війни інфляція у багатьох країнах зростала під впливом дисбалансів між попитом та пропозицією та заходів підтримки, що ухвалювалися під час пандемії на посилення грошово-кредитної політики. Останні випадки запровадження режиму самоізоляції у Китаї можуть створити нові вузькі місця у глобальних ланцюжках постачання. За цих умов, крім безпосередніх та трагічних гуманітарних наслідків, війна призведе до уповільнення економічного зростання та зростання інфляції. Таким чином, наявні економічні ризики різко зросли, а тому ще складніше знаходити компромісні рішення у сфері економічної політики. Для більшості країн світу прогноз економічного зростання у 2022 та 2023 рр. погіршився (світовий ВВП – до 3.6 %). Найбільше падіння очікується в Україні через прямі наслідки війни, а також росії через впроваджені економічні санкції. Також динаміка скорочення торкнеться й європейського ВВП (на 1.1 в. п.) через непрямі ефекти війни, що означає, що на нього припадає другий за величиною внесок у загальний перегляд у бік зниження світового ВВП (табл. 3).

Війна стала ще одним потрясінням серед шоків пропозиції, що спіткали світову економіку за останні кілька років. Подібно до сейсмічних хвиль, її наслідки поширюватимуться всюди через ринки сировинних товарів, торгівлю та фінансові зв'язки. Росія є великим постачальником нафти, газу та металів, а Україна – пшениці та кукурудзи. Скорочення поставок цих товарів зумовило різке зростання цін на них. Від цього найбільше страждають країни-імпортери сировинних товарів Європи, Кавказу та Центральної Азії, Близького Сходу, Північної Африки та Африки на південь від Сахари. Проте зростання цін на продовольство та паливо погіршить становище домашніх господарств з низьким доходом у всьому світі, у тому числі у Північній та Південній Америці та Азії. Країни Східної Європи та Центральної Азії тісно пов'язані з росією торговими відносинами та потоками грошових переказів, і очікується, що вони постраждають. Крім цього, вимушене переміщення приблизно 5 млн українців до сусідніх країн, особливо до Угорщини, Молдови, Польщі та Румунії, також посилює тиск на економіку європейського регіону.

Короткостроковий прогноз економічного зростання країн світу

ВВП, реальна зміна	Звіт 2021	Прогноз			
		до початку війни України з росією		після початку війни України з росією	
		2022	2023	2022	2023
Світ	6.1	4.4	3.8	3.6	3.6
<i>Країни з розвинутою економікою</i>	5.2	3.9	2.6	3.3	2.4
США	5.7	4	2.6	3.7	2.3
Зона Євро	5.3	3.9	2.5	2.8	2.3
Німеччина	2.8	3.8	2.5	2.1	2.7
Франція	7	3.5	1.8	2.9	1.4
Італія	6.6	3.8	2.2	2.3	1.7
Іспанія	5.1	5.8	3.8	4.8	3.3
Японія	1.6	3.3	1.8	2.4	2.3
Велика Британія	7.4	4.7	2.3	3.7	1.2
Канада	4.6	4.1	2.8	3.9	2.8
Інші країни з розвинутою економікою*	5	3.6	2.9	3.1	3
<i>Країни, що розвиваються</i>	6.8	4.8	4.7	3.8	4.4
Країни Азії	7.3	5.9	5.8	5.4	5.6
Китай	8.1	4.8	5.2	4.4	5.1
Індія	8.9	9	7.1	8.2	6.9
АСЕАН-5	3.4	5.6	6	5.3	5.9
Країни Європи	6.7	3.5	2.9	-2.9	1.3
Росія	4.7	2.8	2.1	-8.5	-2.3
Україна	3.4	3.6	3.4	-35	-
Країни Латинської Америки	6.8	2.4	2.6	2.5	2.5
Бразилія	4.6	0.3	1.6	0.8	1.4
Мексика	4.8	2.8	2.7	2.0	2.5
Країни Близького Сходу та Центральної Азії	5.7	4.3	3.6	4.6	3.7
Саудівська Аравія	3.2	4.8	2.8	7.6	3.6
Країни Африки	4.5	4.4	4.2	3.8	4

* За винятком країн Великої Сімки (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія, США) та країн Єврозони.

Джерело: [34].

Як випливає з даних, представлених в *табл. 3*, війна України з росією вплине на більшість економік світу, особливо погіршено перспективи економічного зростання європейського регіону.

Очікування щодо погіршення прогнозу для країн *Європи*, що розвиваються, враховуючи росію та Україну, пов'язано з високими цінами на енергоносії на внутрішніх ринках, порушенням торгівлі, особливо для країн Балтії, зовнішній попит яких зменшиться разом із скороченням економіки росії. Крім цього, очікується, що приплив біженців спричинить значний негайний тиск на соціальні служби, але в кінцевому підсумку збільшення робочої сили могло б сприяти середньостроковому зростанню та збільшенню податкових надходжень.

Основним каналом, через який війна в Україні та санкції проти росії впливають на економіку *Єврозони*, є зростання світових цін на енергоносії та енергетична безпека. Оскільки розвинені країни Європи

є нетто-імпортерами енергії, зростання світових цін є негативним шоком умов торгівлі для більшості європейських країн, що призводить до зниження виробництва та підвищенню інфляції. Порушення ланцюгів поставок також завдали шкоди деяким галузям, включаючи автомобільний сектор, оскільки війна та санкції ще більше перешкоджають виробництву ключових матеріалів. Унаслідок вказаних шоків темпи зростання ВВП Єврозони у 2022 р. становлять 2.8 % (на 1.1 в. п. нижче, ніж у довоєнному прогнозі МВФ), з найбільшим скороченням у таких країнах, як Німеччина та Італія через відносно великі виробничі сектори та більшу залежність від імпорту енергоносіїв з росії [34]. По всій Єврозоні негативний вплив на економічну активність частково компенсується збільшенням фіскальної підтримки. У Сполученому Королівстві також прогнозується зменшення споживання внаслідок впливу інфляції на реальний наявний дохід, а також охолодження інвестування через встановлення жорстких фінансових умов.

Погіршення прогнозів щодо економічного зростання для країн *Близького Сходу, Північної Африки, Кавказу та Центральної Азії* пов'язано з їх значною залежністю від цін на продовольство, зокрема ціни на пшеницю, яка, як очікується, залишатиметься високою протягом усього 2022 р. На Блиькому Сході та в Північній Африці побічні ефекти від більш жорстких глобальних фінансових умов, скорочення туризму та вторинного попиту (наприклад, з Європи) також стримують зростання, особливо для імпортерів нафти. Для експортерів нафти вищі ціни на викопне паливо можуть забезпечити певний компенсуючий вигаш. Наприклад, прогноз для Саудівської Аравії на 2022 р. переглянуто у бік зростання на 2.8 в. п., що відображає збільшення видобутку нафти відповідно до угоди ОПЕК+ (Організація країн-експортерів нафти, а також росії та інших експортерів нафти, що не входять до ОПЕК). Країни регіону Кавказу та Центральної Азії мають тісні торговельні, грошові й фінансові зв'язки з росією та високий вплив цін на сировинні товари, тому відчують істотне скорочення ВВП. Невирішена соціальна напруженість (наприклад, у Казахстані та Судані) також може гальмувати інвестиції та зростання. За прогнозами, ВВП країн Близького Сходу та Центральної Азії зросте на 4.6 % у 2022 р. [34].

У країнах *Африки* на південь від Сахари ціни на продукти харчування також є найважливішим каналом передання, хоча й дещо іншими способами. Пшениця є менш важливою частиною раціону, але їжа в цілому становить більшу частку споживання. Вищі ціни на продукти харчування вплинуть на купівельну спроможність споживачів, особливо серед домогосподарств з низькими доходами, і на внутрішній попит. Соціальні та політичні потрясіння, особливо в Західній Африці, також впливають на перспективи. Однак підвищення цін на нафту підняло перспективи зростання для експортерів нафти регіону, таких,

як Нігерія. Загалом у 2022 р. прогнозується зростання в країнах Африки на південь від Сахари на рівні 3.8 % [34].

Домінуючий вплив на економічне зростання країн *Азії*, що розвиваються, становитимуть події у Китаї [34]. Поєднання більш поширених варіантів та суворої стратегії нульового поширення *COVID-19* у Китаї призвели до повторних обмежень мобільності та локдаунів, які разом з анемічним відновленням зайнятості у містах впливали на приватне споживання. Нещодавні блокування у таких ключових виробничих і торгових центрах, як Шеньчжень і Шанхай, ймовірно, посилять перебої у постачанні в інших регіонах і за його межами. Крім того, значно сповільнилося зростання інвестицій у нерухомість. Також очікується, що зовнішній попит буде слабшим через війну в Україні. Хоча ці фактори частково компенсуються більш сприятливою макроекономічною політикою, вони зумовлять скорочення прогнозу на 0.4 в. п. на 2022 р. У більш широкому плані регіону обмежені прямі торговельні зв'язки з росією та Україною означають, що побічні ефекти будуть обмежені каналом цін на сировину та непрямо впливатимуть через зниження попиту з боку таких ключових торгових партнерів, як Євразія. Таким чином, очікується, що зовнішні позиції погіршаться, особливо для нетто-імпортерів нафти. Внаслідок обмеження внутрішнього попиту (вищі ціни на нафту впливатимуть на приватне споживання та інвестиції) очікується погіршення прогнозу економічного зростання в Японії (на 0.9 в. п.) та Індії (0.8 в. п.).

Економічні зв'язки між росією, *США та Канадою* є обмеженими. У цих країнах на погіршення їх економічних перспектив впливатимуть інші чинники. Зокрема, це порушення та перебої у ланцюгах поставок, боротьба з інфляцією та скорочення економічного зростання торговельних партнерів унаслідок війни. Зниження прогнозних показників для Канади є відображенням припинення підтримуючої політики та слабого зовнішнього попиту з боку Сполучених Штатів, що переважатиме вплив сприятливих умов торгівлі.

Таким чином, в умовах глобальних швидкоплинних змін економічна ситуація у світі характеризується все більшою невизначеністю, що погіршує якість кількісних значень прогнозу. Крім цього, очікується подальше поглиблення розриву в економічному розвитку між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

Економіка України в умовах воєнного стану.

Хоча точних вимірювань шкоди українській економіці отримати неможливо, війна завдала нищівного удару українській економіці. Так, за спільними оцінками Мінекономіки та школи економіки (*KSE Institute*), загальні втрати економіки України внаслідок війни – як прямі, розраховані в цьому проєкті, так і непрямі втрати (зниження ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо) – коливаються від 564 до 600 млрд дол. США [35].

За даними цього дослідження, тільки за один тиждень квітня зросли на понад 5 млрд дол. США за останній тиждень збитки, нанесені цивільній інфраструктурі. Станом на 1 квітня загальна сума прямих задокументованих збитків цивільної інфраструктури, тільки на основі публічних джерел, вже сягнула понад 68.2 млрд дол. США або майже 2 трлн грн.

Станом на 21 квітня 2022 р. з початку військової агресії росії 24 лютого в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено 1141 заклад освіти, з них 99 зруйновано повністю. За оцінками Міністерства розвитку громад і територій України, пошкоджено чи зруйновано 6 800 житлових будинків; за оцінкою *KSE Institute*, загальний обсяг пошкодженої/зруйнованої житлової нерухомості становить близько 26 млн м². Крім того, внаслідок війни постраждалими або зруйнованими є велика кількість об'єктів інфраструктури, у тому числі критичної (табл. 4).

Таблиця 4

**Втрати економіки України від пошкодження фізичної інфраструктури
(у разі повного руйнування об'єктів), станом на 01.04.2022,
з початку воєнних дій**

Об'єкти інфраструктури	Обсяг, од.	Загальні втрати, млн дол. США
Дороги, км	22 644	28 275
Житлові будинки, тис. м ²	2 602 076	19 852
Цивільні аеропорти	8	6 816
Активи підприємств, од.	129	3 658
Залізнична інфраструктура та рухомий склад	–	2 205
Заклади охорони здоров'я	196	2 252
Мости та мостові переходи	266	1 482
Заклади середньої та вищої освіти	533	772
Порти та портова інфраструктура	2	622
Військові аеродроми	10	390
Адміністративні будівлі	54	295
Літак АН-255 "Мрія"	1	300
Релігійні споруди	64	219
Дитячі садочки	300	226
Торгово-розважальні центри	11	188
Культурні споруди	51	174
Теплові та гідроелектростанції	7	101
Інше	–	378
Разом	–	68 207

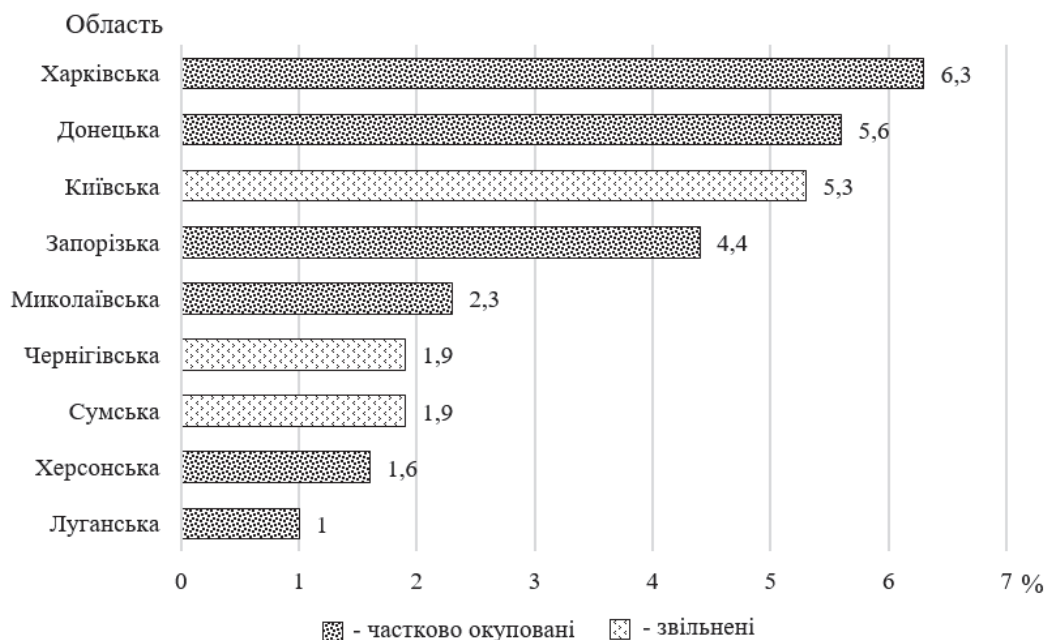
Джерело: [35].

Від держави війна вимагає неймовірно великих витрат, до яких належать видатки на ведення бойових дій, виплату зарплат, а також видатки України на комплексний захист та підтримку економіки. Ці суми, за інформацією глави уряду, становлять близько 2 млрд грн щодня [36].

Також, за даними Міністерства фінансів України, близько 30 % українських підприємств повністю припинили діяльність, 45 % частково працюють. Зупинка роботи підприємств через активні бойові дії

на території більшості міст, через пошкодження або знищення цілих заводів та об'єктів інфраструктури, створили величезний дефіцит в українському бюджеті [37].

Дев'ять регіонів, які на 30 % забезпечували національний ВВП України, найбільш постраждали від російського вторгнення (рис. 4).

Рис. 4. Частка у ВВП України областей у 2020 р., що у 2022 р. постраждали від військового вторгнення

Джерело: Держстат України [38].

Значних втрат війна завдала провідним позиціям українського експорту – продукції металургії та сільському господарству.

Металургійний комплекс України внаслідок війни втратив щонайменше 30 % своїх активів. Це пов'язано передусім з тим, що фактично зруйновано другий і третій за розмірами металургійні заводи України – Маріупольські металургійні підприємства "Азовсталь" та "ММК Ілліча" з групи Метінвест Р. Ахметова. Значних пошкоджень завдано Авдіївському коксохімічному заводу, який є найбільшим в Україні. Зупинили виробництво найбільший комбінат "АрселорМіттал Кривий Ріг" і четверта за величиною "Запоріжсталь", однак вони поступово відновлюють діяльність. Лише на 30–40 % потужності працюють підприємства з видобутку залізної руди.

Постраждали, хоча і менше, підприємства *паливно-енергетичного комплексу*. Зруйновано єдиний в Україні нафтопереробний завод – Кременчуцький НПЗ. Крім цього, росія також свідомо атакувала паливні сховища по всій території України, тому наразі паливо повністю імпортується з інших країн. У перші дні війни Україна від'єдналася від російської/білоруської енергосистеми та підключилася до *ENTSO-E*, єдиного європейського ринку електроенергії.

Україна є однією з провідних експортерів зернових культур – пшениці, кукурудзи, ячменю, а також найбільшим експортером соняшникової олії у світі. Імпорт пшениці з України має вирішальне значення для деяких країн Близького Сходу, зокрема Єгипту. Частка України у загальному китайському імпорті пшеничного борошна становить 44 %, кукурудзи – 55 %, соняшникової олії – 59 %.

Значна залежність українського сільськогосподарського експорту від морського транспорту практично паралізувала поставки продукції внаслідок російської блокади українських портів Чорного та Азовського морів. Морем Україна перевозила 62 % загальної доларової вартості товарів, залізницею – 12 %, автомобільним транспортом – 23 %. Тому наразі експорт можливий лише залізничним транспортом, і його обсяг може становити лише 0.6 млн т на місяць (у довоєнні часи 5–6 млн т). Це пов'язано з тим, що дорожня та залізнична інфраструктура може переправити обмежені обсяги товарів з України в ЄС, у тому числі через масову евакуацію українців та блокпости. Залізниця була перевантажена евакуаційними потягами.

За умови відсутності нової масштабної ескалації у найближчі місяці ситуація з логістикою експорту має покращитись, оскільки автодороги та залізничний транспорт мають стати доступнішими для експорту. Проте вартість та тривалість логістики буде суттєво вищою порівняно з минулим роком.

Українське *сільське господарство* є прямою жертвою російської агресії, оскільки бойові дії часто відбуваються на українських полях та фермах. Війна створила проблему забруднення ґрунту нерозірваними боєприпасами, саморобними вибуховими пристроями і розлитим паливом. Але найбільшою проблемою є міни. За останніми оцінками, близько 13 % території України заміновано росіянами. Російські війська використовують системи дистанційного мінування "Земледелие", які призначені для швидкої установки мін на великих площах і становлять велику небезпеку для фермерів та їхньої техніки.

Таким чином, ситуація із забезпеченням продовольством є досить загрозливою, оскільки значна частка виробництва продукції сільського господарства припадає на регіони, які постраждали від російського вторгнення. У 2021 р. частка цих регіонів у виробництві пшениці в Україні становила 38 %, кукурудзи – 34 %, ячменю – 43 %, насіння соняшника – 49 % [38]. Ризики продовження воєнних дій у Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях, частка яких у виробництві пшениці становить 23 %, кукурудзи – 3 %, ячменю – 21 %, насіння соняшника – 20 %, ставлять під загрозу як національну, так і глобальну продовольчу безпеку.

Логістичні труднощі та скорочення попиту зумовили значне уповільнення *імпортних поставок*: у березні 2022 р. імпорт товарів в Україну становив 30 % (1.8 млрд дол. США) від лютого обсягу.

Також Національний банк увів заборону на некритичні імпорتنі операції з метою уникнення девальвації гривні [39].

Варто очікувати, що у середньостроковій перспективі пригнічення споживчого та інвестиційного попиту не дозволить імпорту відновитись.

Війна спричинила безпрецедентну кризу *людського капіталу* в Україні. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з 24 лютого 2022 р. з України за кордон виїхало 4.2 млн осіб. До цього у період з 21 по 23 лютого з Донецької та Луганської областей до російської федерації переїхало 113 тис. осіб.

З іншого боку, внутрішня міграція дуже впливає на розвиток людського капіталу і може стати істотним фактором перерозподілу людських ресурсів усередині країни.

Дослідження внутрішньої міграції в Україні, проведене Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у період з 24 березня по 1 квітня [40], показало, що майже 7.1 млн осіб є переміщеними особами в Україні внаслідок війни – переважна більшість з них залишила свої будинки або на початку війни, або коли вона досягла їхнього району. Значну частину внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – понад 50 % становлять родини з дітьми. Водночас особи похилого віку є серед членів 57 % родин, а особи з хронічними недугами – у кожній третій родині переселенців.

Масово зростає бідність населення. Упродовж першого місяця війни рівень доходу у переселених родин різко скоротився. До 24 лютого лише 13 % тих родин, які зараз стали переселенцями, звітували про дохід, менший за 5 тис. грн. Водночас зараз уже 61 % цих господарств повідомили, що від початку війни їхній дохід становив менше за 5 тис. грн. Понад третина переселених родин зазначили, що взагалі не мали доходів упродовж останнього місяця.

Майже 40 % усіх ВПО перебувають на заході України. 30 % від загальної кількості прибули з Києва, понад 36 % тікали зі східних районів України та 20 % – з півночі.

Щодо можливостей працевлаштування для ВПО та біженців в інших більш спокійних областях, то вони досить обмежені. Західні регіони України є традиційно трудонадлишковими, тому без евакуації підприємств і відкриття нових виробництв випадки працевлаштування можуть бути лише поодинокими.

Подальші перспективи результатів як внутрішньої, так і зовнішньої міграції визначатиме тривалість активних бойових дій. Це пов'язано з тим, що у місцях перебування переселенці мають проблеми з житлом і труднощі з пошуком роботи, якщо вони не працюють віддалено. Чим довше йде війна, тим більша ймовірність успішного вирішення цих проблем і менше буде причин повертатися додому.

Ще однією причиною змінити постійне місце проживання може стати масштабна руйнація інфраструктури. Навіть коли війна закінчиться, потрібен час на відновлення житлової та соціальної інфраструктури.

Цілком імовірно, що люди, які не втратили власне житло, повернуться на колишні місця проживання. Жінки з дітьми повернуться з-за кордону для возз'єднання сімей. Проте студенти та школярі, які завершать навчання в інших країнах, можуть стати неповоротними мігрантами. Внаслідок цього, облаштування молоді в приймаючих країнах, прискорить старіння населення в Україні. Дослідження, проведене МОМ у 2020 р., показало, що після шести років війни майже 40 % осіб, переміщених у 2014–2015 рр., не мали наміру повертатися додому в регіон Донбасу. У випадку хоча б часткового повторення цих тенденцій у нинішній повномасштабній війні в Україні реалізується ризик відчутної втрати людського капіталу, масштабного перерозподілу трудових ресурсів усередині країни, дефіциту робочої сили та уповільнення темпів відновлення економіки після війни.

Справжня криза в Україні у сфері інвестування, оскільки всі інвестиції в Україну заморожені. Нові інвестиції будуть пов'язані з перебазуванням виробничих потужностей компаній (більш ніж 1.5 тис. компаній подали заявки на релокацію) із "гарячих регіонів", будівництвом житла для ВПО та державними інвестиціями у відновлення інфраструктури.

Спільним глобальним трендом усіх країн світу у 2021–2022 рр. стало прискорення *інфляції*. У країнах Євросоюзу річна інфляція в березні 2022 р. прискорилась до рекордного рівня у 7.5 % проти 5.9 % у лютому (при цільовому значенні Європейського центрального банку на рівні 2 %). У всіх країнах Східної Європи, які застосовують монетарний режим інфляційного таргетування, інфляція також перевищила цільові значення їх центральних банків і в середньому становила 11 %.

За даними Держстату, в Україні також дедалі більше посилюються інфляційні тенденції – зростання споживчих цін у березні на 4.5 % порівняно з лютим [38]. Лише за березень:

- продукти харчування подорожчали на 6.4 % (у річному вимірі +19.6 %);
- фармацевтична продукція – на 7.7 % (у річному вимірі +13 %);
- автомобільне паливо – на 7.7 % (у річному вимірі +30 %);
- транспортні послуги – на 2.6 % (у річному вимірі +20.3 %).

І хоча нині зростання цін стримується регульованими цінами на пальне, газ, опалення та електроенергію, а також фіксованим обмінним курсом, у річному вираженні зростання цін, ймовірно, становитиме 15–20 %.

Слід відзначити, що ще до початку війни економіка України зазнавала впливу таких немонетарних чинників інфляції, як зростання світових цін на енергоносії та інші сировинні товари, епідеміологічні втрати, запровадження ринкового ціноутворення в енергетиці. Зокрема, у лютому 2022 р. річне зростання цін промислових товарів досягло рекордного за останні 27 років значення – 66 %, в т. ч. послуги електро-,

газо- та теплопостачання подорожчали в 2.5 раза, вартість сирової нафти і природного газу – 2.1 раза, кам'яного вугілля – 2.3 раза, продуктів нафтопереробки – 1.6 раза, продукції хімічної промисловості – у 1.5 раза.

За попередніми оцінками кількох банків, втрачено 50–70 % грошового потоку від кредитів – відсотки та погашення. Однак проблеми з ліквідністю вирішені завдяки наданню НБУ бланкових кредитів рефінансування. До кінця війни скасовуються норми пруденційного регулювання: вимоги до капіталу, ліквідності, кредитного ризику. Завдяки блискавичній реакції НБУ, який зафіксував офіційний обмінний курс одразу після вторгнення на рівні 29.25 UAH/USD та заборони на операції в іноземних валютах, знецінення національної валюти було незначним [39].

Таким чином, внаслідок ситуації, що склалася, падіння ВВП України у 2022 р. може становити від – 35 % (прогноз МВФ) до – 40 % (попередній прогноз українського уряду) за умови, що окуповані росією території не розширюватимуться, а активна фаза війни не триватиме довше кількох місяців. І навіть якщо війна скоро закінчиться, загибель людей, знищення фізичного капіталу та переміщення громадян будуть серйозно перешкоджати економічній діяльності на багато років уперед.

Перспективи розвитку економіки України у повоєнний період.

Війна в Україні вносить суттєві корективи у глобальну повістку, і концепція сталого розвитку (де в основу закладене відповідальне, екологічне споживання та виробництво) потребуватиме концептуальної реформи. Це пов'язано з тим, що світ переглядає підходи до подальшого розвитку – ключовим питанням стає безпека.

Крім того, відмічається посилення тренду деглобалізації. Частково зворотний процес розпочався вже під час пандемії коронавірусу, але сьогоднішня війна остаточно розвернула період глобалізації, який тривав останні десятиліття. Це призведе до нового етапу локалізації, де все більше виробництв будуть розташовуватися ближче до ринку збуту. Наслідком буде прискорення автоматизації та міграція населення.

Для України очікування щодо подальшого економічного розвитку мають невизначений характер, однак можна розглянути найбільш ймовірні *три сценарії* повоєнної ситуації в економіці та пов'язаного з нею ринку праці:

1. *Песимістичний.* Затягування війни і подальше поглиблення кризової ситуації у всіх сферах, продовження масової міграції за кордон.

2. *Реалістичний.* Відновлення економіки без суттєвих змін у структурі економіки, повернення частини працездатного населення, потреба в робітничих професіях.

3. *Оптимістичний.* Впровадження нової економічної моделі на технологічній основі та стимулювання попиту на спеціалістів сучасних професій відповідно до змін у структурі економіки.

За *Сценарієм 1* очікується затягування воєнних дій, що призведе до ще більшого повсюдного руйнування виробничого потенціалу України та швидкого погіршення перспектив. Зростання втрат основного капіталу і масова міграція зумовить значно більш виражене скорочення виробництва, колапс торгових потоків, подальше зменшення можливостей наповнення бюджету та ще більше погіршення фіскального та зовнішнього становища. За деякими оцінками експертів, відновлення економічного зростання до рівня довоєнного періоду можливе буде лише у 2040 р.

Зараз більшість прогнозів щодо повоєнного розвитку України базуються на припущенні, що в Україні буде великий попит на робочі спеціальності внаслідок нагальної необхідності відновлення зруйнованої інфраструктури.

У структурі економіки очікується скорочення частки традиційних її секторів – сільського господарства, продукції металургії. Натомість зростатиме частка будівництва, торгівлі, транспортних послуг.

Сценарій 2 передбачає, по-перше, швидке закінчення бойових дій, по-друге, збереження існуючих економічних тенденцій, коли нарощується виробництво орієнтованої на експорт сільськогосподарської продукції та надання ІКТ послуг, однак подальший занепад обробної промисловості.

Після закінчення бойових дій на Україну чекатиме відновлення, обумовлене значною фінансовою підтримкою Заходу та спрямування заморожених російських активів на розвиток української економіки. Її базою стануть сільське господарство та металургія, а стимулом – розвиток малого та середнього бізнесу як визначальні складники будь-якої економіки розвинених країн. Тема відновлення України після війни зробить привабливим увесь регіон для інвестицій. Зокрема, на території держави необхідно буде відбудовувати стратегічні об'єкти, що потребуватиме значних масштабів техніки, будівельних матеріалів, а також трудових ресурсів. Якщо Захід гарантуватиме інвесторам юридичну підтримку і захист своїх дій, чого не було всі ці роки, можна чекати на швидку відбудову країни. Частина експертів не виключає, що США та ЄС можуть піти на радикальніші кроки для підтримки української економіки і, наприклад, перенести в Україну виробництва, які були закриті у РФ. Внаслідок таких кроків зросте попит на налагоджувачів обладнання, інженерів та інших виробників.

Однак українська влада може стикнутися з викликами, що ускладнюватимуть реалізацію цієї програми. Це зруйнована інфраструктура, численні невідкладні гуманітарні проблеми, проблеми ефективного розподілу коштів та матеріальних ресурсів. У зв'язку з цим успішне післявоєнне відродження має передбачати, по-перше, наявність чіткої стратегії відбудови, по-друге, забезпечення безпекового середовища для реалізації відбудови, по-третє, наявність сильного лідерства.

Унаслідок реалізації цього сценарію структурних змін в економіці не відбудеться, відтак українці просто повернуться до свого повсякденного життя та продовжать вести свій бізнес, працювати маркетологами, програмістами, лікарями, продавцями тощо. У цьому випадку все дійсно обмежиться лише роботами з відновлення інфраструктури, зруйнованої під час боїв. За розмірами новий проєкт абсолютно точно буде масштабнішим, ніж, наприклад, Нова дорожня стратегія–2020, що вимагатиме різкого збільшення попиту на працівників робітничих професій.

Очевидно, може виникнути дефіцит саме робочих рук, через відтік людей за кордон – як біженців, так і заробітчани. Ще до війни після пом'якшення карантинних заходів люди знову змогли від'їжджати на заробітки в ЄС, тоді ж спостерігалось невелике зростання зарплат працівників робітничих спеціальностей. Так роботодавці намагалися хоч якось мотивувати людей працювати.

Загальна відбудова, колосальна допомога від інших держав однозначно в разі збільшить попит на будівельників, а ще більше на кваліфікованих архітекторів. Сфера будівництва, в свою чергу, напряму вплине на інші сфери, зокрема виробництво нових матеріалів, логістику. В умовах обмеженої робочої сили обов'язково збільшиться попит на автоматизацію будівництва. Все це також створює широкі можливості для підприємців, які втратили свої бізнеси.

Санкції проти РФ, особливо в *енергетичній сфері* можуть істотно змінити розміщення сил на українському ринку. Адже якщо Європа та Україна відмовляться від російських нафти та газу, то потрібно буде розвивати власні енергетичні проєкти.

Неабиякий поштовх унаслідок війни отримає оборонна промисловість, оскільки, як і свого часу Ізраїль, Україна має інвестувати у власний оборонпром. Великий потенціал мають такі партнерські проєкти, як співпраця з турецьким "Байрактаром". Усе це потребує висококваліфікованих розробників, інженерів, науковців, а також підприємців. Адже найефективніший власник – це приватний власник. Від держави необхідними стануть замовлення і фінансування, а виконувати будуть приватні компанії.

Також, враховуючи глобальні тренди, українські бізнеси масово переходитимуть на *цифрові продукти* з метою мінімізації втрат у разі нової війни. Адже знищити інформацію у хмарному сервісі, що розташований за межами України, ворогові набагато складніше, ніж вцілити ракетою в український дата-центр або офіс якоїсь компанії. Збережеться високий попит і на ІТ-фахівців, які продовжать працювати над цифровізацією економіки країни. Зараз цей процес вважається одним із головних двигунів економіки, тому матеріальна допомога з Європи та США після війни явно торкнеться і цього моменту.

Крім цього, після закінчення війни Україна може отримати чудову перспективу стати транспортною артерією між Китаєм та ЄС. Унаслідок того, що росія та Білорусь, через які транспортувалися товари з Азії до Європи, опинилися під санкціями, країни, зокрема Казахстан, відмовляються імпортувати продукцію через них. Є інформація, що вже зараз багато хто з них змінює логістику і воліє організувати доставки з ЄС через Чорне та Каспійське моря, країни Кавказу. Якщо Китай також відмовиться від транспортування вантажів через територію Білорусі та росії, в Україні з'явиться шанс вбудуватися в транспортний коридор "Новий Шовковий шлях" між Китаєм та ЄС. Крім того, країна може брати участь у торгівлі між країнами ЄС, Іраном та Індією, а також при транспортуванні вантажів, які йтимуть із Туреччини до Європи. Якщо Україна скористається цією нагодою, то вже за кілька років транспортна галузь розпочне генерувати до 30 млрд дол. США ВВП. Таким чином, Україна буде інтегрована до глобальної транспортної системи, включно з транснаціональними логістичними ланцюгами.

Унаслідок такого логістичного буму зросте попит на всі логістичні професії – від водіїв до працівників портів та транспортних терміналів.

Сценарій 3 ґрунтується на припущенні, що війна, крім того, що завдала нищівної шкоди економіці України, з іншого боку, відкрила можливості для побудови нової економічної моделі – відбудови на зовсім іншому технологічному та економічному рівнях. Відновлення країни у довоєнному вигляді буде означати консервацію її аграрно-сировинного типу, що робить Україну додатком до технологічно передових економік світу та найбільшою країною Європи.

Однак перехід до технологічної економіки залежатиме від того, як швидко Україна вступить до Європейського Союзу. За найоптимістичнішим сценарієм, швидка інтеграція в ЄС означатиме адаптацію до їхніх програм розвитку, структурних фондів, залучення європейських ресурсів, оскільки для членів ЄС діють зовсім інші фінансові механізми, ніж для країн, які не є членами і не претендують на членство в ЄС. Інший варіант передбачає затягування процесу вступу до ЄС (3–5 років), і Україна отримає ленд-ліз або якийсь аналог "Плану підтримки Маршалла". Але в цьому випадку все залежатиме від того, як буде використана зовнішня допомога.

Після майбутнього вступу до Європейського Союзу Україну чекатиме ліквідація багатьох бар'єрів стосовно руху людей, фінансів і товарів. У перші роки після війни Україна найбільше експортуватиме сільськогосподарську продукцію внаслідок зняття жорстких квот на неї, а імпортуватимуться здебільшого технології і промислова продукція.

Новітні технології з Європи залучатимуть не лише для відбудови зруйнованої інфраструктури, але й для модернізації промисловості. Старі підприємства агросектора та металургійної промисловості (які до

війни були провідними донорами валюти, однак абсолютно неефективними), якщо не зможуть долучитися до цього процесу, чекає занепад. Це пов'язано з тим, що підприємства металургійної сфери зокрема розміщені у зонах, де наразі тривають бойові дії, і відразу після війни на цих територіях при відбудові будуть інші пріоритети. Якщо Україна перейде до нової технологічної моделі, ці підприємства стануть неконкурентоспроможними.

Залучення нових технологій за умови часткової модернізації сприятиме посиленню хімічної галузі. Крім цього, на інноваційній основі можна розвивати й інші сфери. Наприклад, за умови відбудови національного військово-промислового комплексу, у перспективі можна буде очікувати на експорт до Європи військового озброєння.

Такі зміни приведуть до зростання частки високо- та середньовисокотехнологічного секторів економіки. Економічний розвиток у цьому випадку нагадуватиме китайський тренд 20–30-річної давнини. Україна має відносно якісну і відносно недорогу робочу силу, великий ресурс і потенціал, тому можна очікувати прихід західних компаній із розміщенням своїх виробництв в Україні.

На відміну від інших світових трендів економічного розвитку, за цим трендом Україна цілком відповідає світовим тенденціям. За даними Національного банку, у 2020 р. експорт українських ІТ-послуг вперше перевищив 5 млрд дол. США на рік, перевершивши показники експорту транспортних послуг та мінеральних продуктів [37]. Таким чином, незважаючи на пандемію, а можливо в деякому роді і завдячуючи їй, українська ІТ-індустрія демонструє позитивні результати для економіки України. У 2020 р. обсяги експорту ІТ-послуг зросли на 853 млн дол. США, тобто на понад 20 %, а частка комп'ютерних послуг у загальному експорті досягла 8.3 %.

Можливість подальшого нарощування Україною експорту ІТ-послуг залежатиме передусім від зростання кількості ІТ-фахівців на ринку праці. Для довгострокового зростання експорту цих послуг необхідно сконцентрувати зусилля на питанні розвитку людського капіталу. Його слід вирішувати як через освіту (підготовку нових спеціалістів), так і створюючи умови для залучення іноземних фахівців, що неможливо здійснити без якісної освіти. Перша черга нових спеціалістів здебільшого пройдуть швидкі курси, набуватимуть досвід шляхом проб та помилок. Проте наступне покоління потребуватиме якісно нових спеціалістів. Тому реформи в освіті неминучі – із закриттям неефективних освітніх закладів на користь більш ефективних. Більше того, високий запит на науку з інших сфер сприятиме інвестиціям в освітній сектор додатково. Це допоможе зупинити відтік найкращих кадрів із вітчизняної системи освіти і зробить освітянина конкурентним на ринку праці.

Це все вимагає серйозних політичних рішень, власного вибору пріоритетів економічного розвитку та самостійної розробки економічних планів.

Виходячи з наведених сценаріїв розвитку економіки України після війни, враховуючи відповідні припущення та ризики, закладені в них з точки зору швидкості зміни економічної структури та ринку праці, в *табл. 5* наведено прогностичні показники за етапами посткризового відновлення: 2022–2025 рр. та 2026–2030 рр.

Таблиця 5

Показники економічного розвитку України за сценаріями повоєнного відновлення, %

Показник	Сценарій 1		Сценарій 2		Сценарій 3	
	2022–2025	2026–2030	2022–2025	2026–2030	2022–2025	2026–2030
ВВП, реальний приріст	-14.0	2.0	-5.6	3.2	-1.5	7.0
Частка ВДВ переробної промисловості у ВВП	8.3	10.0	9.0	12.2	12.5	16.0
Сальдо зовнішньої торгівлі, % від ВВП	-7.8	-8.6	-9.4	-11.0	-8.2	1.7
Частка високотехнологічної і середньо-високотехнологічної продукції у ВВ обробної промисловості	10.0	12.0	15.0	17.0	25.0	28
Частка високотехнологічної і середньо-високотехнологічної продукції в експорті товарів та послуг обробної промисловості	7.0	9.0	13.0	18.0	22.0	25.0
Частка продукції обробної промисловості в експорті товарів	40.0	60.0	50.0	65.0	70.0	79.0
Частка сировинних товарів та продукції первинної обробки в експорті товарів	20.0	26.0	28.0	30.0	25.0	20.0

Джерело: розраховано авторами.

Перехід до моделі технологічного зростання вимагає від держави виконання у початковому періоді ключового практичного завдання – розпочати фінансування складових елементів новітнього індустріального розвитку, зокрема інфраструктури, підготовки кадрів, інституцій розвитку тощо з ефективним розпорядженням коштів зовнішньої допомоги та із залученням додаткового ресурсу, отриманого від кращого адміністрування податків. Завдання держави – переконати і мотивувати приватний сектор, підприємців і економічно активних громадян займатися бізнесом у виробничій сфері, оскільки, як свідчить практика останніх років, підприємці ведуть себе так, як поводить себе держава. Тому, з огляду на практику розвинених країн, які після війни здійснили економічний прорив (Південна Корея), перше, що повинна зробити держава, – подати сигнал іншої поведінки, почавши інвестувати в новітній індустріальний розвиток країни.

Висновки. Визначено глобальні магістральні тренди розвитку світу, пов'язані з демографічними та екологічними змінами, економічними трансформаціями та технологічними новаціями. Формуються стійкі економічні тренди, серед яких можна виділити випереджаюче зростання економік країн, що розвиваються; процеси деіндустріалізації; посилення протекціоністських заходів у світі; поширення концепції стійкого розвитку; охоплення всіх видів економічної діяльності

процесами диджиталізації, які визначатимуть розвиток країн у майбутньому. Це залежить від адекватного сприйняття цих змін країною та швидкої реакції на виклики та нові можливості. Для тих країн, що діють не просто "в тренді", а спрацьовують на його випередження, можливі хороші перспективи для посилення своїх позицій у світовому господарстві. Країни, які відстають, або тим більше ті, які взагалі не реагують на глобальні мегатренди, приречені на прогресуюче послаблення своїх позицій.

Значне погіршення світових економічних перспектив пов'язано передусім із військовим вторгненням росії в Україну. На початку цієї кризи світова економіка ще не повністю відновилася від пандемії, інфляція у багатьох країнах зростала під впливом дисбалансів між попитом та пропозицією та заходів підтримки, що приймалися під час пандемії. Запровадження режиму самоізоляції у Китаї спричинило проблеми у глобальних ланцюжках постачання. За цих умов, крім безпосередніх та трагічних гуманітарних наслідків, війна призведе до уповільнення економічного розвитку та зростання інфляції. Загалом нині ризики економіки різко посилились, ще більше зросла невизначеність.

Військове вторгнення росії в Україну призвело до жахливих гуманітарних наслідків та соціально-економічної кризи. Це в результаті позначиться на всіх показниках економічного розвитку держави. Крім цього, економічна криза в Україні посилиться глобальним економічним спадом. У результаті на Україну чекатиме один з трьох сценаріїв економічного розвитку: *перший*, пов'язаний із затягуванням війни і подальшим поглибленням кризової ситуації у всіх сферах, продовженням масової міграції за кордон; *другий* передбачає відновлення економіки без суттєвих змін у структурі економіки, повернення частини працездатного населення, потребу в робітничих професіях; *третій* ґрунтується на впровадженні нової економічної моделі на технологічній основі, що стимулюватиме попит на спеціалістів сучасних професій відповідно до глобальних трендів та змін у структурі економіки.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Inclusive Growth at a Crossroads. Part One of Strengthening Inclusion and Facilitating the Green Transition. *The EU Regular Economic Report*. World Bank. Brussels. 2021. July 26. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/07/26/economic-recovery-plans-essential-to-delivering-inclusive-and-green-growth-that-shields-households-at-risk-of-poverty>
2. Global Trends – 2040. A more contested world. National Intelligence Council. 2021. March. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/GlobalTrends_2040.pdf

3. Global economic outlook 2022. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. The Economist Intelligence Unit Limited 2022.
4. Savona, M., & Ciarli, T. (2019). Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, 244-260.
5. Rauf, A., Zhang, J., Li, J., & Amin, W. (2018). Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, 194-206.
6. Peltola, H. (2020). Impact of structural changes in wood-using industries on net carbon emissions in Finland. *Journal of Industrial Ecology*, 24(4), 899-912.
7. Andrews Hurmekoski, E., Myllyviita, T., Seppälä, J., Heinonen, T., Kilpeläinen, A., Pukkala, T., ... & D., Nicoletti, G. & Timiliotis, C. (2018). Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. <http://dx.doi.org/10.1787/7c542c16-en>
8. Baldwin, Richard (2019). *The Globotics Upheaval: Globalisation. Robotics and the Future of Work*. Oxford University Press. NY. New York.
9. Cremer, Jacques, Yves-Alexandre de Montjoye Heike Schwitzer (2019). *Competition Policy for the Digital Era*. Brussels: The European Commission.
10. Mitropoulos, S., & Douligeris, C. (2021). Why and how informatics and applied computing can still create structural changes and competitive advantage. *Applied Computing and Informatics*.
11. Comin, Diego, & Mestieri, Martí (2018). If Technology Has Arrived Everywhere, Why Has Income Diverged. *American Economic Journal. Macroeconomics*, 10 (3), 137.
12. Abraham, K. G., Haltiwanger, J. C., Sandusky, K. & Spletzer, J. R. (2018). The Rise of the Gig Economy: Fact or Fiction? Available at. <https://www.aeaweb.org/conference/2019/preliminary/paper/4r9TeS37>
13. Jeon, C. Y., & Yang, H. W. (2021). The structural changes of a local tourism network: Comparison of before and after COVID-19. *Current Issues in Tourism*, 1-15.
14. Оспанбаев, Ж. А., Мырзахметова, А. М., & Челетти, Д. (2018). Structural changes in the economy through the prism of macroeconomic indicators on the example of the republic of Kazakhstan. *Вестник Карагандинского университета*, 90(2), 131-138.
15. Van der Ven, C. M. (2018). Inclusive industrialization: The interplay between investment incentives and SME promotion policies in Sub-Saharan Africa. *Law and Development Review*, 11(2), 557-587.
16. Yuan, Q., Cheng, C. F. C., Wang, J., Zhu, T. T., & Wang, K. (2020). Inclusive and sustainable industrial development in China: An efficiency-based analysis for current status and improving potentials. *Applied Energy*, 268
17. Otsubo, S. T., & Otchia, C. S. (Eds.) (2020). *Designing Integrated Industrial Policies. (Vol. I). For Inclusive Development in Asia*. Routledge.
18. Kim, K., Mungsunti, A., Sumner, A., & Yusuf, A. (2020). *Structural Transformation and Inclusive Growth*. WIDER Working Paper WP-2020-31. Helsinki: UNU-WIDER. <https://doi.org/10.35188/UNUWIDER/2020/788-0>
19. Сіденко В. Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. 2018. https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf
20. Пелех О. Б. Структурні зрушення в економіці України (2000–2017 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/14.pdf
21. Антонюк В. П. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2 (33). С. 7-12.
22. Марков Б. М. (2017). Структурні зміни у системі економічних явищ та процесів. http://bses.in.ua/journals/2017/22_2017/11.pdf

23. Дергалюк Б. В. Еволюція теорій державного регулювання структурних зрушень в економіці. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 12-16. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12>
24. Редько К. Ю., Голембієвська Ю. Ю. Трансформація структури української економіки завдяки членству у світовій організації торгівлі, 2020. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216332>
25. Потравка Л. О. Перебіг структурних зрушень сільського господарства України у контексті трансформації глобальної економіки. Глобальні та національна проблеми економіки. *Наук. вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*, 2016. <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/36.pdf>
26. Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків: Повнокопір, 2020. 432 с. <http://www.expert.kiev.ua/Renaissance2020.pdf>
27. United Nations Population Division. <https://population.un.org/wpp>
28. World Economic Prospects. Oxford Economics. <https://www.oxfordeconomics.com>
29. Europe 4.0. Addressing the Digital Dilemma. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2020.
30. Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe (2019). An Inter-institutional EU project. European Union Institute for Security Studies.
31. Металлургия: Глобальные тренды 2020. GMK center. Київ, 2020.
32. World Economic Outlook Database. IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>
33. World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
34. International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April.
35. Прямі втрати через руйнування та пошкодження цивільної інфраструктури, тільки ті, які задокументовані в публічних джерелах, за останній тиждень зросли на понад \$5 млрд. 01 квітня 2022. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostanniy-tizhden-vtrati-naneseni-vnaslidok-ruynuvannya-ta-poshkodzhennya-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyini-zrosli-na-ponad-5-mlrd>
36. Шмигаль Д. День війни з Росією коштує Україні до \$4 мільярдів. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452024-den-vijni-z-rosie-u-kostue-ukraini-do-4-milardiv-smigal.html>
37. Ukraine appeals for financial support to ensure country's 'survival'. *The Financial Times*. <https://www.ft.com/content/46622383-d75c-4a08-b909-fbf1279b3814>
38. Держстат України. <http://www.ukrstat.gov.ua>
39. Статистика зовнішнього сектора України. НБУ. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external>
40. Через війну 7,1 мільйона осіб зазнали переміщення в Україні: нове дослідження МОМ – 06 квітня 2022. <https://ukraine.iom.int/uk/news/chez-viynu-71-milyona-osib-zaznaly-peremishchennya-v-ukrayini-nove-doslidzhennya-mom>

REFERENCES

1. Inclusive Growth at a Crossroads (2021). Part One of Strengthening Inclusion and Facilitating the Green Transition. *The EU Regular Economic Report*. World Bank. Brussels. July 26. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/07/26/economic-recovery-plans-essential-to-delivering-inclusive-and-green-growth-that-shields-households-at-risk-of-poverty> [in English].

2. Global Trends – 2040. A more contested world. National Intelligence Council. (2021). March. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/GlobalTrends_2040.pdf [in English].
3. Global economic outlook (2022). Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. The Economist Intelligence Unit Limited [in English].
4. Savona, M., & Ciarli, T. (2019). Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. *Ecological economics*, 159, 244-260 [in English].
5. Rauf, A., Zhang, J., Li, J., & Amin, W. (2018). Structural changes, energy consumption and carbon emissions in China: empirical evidence from ARDL bound testing model. *Structural Change and Economic Dynamics*, 47, 194-206 [in English].
6. Hurmekoski, E., Myllyviita, T., Seppälä, J., Heinonen, T., Kilpeläinen, A., Pukkala, T., ... & Peltola, H. (2020). Impact of structural changes in wood-using industries on net carbon emissions in Finland. *Journal of Industrial Ecology*, 24(4), 899-912 [in English].
7. Andrews, D., Nicoletti, G. & Timiliotis, C. (2018). Digital technology diffusion: A matter of capabilities, incentives or both? *OECD Economics Department Working Papers*, 1476. <http://dx.doi.org/10.1787/7c542c16-en> [in English].
8. Baldwin, Richard (2019). *The Globotics Upheaval: Globalisation, Robotics and the Future of Work*. Oxford University Press. NY. New York [in English].
9. Cremer, Jacques, Yves-Alexandre de Montjoye Heike Schwitzer (2019). *Competition Policy for the Digital Era*. Brussels: The European Commission [in English].
10. Mitropoulos, S., & Douligeris, C. (2021). Why and how informatics and applied computing can still create structural changes and competitive advantage. *Applied Computing and Informatics* [in English].
11. Comin, Diego, & Mestieri, Martí (2018). If Technology Has Arrived Everywhere, Why Has Income Diverged. *American Economic Journal. Macroeconomics*, 10 (3), 137 [in English].
12. Abraham, K. G., Haltiwanger, J. C., Sandusky, K. & Spletzer, J. R. (2018). The Rise of the Gig Economy: Factor Fiction? Available at. <https://www.aeaweb.org/conference/2019/preliminary/paper/4r9TeS37> [in English].
13. Jeon, C. Y., & Yang, H. W. (2021). The structural changes of a local tourism network: Comparison of before and after COVID-19. *Current Issues in Tourism*, 1-15 [in English].
14. Ospanbaev, Zh. A., Myrzahmetova, A. M., & Cheletti, D. (2018). Structural changes in the economy through the prism of macroeconomic indicators on the example of the republic of Kazakhstan. *Vestnik Karagandinskogo universiteta – Bulletin of Karaganda University*, 90(2), 131-138 [in English].
15. Van der Ven, C. M. (2018). Inclusive industrialization: The interplay between investment incentives and SME promotion policies in Sub-Saharan Africa. *Law and Development Review*, 11(2), 557-587 [in English].
16. Yuan, Q., Cheng, C. F. C., Wang, J., Zhu, T. T., & Wang, K. (2020). Inclusive and sustainable industrial development in China: An efficiency-based analysis for current status and improving potentials. *Applied Energy*, 268 [in English].
17. Otsubo, S. T., & Otchia, C. S. (Eds.) (2020). *Designing Integrated Industrial Policies. (Vol. I). For Inclusive Development in Asia*. Routledge [in English].
18. Kim, K., Mungsunti, A., Sumner, A., & Yusuf, A. (2020). *Structural Transformation and Inclusive Growth. WIDER Working Paper WP-2020-31*. Helsinki: UNU-WIDER. <https://doi.org/10.35188/UNUWIDER/2020/788-0> [in English].
19. Sidenko, V. R. (2018). *Global'ni strukturni transformacii' ta trendy ekonomiky Ukrainy [Global structural transformations and trends of Ukraine's economy]*. https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf [in Ukrainian].

20. Peleh, O. B. (2018). Strukturni zrushennja v ekonomici Ukrai'ny (2000–2017 rr.) [Structural shifts in the economy of Ukraine (2000–2017)]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/14.pdf [in Ukrainian].
21. Antonjuk, V. P. (2017). Strukturni zrushennja v nacional'nij ekonomici jak zagroza dlja stalogo rozvytku Ukrai'ny [Structural shifts in the national economy as a threat to Ukraine's sustainable development]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrai'ny – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2 (33), 7-12 [in Ukrainian].
22. Markov, B. M. (2017). Strukturni zminy u systemi ekonomichnyh javyssh ta procesiv [Structural changes in the system of economic phenomena and processes]. http://bses.in.ua/journals/2017/22_2017/11.pdf [in Ukrainian].
23. Dergaljuk, B. V. (2019). Evoljucija teorij derzhavnogo reguljuvannja strukturnyh zrushen' v ekonomici [Evolution of theories of state regulation of structural changes in the economy]. *Agrosvit – Agrosvit*, 19, 12-16. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.12> [in Ukrainian].
24. Red'ko, K. Ju., & Golembijevs'ka, Ju. Ju. (2020). Transformacija struktury ukrai'ns'koi ekonomiky zavdjaky chlenstvu u svitovij organizacii' torgivli [Transformation of the structure of the Ukrainian economy due to membership in the World Trade Organization]. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216332> [in Ukrainian].
25. Potravka, L. O. (2016). Perebig strukturnyh zrushen' sil's'kogo gospodarstva Ukrai'ny u konteksti transformacii' global'noi' ekonomiky. Global'ni ta nacional'na problemy ekonomiky [The course of structural changes in Ukraine's agriculture in the context of global economic transformation. Global and national economic problems]. *Nauk. visnyk Mykolai'vs'kogo nac. un-tu im. V.O. Suhomlyns'kogo – Scientific Bulletin of the Mykolaiv national University named after V. O. Sukhomlinsky*. <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/36.pdf> [in Ukrainian].
26. Ekonomichne vidrodzhennja cherez industrial'nyj rozvytok Ukrai'ny [Economic revival through the industrial development of Ukraine] (2020). Harkiv: Povnokolir. <http://www.expert.kiev.ua/Renaissance2020.pdf> [in Ukrainian].
27. United Nations Population Division. <https://population.un.org/wpp> [in English].
28. World Economic Prospects. Oxford Economics. <https://www.oxfordeconomics.com> [in English].
29. Europe 4.0. (2020). Addressing the Digital Dilemma. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank [in English].
30. Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe (2019). An Inter-institutional EU project. European Union Institute for Security Studies [in English].
31. Metallurgija: Global'nye trendy 2020 (2020). GMK center. Kyiv [in Ukrainian].
32. World Economic Outlook Database. IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> [in English].
33. World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [in English].
34. International Monetary Fund (2022). World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April [in English].
35. Prjami vtraty cherez rujnuvannja ta poshkodzhennja cyvil'noi' infrastruktury, til'ky ti, jaki zadokumentovani v publicnyh dzherelah, za ostannij tyzhden' zrosly na ponad \$5 mlrd (2022). <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostanniy-tizhden-vtrati-naneseni-vnaslidok-ruynuvannya-ta-poshkodzhennya-infrastruktury-ukrayini-v-hodiviyini-zrosli-na-ponad-5-mlrd> [in Ukrainian].

36. Shmygal', D. (2022). Den' vijny z Rosijeju koshtuje Ukrai'ni do \$4 mil'jardiv [Each day of war with Russia costs Ukraine up to \$4B]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452024-den-vijni-z-rosieju-kostue-ukraini-do-4-milardiv-smigal.html> [in Ukrainian].
37. Ukraine appeals for financial support to ensure country's 'survival. *The Financial Times*. <https://www.ft.com/content/46622383-d75c-4a08-b909-fbf1279b3814> [in English].
38. Derzhstat Ukrai'ny [State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
39. Statystyka zovnishn'ogo sektora Ukrai'ny. NBU [Statistics of the external sector of Ukraine. NBU]. *bank.gov.ua*. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external> [in Ukrainian].
40. Cherez vijnu 7,1 mil'jona osib zaznaly peremishhennja v Ukrai'ni: nove doslidzhennja MOM – 06 kvitnja 2022 [As a result of the war, 7.1 million people were displaced in Ukraine: a new MOU study – April 6, 2022]. <https://ukraine.iom.int/uk/news/cherez-vijnu-71-milyona-osib-zaznaly-peremishchennya-v-ukrayini-nove-doslidzhennya-mom> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 02.05.2022.

Прийнято до друку 05.05.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

ДУГІНЕЦЬ Ганна,
д. е. н., професор, завідувач кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0003-3708-3666
g.duginets@knute.edu.ua

НІЖЕЙКО Костянтин,
Голова правління
Міжнародної асоціації майбутнього України
вул. Туполева, 8, Київ, 04128, Україна

ORCID: 0000-0002-2925-1140
konstantin.nizheyko@gmail.com

DUGINETS Ganna,
Doctor of Sciences (Economics),
Professor, Head of Department of World Economy
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0003-3708-3666
g.duginets@knute.edu.ua

NIZHEIKO Kostiantyn,
Chairman of the board
International association for the future of Ukraine
8, Tupoleva Akademika St., Kyiv, 04128, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2925-1140
konstantin.nizheyko@gmail.com

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

INTERNATIONAL TECHNICAL SUPPORT IN UKRAINE'S POSTWAR RECONSTRUCTION

Вступ. Відновлення української конкурентоспроможності в умовах воєнного вторгнення з боку РФ передбачає масштабну реконструкцію по всіх регіонах України, але здебільшого необхідно технологічне відновлення вітчизняних проєктів міжнародної співпраці.

Проблема. Інтегрування напрацьованих технологічних розробок з європейськими, азійськими або американськими партнерами допоможе швидше відновити знищене та вивести українську науково-технічну базу на новий рівень розвитку.

Метою статті є визначення концептуальних засад повоєнної відбудови економіки України на основі дослідження міжнародної технічної допомоги.

Методи. Використано комплекс взаємодоповнюючих методів наукової ідентифікації економічних процесів та явищ: системно-структурний, порівняльний і статистичний аналіз, а також інформаційний, процесний та інституційний підходи.

Результати дослідження. З моменту набуття незалежності в 1991 р. Україна постійно отримує двосторонню та багатосторонню підтримку. З 24 лютого – 27 березня 2022 р. передано 13 млрд євро двосторонньої гуманітарної, військової та фінансової підтримки Україні з боку урядів ЄС та G7.

Introduction. Restoration of Ukrainian competitiveness in the conditions of military invasion by the Russian Federation provides large-scale reconstruction in all regions of Ukraine, but most of all technological restoration of domestic projects of international cooperation is necessary.

Problem. Integration of developed technological developments with European, Asian or American partners will help to quickly restore the destroyed and in a short time to bring the Ukrainian scientific and technical base to a new level of development.

The aim of the article is to determine the conceptual foundations of the postwar reconstruction of Ukraine's economy in the conditions of war and the country on the basis of research of international technical assistance.

Methods. A set of complementary methods of scientific identification of economic processes and phenomena is used: system-structural, comparative and statistical analysis, as well as informational, process and institutional approaches.

Results. Since gaining independence in 1991, Ukraine has consistently received bilateral and multilateral support. But between February 24 and March 27, 2022, 13 billion euros of bilateral humanitarian, military and financial support was provided to Ukraine by the EU and G7

Міжнародну допомогу поділено на певні групи: військова, медична, аварійне та спеціалізоване обладнання. Враховуючи, що оборонна промисловість характеризується технологічною складністю пропонуванних продуктів і послуг, а також постійним інноваційним процесом, наявна співпраця з технологічними партнерами (технологічне освоєння та навчання українських військових) дає змогу максимально долучити вітчизняні галузі до інноваційного відновлення.

Висновки. Концептуальною засадою повоєнної відбудови економіки країни має стати освоєння знань/технологій/інновацій, які передані нам у рамках міжнародної технічної допомоги для боротьби з російською агресією, що буде покладено в основу нової інноваційної бізнес-моделі у високотехнологічній галузі з використанням стратегічної трансформації соціально-економічної системи України.

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, озброєння, відбудова економіки, інноваційне співробітництво.

JEL Classification: F51, O38, P41

governments. International assistance is divided into certain groups: military; medical; emergency and specialized equipment. Taking into account that the defense industry is characterized by technological complexity of products and services, as well as a constant innovation process, the existing cooperation with technological partners (technological development and training of the Ukrainian military) will maximize the involvement of domestic industries in innovation recovery.

Conclusions. The conceptual basis for the postwar reconstruction of the country's economy should be the development of knowledge / technology / innovation transferred to us in the framework of international technical assistance to combat Russian aggression, which will be placed in a new innovative business model in high-tech.

Keywords: international technical assistance, armaments, economic reconstruction, innovation cooperation.

Вступ. Відновлення української конкурентоспроможності в умовах воєнного вторгнення з боку РФ передбачає не лише відновлення пошкодженого майна, але й повне переосмислення простору українських земель і подальшої стратегії стійкого розвитку держави. Уже зараз є нагальна потреба масштабної реконструкції за всіма регіонами України, але здебільшого необхідне технологічне відновлення вітчизняних проєктів міжнародної співпраці. Такий канал поширення інновацій (медичного обладнання, технологічних рішень та устаткування для аварійно-відновлювальних робіт, продукції військово-промислового комплексу розвинених країн тощо) є найбільш прийнятним у реаліях функціонування української економіки після 24 лютого 2022 р. Інтегрування напрацьованих технологічних розробок з європейськими, азійськими або американськими партнерами допоможе швидше відновити знищене та за незначний час вивести українську науково-технічну базу на новий рівень розвитку.

Проблема. Інновації розробляються в розвинених країнах, відповідно технологічні проєкти реалізуються з урахуванням наявної або прогнозованої потреби ринку в країні їх походження, а також щодо наявних ресурсів. Водночас унікальність і новизна технологій серйозно обмежують можливості їх використання в бізнес-середовищах іншого рівня розвитку – у вітчизняних реаліях. Отже, процес передання певної технології, наприклад, в економіку, що розвивається, природно вимагає її значної модифікації та адаптації. Але зазначені умови поширення нових технологій найменш "критичні" для інфраструктурних об'єктів (зв'язок, електропостачання, освітлення тощо), розбудова яких у нашій країні має

зараз важливе значення як у процесі відновлення, так і завдяки синергетичному впливу на розвиток інших секторів вітчизняної економіки.

Такі процеси, як-от: розроблення, придбання, обмін та впровадження інноваційних технологій, завдяки вже налагодженому до війни міжнародному співробітництву можуть бути спрощеними та менш бюрократизованими в умовах повоєнної відбудови держави. З огляду на зазначене, ідентифікація нових форм співробітництва на базі міжнародної технологічної допомоги в умовах війни та подальшого відновлення країни стає актуальним напрямом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною та методичною основою для підготовки цієї статті стали наукові праці, що присвячені дослідженню особливостей міжнародного технологічного співробітництва, обміну інноваціями, а також їх використання як рушійних факторів технологічної співпраці між країнами. Особливої уваги заслуговують напрацювання китайських авторів, оскільки саме характеристики технічного співробітництва в азіатському регіоні є орієнтиром для вивчення міжнародного технічного співробітництва [1; 2]. Так, Дж. Гао (*J. Gao*) і Х. Йю (*X. Yu*) дійшли висновку, що дослідницькі та фінансові можливості, здатність до технологічних інновацій, географічна та технічна близькість впливають на результативність технічного співробітництва між країнами [3].

Інші групи дослідників обґрунтовують наявність різних моделей міжнародного науково-технічного співробітництва, а саме інституційну та традиційну моделі. Вони насамперед відрізняються сукупністю регуляторів взаємодії між суб'єктами співробітництва. Зокрема інституційна модель означає створення міжнародних міждержавних і неурядових організацій, а традиційні моделі з'являються безпосередньо для здійснення міжнародних наукових досліджень [4].

Також є низка цікавих кейсів щодо надання міжнародної технічної допомоги в різних умовах економічного розвитку [5; 6]. До того ж технічне співробітництво (або передання знань) є сферою особливого інтересу, оскільки може дати змогу донорам позиціювати себе як глобального лідера з унікальним набором навичок та досвіду в певній галузі знань. Аналіз, проведений Д. Фаріас (*Déborah Barros Leal Farias*), розкриває мотиви міжнародної допомоги та механізму її використання як інструменту зовнішньої політики. Авторка наводить спільні риси та відмінності у реалізації технічного співробітництва як інструменту зовнішньої політики КНР, Індії та Бразилії й доходить висновку, що надання технічної допомоги може бути використано для обслуговування національних інтересів, даючи змогу донорам отримати м'яку силу в міжнародній сфері, покращуючи свій імідж і глобальний вплив [7].

Особливої уваги заслуговують праці, в яких наведено результати аналізу повоєнної відбудови. Зокрема низка науковців досліджували потенціал розвитку, аналізуючи концептуальні основи та практичні кейси, щоб зрозуміти можливі інструменти повоєнної відбудови [8] або

технологічного співробітництва в оборонній промисловості як чинника стійкого розвитку країни [9; 10].

У контексті досягнення мети дослідження не можна обійти публікації щодо воєнної агресії проти України у лютому 2022 р. Україна, розташована в геополітичному центрі Євразії, була важливою ареною протягом майже трьох десятиліть після розпаду Радянського Союзу. Тому Захід, насамперед Сполучені Штати та Європа, а також російська федерація активно залучені до внутрішнього та зовнішнього розвитку України з моменту отримання незалежності. Їхні ідеологічні, економічні та геополітичні інтереси зіткнулися у протистоянні, яке призвело до численних змін політичного режиму в Україні та в кінцевому підсумку до війни на території Європи. Заслуговують на увагу результати аналізу суперництва між США, Європою та росією в Україні як відправної точки для вивчення дилеми, яка стоїть перед європейською безпекою в контексті війни в Україні, та наслідків як для глобальної моделі розвитку, так і для окремих регіонів світу [11]. Також є публікації, в яких розглянуто можливі сценарії розвитку подій: або дієві санкції з боку Заходу, або малоімовірні обмеження торгівлі енергоресурсами між росією та ЄС. Крім енергетики, найболючішими санкціями визначено відключення російських банків від системи *SWIFT* і доларових ринків, а також заборона на експорт високотехнологічних товарів до росії. За висновками авторів, за обома сценаріями українська економіка значно постраждає та буде потребувати серйозної допомоги Заходу для підтримки макрофінансової стабільності, але економічний вплив санкцій на росію ймовірно буде пом'якшено ще тіснішими енергетичними зв'язками між росією та Китаєм [12; 13].

Проте, віддаючи належне наявним науковим розробкам вітчизняних і закордонних дослідників з цієї проблематики, варто зазначити, що опубліковані на сьогодні праці не мають системного характеру та не можуть претендувати на повноту аналізу щодо розуміння складності/напруженості здійснення міжнародної підтримки України після російського вторгнення в лютому 2022 р. До того ж гуманітарна допомога та дотації розпочалися майже миттєво, а технічна, зокрема й військова, підтримка від різних держав була і залишається нерівномірною.

Метою статті є дослідження міжнародної технічної допомоги Україні в умовах війни та визначення концептуальних засад повоєнної відбудови економіки країни на її основі.

Методи. Застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового пізнання: історико-логічний, системно-структурний, компаративного та статистичного аналізу, інформаційний, процесний та інституційний.

Результати дослідження. З розвитком глобалізації технічне співробітництво набуває особливого значення як процес безперервного обміну інформацією та злиття знань між двома країнами, що може спричинити синергетичний ефект $1+1>2$ і сприяти науковому та технологічному розвитку обох сторін [5; 14]. Тож усі країни-лідери економічного зростання розглядають розвиток технологій як свої

пріоритети. Як наслідок, удосконалюється масштабне виробництво високоякісної продукції, необхідної для життєзабезпечення суспільства, скорочуються витрати праці, енергії та матеріальних ресурсів. Саме тому у Китаї, Індії, Південній Кореї, Малайзії, Сінгапурі та інших країнах у національних стратегіях соціально-економічного розвитку центральне місце посідає проблема широкого використання сучасних технологій [15; 16]. Україна також не була винятком щодо впровадження інноваційних технологій та активного залучення до міжнародного науково-технологічного співробітництва. З моменту здобуття незалежності в 1991 р. Україна постійно отримує двосторонню та багатосторонню підтримку. Окупація Криму росією у 2014 р. та її подальше вторгнення на Донбас спричинили нову хвилю зобов'язань західних урядів, серед яких виділяються Сполучені Штати, МВФ та ЄС [17]. У 2014–2021 рр. ЄС надавав найбільшу фінансову підтримку Україні у формі грантів і позик на фінансову та гуманітарну підтримку. Обсяг підтримки ЄС різко збільшився в 2014 р. після окупації Криму росією. Зокрема ЄС оголосив про новий великий пакет фінансової допомоги розміром до 11 млрд євро для України, який становив 1.6 млрд євро у вигляді позик МЗС, 1.4 млрд євро грантів, до 8 млрд євро у вигляді позик від ЄБРР та ЄІВ і, можливо, ще 3.5 млрд євро через "Інвестиційний фонд сусідства" [18]. Відтоді загальна допомога додатково збільшена до 17 млрд євро, зокрема у вигляді позик і включно з іншими програмами МЗС [19; 20]. Щодо міжнародної технічної допомоги, то, за даними Міністерства економіки України, її обсяг у 2019 р. становив майже 6 млрд дол. США [21].

Водночас за декілька місяців до вторгнення агресора в Україну деякі уряди та установи вже почали збільшувати фінансову та військову підтримку. Зокрема уряд Канади 21 січня 2022 р. запропонував надати уряду України позику на суму 87 млн євро (тут і надалі вся допомога зазначена в євро), а 14 лютого – ще одне зобов'язання за кредитом на суму до 362 млн євро [22]. Крім того, 26 січня Канада виділила 246 млн євро на негайну підтримку Україні, на військове навчання та нарощування потенціалу (в рамках "Операції *UNIFIER*"), а також 36 млн євро на розвиток та гуманітарну допомогу [23]. Нарешті, 14 лютого Канада оголосила про пожертвування Збройним Силам України летальної зброї та обладнання на суму 5 млн євро [24]. Якщо рахувати ці зобов'язання, Канада посіла б 3-є місце серед країн, які надають найбільшу двосторонню підтримку (замість 9-го) після вторгнення РФ на територію України.

Інші країни також виявляли свою активну позицію. Так, уряд США 17 січня оголосив про нову гарантію суверенної позики на суму до 1 млрд дол. США для стабілізації економіки України [25]. Того ж дня британський уряд повідомив про намір поставити військову техніку та системи озброєння Збройним Силам України, зокрема 2000 нових легких протитанкових засобів [26]. Деякі члени НАТО (Нідерланди та Латвія) також оповістили про свій намір відправити в Україну зброю та військове обладнання до вторгнення [27]. Наприклад, уряд Нідерландів

18 лютого передав військову техніку, зокрема 3000 бойових шоломів, 2000 балістичних жилетів, 30 металошукачів, двох роботів для виявлення мін, дві радіолокаційні системи наземного спостереження та п'ять радіолокаційних систем для визначення місця розташування зброї, 100 снайперських гвинтівок, а також 30 боєкомплектів [28].

24 лютого 2022 р. українські міста здебільшого були обстріляні – країна-агресор розпочала повномасштабне вторгнення. Це призвело до ефекту доміно щодо майбутніх криз у світовому масштабі. Трохи більше ніж за місяць після початку війни загинули тисячі осіб мирного населення України, зруйнована інфраструктура найбільших міст, а понад 3.7 млн українців виїхали до сусідніх країн [29].

Прийнявши резолюцію ООН, ухвалену 02.03.2022 р. за підтримки більшості держав-членів, міжнародна спільнота об'єдналася, висловивши значну підтримку Україні в подоланні гуманітарної катастрофи та прагненні подальшого повоєнного відновлення. З 24 лютого по 27 березня 2022 р. передано 13 млрд євро двосторонньої гуманітарної, військової та фінансової підтримки Україні з боку урядів ЄС та G7. До того ж гроші, зібрані окремими особами чи урядами, здебільшого надходили до спеціалізованих організацій, що займаються допомогою біженцям. Але щодо технічної допомоги, то тут ситуація неоднозначна проти гуманітарної (харчові продукти та предмети особистої гігієни, одяг) (таблиця).

Таблиця

Міжнародна технічна допомога Україні від деяких країн світу з 24.02. по 23.03.2022 р.

Держава	Тип технічної допомоги			
	Медична	Аварійне обладнання	Військова (лише різні види зброї, без амуніції)	Спеціалізоване обладнання (дрони та ін.)
Бельгія	*	–	+	–
Велика Британія	+	–	+	–
Греція	+	–	+	–
Данія	+	+	+	–
Естонія	*	*	+	–
Італія	–	–	+	–
Канада	*	*	+	+
Німеччина	*	*	+	–
Нідерланди	+	–	+	–
Нова Зеландія	*	*	–	–
Норвегія	*	*	+	–
Польща	+	–	+	+
Словаччина	*	*	+	–
Туреччина	+	+	+	+
США	+	–	+	+
Франція	+	–	+	–
Фінляндія	*	*	+	–
Франція	+	–	+	–
Чеська Республіка	*	*	+	–
Швеція	*	*	+	–
Хорватія	+	–	+	–

* Через благодійні організації.

Джерело: складено авторами на основі відкритих даних офіційних вебсайтів недержавних організацій та національних урядів країн світу.

У цьому дослідженні міжнародну допомогу поділено на певні групи: *військова підтримка* містить усі види лише озброєння та військової техніки; *медична допомога* – не лише ліки, а й спеціальне обладнання для лікарень; аварійне обладнання – передусім спеціалізована техніка для проведення аварійно-відновлювальних робіт, зокрема й розмінування; *спеціалізоване обладнання* – все, що допомагає українському силовому блоку боронити країну, але не належить безпосередньо до озброєння.

Відстежити умови наданої військової підтримки складно через недостатню прозорість деяких країн, які не бажають розкривати свій військовий внесок в Україну (наприклад, Франція та Польща). Між тим, Польща є найбільшим європейським донором (963 млн євро), насамперед через відкриті постійні кредитні лінії, які дають змогу Україні оплачувати імпорт та невідкладні воєнні потреби в іноземній валюті [30]. Серед такої фінансової допомоги також варто зазначити грант Італії розміром 110 млн євро; позика Франції – 300 млн євро з процентною ставкою 1.04 % і терміном погашення 15 років і позика Японії – 100 млн дол. США [31]. Решта країн (Італія, Великобританія та США) більш відкрито заявили про свою військову підтримку. Отже, міжнародну технічну допомогу Україні простежимо через фінансову підтримку безпосередньо військового сектора, або матеріальні активи та матеріальні ресурси, передані українському уряду, зокрема й летальну або нелетальну зброю.

Нейтральний статус деяких країн, наприклад Нова Зеландія, або політичні маневри інших, як Угорщина, сформували свої рішення щодо постачання військового обладнання. Крім того, світові медіа доводять інформацію, що кілька іноземних добровольчих батальйонів приїхали в Україну, хоча точна кількість офіційно не розголошується. З наведених в *таблиці* даних випливає, що аварійне обладнання (захисний одяг, намети, засоби пожежогасіння, електрогенератори, водяні насоси) та медична допомога (аптечки, медикаменти, медичне обладнання, лікарняні матеріали, бинти, хірургічні халати) надано обмеженим колом країн. Так, лише США (7.6 млрд євро) надають Україні більше допомоги, ніж усі західні донори плюс інституції ЄС разом узяті (7.3 млрд євро) [32]. Особливо вражає те, що ЄС надає менше допомоги, ніж США, попри те, що це європейська війна і що ЄС має подібні фінансові можливості, як США (загальний ВВП ЄС другий у світі після ВВП США).

Президент Байден у березні цього року оголосив про додатковий пакет допомоги Україні обсягом 800 млн доларів, включаючи різну протиброньову та піхотну зброю, дрони та боеприпаси [33]. Також варто зазначити, що уряд Німеччини не ділиться систематичною інформацією про поставки своєї зброї в Україну. Однак 24 березня журнал *Der Spiegel* опублікував детальний список з Федерального міністерства економіки Німеччини, який оцінює поставки Німеччини військової техніки в Україну загальною сумою 37.3 млн євро до 7 березня [34]. У списку

31.3 млн євро стосуються "основної та летальної зброї", тоді як 5.8 млн євро – це "додаткове військово спорядження" (решта 200 000 євро не вказано). Пакет містить 500 ракет *Stinger* і 1000 *Panzerfäuste 3* (смертельна зброя), а також низку менш цінних предметів, зокрема 23 000 шоломів, а також захисні жилети та прилади нічного бачення. Згідно з повідомленнями чеських ЗМІ, Чехія з кінця лютого до середини березня надала Україні військову допомогу на суму 750 млн крон (30.4 млн євро) [35].

З кінця лютого уряди деяких країн оголосили, що не повідомлятимуть про свою військову підтримку України. Так, начальник штабу французької армії Тьєррі Буркхард пояснив, що Франція не буде надавати жодних подробиць щодо виду зброї, яку вона має намір відправити Україні, щоб уникнути провокації воєнного конфлікту з Росією [36]. Уряд Іспанії спочатку інформував про військові поставки, але згодом припинив це робити. Уряд оголосив 11 березня про додаткову партію зброї, але міністр закордонних справ Іспанії Хосе Мануель Альбарес відмовився уточнювати будь-які деталі. Фінляндія – ще одна країна, яка припинила ділитися інформацією про військову державну допомогу. Наприкінці лютого її уряд оголосив детальний перелік озброєння та військової техніки, загальна вартість яких становить 9.2 млн євро, а на початку травня президент Республіки на пропозицію уряду ухвалив рішення про те, що Фінляндія направить в Україну більше військової техніки, однак відмовився надати додаткові деталі [37].

З огляду на це, дійдемо висновку, що в Україні зараз сформовані всі умови для відновлення та подальшого стійкого розвитку економіки. Попри те, що оборонна промисловість характеризується технологічною складністю пропонованих продуктів і послуг, а також постійним інноваційним процесом, наявна співпраця з технологічними партнерами (технологічне освоєння та навчання українських військових) дасть змогу максимально долучити вітчизняні галузі до інноваційного відновлення. Отже, впровадження наявних військово-технічних інновацій у галузях, які вважаються критично важливими для стратегічного суверенітету, є першим кроком у процесі відновлення, зокрема й передання військових інновацій громадянському суспільству. У цьому контексті корисним є досвід Ізраїлю та Сінгапуру, які незмінно виступали за високий рівень фінансування військових досліджень і розробок, а також за підтримку та розвиток місцевих наук і технологій, впровадження комерційних високотехнологічних проривів в оборонний сектор [38].

Подальшим кроком має бути обґрунтування ключових аспектів та напрямів інноваційної бізнес-моделі співпраці широкого кола суб'єктів господарювання у високотехнологічній галузі з використанням знань/інформації/технологій, отриманих шляхом міжнародної технічної допомоги, а також розуміння необхідності стратегічних змін в усіх сферах діяльності.

Висновки. Війна в Україні – це не лише новий етап українсько-російської війни, яка триває століттями, а й початок цивілізаційного зламу всього світу. У цих умовах країни, які мають ефективні програми передання технологій та допомоги для військових, гуманітарних цілей та цілей розвитку, або міжнародні організації, зокрема ЄС, МВФ, Світовий банк, *UNHRC* та *UNICEF*, які об'єднують ресурси з різних країн, можуть ефективно подолати майбутні гуманітарні катастрофи та сприяти відновленню України. Цей початковий аналіз надає можливість отримати висновки, які надають пріоритет не лише гуманітарній, а й технічній допомозі та зосереджуються насамперед на інноваційних заходах підтримки відбудові економіки України.

Уряд країни має ідеї та політичні інструменти для боротьби з безпосередніми наслідками техногенної катастрофи в державі. Однак нам може не вистачати як потенціалу для економічного використання цих інструментів, так і відповідних стратегій для відповідального та підзвітного задоволення різноманітних потреб, особливо у довгостроковій перспективі. Тож концептуальною засадою повоєнної відбудови економіки країни має стати освоєння знань/технологій/інновацій, які передані Україні у рамках міжнародної технічної допомоги для боротьби з російською агресією, що буде закладено в основу нової інноваційної бізнес-моделі у високотехнологічній галузі на базі стратегічної трансформації соціально-економічної системи України.

Потрібні подальші дослідження, щоб ідентифікувати всі наслідки російського вторгнення, переглянути питання гуманітарної, військової та іншої підтримки, проблем і перспектив, що виникають в її реалізації, з метою обґрунтування багаторівневої стратегії відбудови України.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що один з авторів працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jun, G. A. O., & Xiang, Y. U. (2021). Impact of Technology Proximity on International Technical Cooperation-Based on Patent Cooperation between the Belt and Road Countries. *Studies in Science of Science*, 39(6), 1050.
2. Bai, Y., & Chen, S. (2022). Study on the Green Innovation Industry-University-Research Cooperation under the International Technology Spillover. *Industrial Engineering and Innovation Management*, 5(3), 44-49.
3. Gao, J., & Yu, X. (2022). Factors Affecting the Evolution of Technical Cooperation among "Belt and Road Initiative" Countries Based on TERGMs and ERGMs. *Sustainability*, 14(3), 1760.
4. Teimurov, E., & Kozheurov, Y. (2020, November). Conventional and institutional models of international scientific and technical cooperation on the example of marine scientific research. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1685), 1, (pp. 012013).

5. Dey, B.L., Babu, M.M., Rahman, M., Dora, M., Mishra, N. Technology upgrading through co-creation of value in developing societies: Analysis of the mobile telephone industry in Bangladesh. *Technol. Forecast. Soc. Change*. 2018, 145, 413–425.
6. Zitt, M., Bassecoulard, E., Okubo, Y. Shadows of the Past in International Cooperation: Collaboration Profiles of the Top Five Producers of Science. *Entometrics*. 2000, 47, 627-657.
7. Farias, D. B. L. (2018). *Aid and technical cooperation as a foreign policy tool for emerging donors: The case of Brazil*. Routledge.
8. Aboushala, M., & Haj Ismail, S. (2022). Post-war rural resilience as a development strategy in theory and practice. *TRC Journal of Humanitarian Action*, 1(1), 19-29. <https://doi.org/10.55280/trcjha.2022.1.1.0003>
9. Callado-Muñoz, F. J., Fernández-Olmos, M., Ramírez-Alesón, M., & Utrero-González, N. (2022). Characterisation of Technological Collaborations and Evolution in the Spanish Defence Industry. *Defence and Peace Economics*, 33(2), 219-238.
10. Holtström, J. (2022). Business model innovation under strategic transformation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 34(5), 550-562.
11. Cheng, Manqing, The Ukraine Crisis: Causes, Conundrum and Consequences (May 3, 2022). *Journal of Social and Political Sciences*. Vol.5. No.2. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4099347>
12. Astrov, V., Grievesson, R., Kochnev, A., Landesmann, M., & Pindyuk, O. (2022). *Possible Russian invasion of Ukraine, scenarios for sanctions, and likely economic impact on Russia, Ukraine and the EU*. No. 55. Policy Notes and Reports.
13. Ruiz Estrada, M. A., Staniewski, M., & Khan, A. (2022). A Simulation of a Possible War between Russia and Ukraine: How Painful and how Costly? Available at SSRN 4038083.
14. Geroski, P.A. Models of technology diffusion. *Res. Policy*. 2000, 29, 603-625.
15. Hombert, J. and Matray, A. (2018). Can innovation help u.s. manufacturing firms escape import competition from china? *The Journal of Finance*, 73(5):2003-2039.
16. Cai, J., Li, N. and Santacreu, A. M. (2021). Knowledge diffusion, trade, and innovation across countries and sectors. *American Economic Journal*. Macroeconomics. forthcoming.
17. Mills, C. (2022). Military assistance to Ukraine 2014–2021. 2022. March 4 <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07135/SN07135.pdf>
18. European Commission (2022). European Commission’s support to Ukraine. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_219
19. European Parliament (2022). How the EU is supporting Ukraine. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20220127STO22047/how-the-eu-is-supporting-ukraine>
20. European Commission (2022). The European Union and Ukraine. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2022-01/20220124-Ukraine_factograph.pdf
21. Міністерство економіки України. <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=293e96fb-ee66-4738-9e60-efa2380b760b&title=MinekonomroztvitkuZapustiloOfitsiiniiVebportalKoordinatsiiMizhnarodnoiTekhnichnoiDopomogiProaid>
22. Department of Finance Canada (2022). Canada pledges additional support for Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2022/02/canada-pledges-additional-support-for-ukraine.html>
23. National Defence (2022). Canada extends and expands military and other support for the security of Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/01/canada-extends-and-expands-military-and-other-support-for-the-security-of-ukraine.html>
24. National Defence (2022). Canada commits lethal weapons and ammunition in support of Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/02/canada-commits-lethal-weapons-and-ammunition-in-support-of-ukraine.html>

25. Biden, J. R. (2022). Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2>
26. Allison, G. (2022). Britain sending anti-aircraft and Javelin missiles to Ukraine. <https://ukdefencejournal.org.uk/britain-sending-anti-aircraft-and-javelin-missiles-to-ukraine>
27. Curtis, J. & Mills, C. (2022). Military Assistance to Ukraine since the Russian invasion. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9477/CBP-9477.pdf>
28. Government of the Netherlands (2022). The Netherlands intends to supply military goods to Ukraine. <https://www.government.nl/topics/russia-and-ukraine/news/2022/02/18/the-netherlands-intends-to-supply-military-goods-to-ukraine>
29. Giuseppe Grossi & Veronika Vakulenko (2022): New development: Accounting for human-made disasters-comparative analysis of the support to Ukraine in times of war, *Public Money & Management*. <https://doi.org/10.1080/09540962.2022.2061694>
30. Press release by the National Bank of Poland <https://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/en/aktualnosci/2022/24.02-2.html>
31. World Bank (2022). World Bank Mobilizes an Emergency Financing Package of over \$700 million for Ukraine. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/03/07/world-bank-mobilizes-an-emergency-financing-package-of-over-700-million-for-ukraine>
32. Antezza, Arianna et al. (2022). Which countries help Ukraine and how? Introducing the Ukraine Support Tracker. *Kiel Working Paper*, No. 2218.
33. The White House (2022). Fact Sheet on U.S. Security Assistance for Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/16/fact-sheet-on-u-s-security-assistance-for-ukraine>
34. Gebauer, M. (2022). Ukraine-Krieg: Deutschland lieferte Ukraine bisher Waffen für 37 Millionen Euro. <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-krieg-deutschland-lieferte-waffen-fuer-37-millionen-euro-a-460a7b35-70aa-40bb-8ec7-80f5606f0d5a>
35. Fraňková, R. (2022). Czech Republic to send more arms to Ukraine. <https://english.radio.cz/czech-republic-send-more-arms-ukraine-8745032>.
36. Dalton, M. (2022). France Won't Detail Military Support to Ukraine to Avoid Provoking Russia. <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-03-09/card/france-won-t-detail-military-support-to-ukraine-to-avoid-provoking-russia-V1csLhxaNQh4Ymoeyq7g>
37. The Ministry of Defence (2022). Finland sends more defence materiel assistance to Ukraine https://www.defmin.fi/en/topical/press_releases_and_news/finland_sends_more_defence_materiel_assistance_to_ukraine.12692.news#2705b864
38. Bitzinger, R. A. (2021). Military-technological innovation in small states: The cases of Israel and Singapore. *Journal of Strategic Studies*, 44(6), 873-900.

REFERENCES

1. Jun, G. A. O., & Xiang, Y. U. (2021). Impact of Technology Proximity on International Technical Cooperation-Based on Patent Cooperation between the Belt and Road Countries. *Studies in Science of Science*, 39 (6) [in English].
2. Bai, Y., & Chen, S. (2022). Study on the Green Innovation Industry-University-Research Cooperation under the International Technology Spillover. *Industrial Engineering and Innovation Management*, 5(3), 44-49 [in English].
3. Gao, J., & Yu, X. (2022). Factors Affecting the Evolution of Technical Cooperation among "Belt and Road Initiative" Countries Based on TERGMs and ERGMs. *Sustainability*, 14(3) [in English].

4. Teimurov, E., & Kozheurov, Y. (2020, November). Conventional and institutional models of international scientific and technical cooperation on the example of marine scientific research. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1685) 1, [in English].
5. Dey, B. L., Babu, M. M., Rahman, M., Dora, M., & Mishra, N. (2018). Technology upgrading through co-creation of value in developing societies: Analysis of the mobile telephone industry in Bangladesh. *Technol. Forecast. Soc. Change*, 145, 413-425 [in English].
6. Zitt, M., Bassecoulard, E., & Okubo, Y. (2000). Shadows of the Past in International Cooperation: Collaboration Profiles of the Top Five Producers of Science. *Entometrics*, 47, 627-657 [in English].
7. Farias, D. B. L. (2018). *Aid and technical cooperation as a foreign policy tool for emerging donors: The case of Brazil*. Routledge [in English].
8. Aboushala, M., & Haj Ismail, S. (2022). Post-war rural resilience as a development strategy in theory and practice. *TRC Journal of Humanitarian Action*, 1(1), 19-29. <https://doi.org/10.55280/trcjha.2022.1.1.0003> [in English].
9. Callado-Muñoz, F. J., Fernández-Olmos, M., Ramírez-Alesón, M., & Utrero-González, N. (2022). Characterisation of Technological Collaborations and Evolution in the Spanish Defence Industry. *Defence and Peace Economics*, 33(2), 219-238 [in English].
10. Holtström, J. (2022). Business model innovation under strategic transformation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 34(5), 550-562 [in English].
11. Cheng, Manqing (2022). The Ukraine Crisis: Causes, Conundrum and Consequences (May 3, 2022). *Journal of Social and Political Sciences*, (Vol. 5), 2, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4099347> [in English].
12. Astrov, V., Grieveson, R., Kochnev, A., Landesmann, M., & Pindyuk, O. (2022). *Possible Russian invasion of Ukraine, scenarios for sanctions, and likely economic impact on Russia, Ukraine and the EU* (No. 55). Policy Notes and Reports [in English].
13. Ruiz Estrada, M. A., Staniewski, M., & Khan, A. (2022). A Simulation of a Possible War between Russia and Ukraine: How Painful and how Costly? Available at SSRN 4038083 [in English].
14. Geroski, P.A. Models of technology diffusion. *Res. Policy* 2000, 29, 603–625 [in English].
15. Hombert, J. and Matray, A. (2018). Can innovation help u.s. manufacturing firms escape import competition from china? *The Journal of Finance*, 73(5), 2003-2039 [in English].
16. Cai, J., Li, N., & Santacreu, A. M. (2021). Knowledge diffusion, trade, and innovation across countries and sectors. *American Economic Journal: Macroeconomics*. *Forthcoming* [in English].
17. Mills, C. (2022). Military assistance to Ukraine 2014–2021. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07135/SN07135.pdf>. March 4, 2022. [in English].
18. European Commission (2022). European Commission's support to Ukraine. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_219. March 5, 2022 [in English].
19. European Parliament (2022). How the EU is supporting Ukraine. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20220127STO22047/how-the-eu-is-supporting-ukraine>. April 7, 2022 [in English].
20. European Commission (2022c). The European Union and Ukraine. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2022-01/20220124-Ukraine_factograph.pdf. January 24, 2022 [in English].

21. Ministerstvo ekonomiky Ukraïny [Ministry of Economy of Ukraine] <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=293e96fb-ee66-4738-9e60-efa2380b760b&title=MinekonomrozvitkuZapustiloOfitsiiniVebportalKoordinatsiiMizhnarodnoiTekhnichnoiDopomogiProaid> [in English].
22. Department of Finance Canada (2022). Canada pledges additional support for Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2022/02/canada-pledges-additional-support-for-ukraine.html>. February 14, 2022 [in English].
23. National Defence (2022a). Canada extends and expands military and other support for the security of Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/01/canada-extends-and-expands-military-and-other-support-for-the-security-of-ukraine.html>. January 26, 2022 [in English].
24. National Defence (2022b). Canada commits lethal weapons and ammunition in support of Ukraine. <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2022/02/canada-commits-lethal-weapons-and-ammunition-in-support-of-ukraine.html>. February 14, 2022 [in English].
25. Biden, J. R. (2022). Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2/>. February 18, 2022 [in English].
26. Allison, G. (2022). Britain sending anti-aircraft and Javelin missiles to Ukraine. <https://ukdefencejournal.org.uk/britain-sending-anti-aircraft-and-javelin-missiles-to-ukraine/>. March 9, 2022 [in English].
27. Curtis, J. & Mills, C. (2022). Military Assistance to Ukraine since the Russian invasion. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9477/CBP-9477.pdf>. March 23, 2022 [in English].
28. Government of the Netherlands (2022). The Netherlands intends to supply military goods to Ukraine. <https://www.government.nl/topics/russia-and-ukraine/news/2022/02/18/the-netherlands-intends-to-supply-military-goods-to-ukraine>. February 18, 2022 [in English].
29. Giuseppe Grossi & Veronika Vakulenko (2022): New development: Accounting for human-made disasters-comparative analysis of the support to Ukraine in times of war, *Public Money & Management*, DOI: 10.1080/09540962.2022.2061694
30. Press release by the National Bank of Poland <https://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/en/aktualnosci/2022/24.02-2.html> [in English].
31. World Bank (2022). World Bank Mobilizes an Emergency Financing Package of over \$700 million for Ukraine. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/03/07/world-bank-mobilizes-an-emergency-financing-package-of-over-700-million-for-ukraine>. March 7, 2022 [in English].
32. Antezza, Arianna et al. (2022): Which countries help Ukraine and how? Introducing the Ukraine Support Tracker, Kiel Working Paper, No. 2218, Kiel Institute for the World Economy (IfW Kiel), Kiel [in English].
33. The White House (2022). Fact Sheet on U.S. Security Assistance for Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/16/fact-sheet-on-u-s-security-assistance-for-ukraine/>. March 16, 2022 [in English].
34. Gebauer, M. (2022). Ukraine-Krieg: Deutschland lieferte Ukraine bisher Waffen für 37 Millionen Euro. <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-krieg-deutschland-lieferte-waffen-fuer-37-millionen-euro-a-460a7b35-70aa-40bb-8ec7-80f5606f0d5a>. March 24, 2022 [in English].
35. Fraňková, R. (2022). Czech Republic to send more arms to Ukraine. <https://english.radio.cz/czech-republic-send-more-arms-ukraine-8745032>. March 16, 2022 [in English].

36. Dalton, M. (2022). France Won't Detail Military Support to Ukraine to Avoid Provoking Russia. <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-03-09/card/france-won-t-detail-military-support-to-ukraine-to-avoid-provoking-russia-V1csLhxaNQh4Ymoeyq7g>. March 9, 2022 [in English].
37. The Ministry of Defence (2022) Finland sends more defence materiel assistance to Ukraine https://www.defmin.fi/en/topical/press_releases_and_news/finland_sends_more_defence_materiel_assistance_to_ukraine.12692.news#2705b864 [in English].
38. Bitzinger, R. A. (2021). Military-technological innovation in small states: The cases of Israel and Singapore. *Journal of Strategic Studies*, 44(6), 873-900 [in English].

Надійшла до редакції 08.06.2022.

Прийнято до друку 09.06.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 330.3:005.934]:316.285:355.01

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)03

БЛАКИТА Ганна,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-7843-7120
g.blakyta@knute.edu.ua

BLAKYTA Hanna,
Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
Kyoto St.,19, Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7843-7120
g.blakyta@knute.edu.ua

БОГМА Олена,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-5637-6010
o.bogma@knute.edu.ua

BOGMA Olena,
Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
Kyoto St., 19, Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5637-6010
o.bogma@knute.edu.ua

СІЛАКОВА Ганна,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-8083-5600
h.silakova@knute.edu.ua

SILAKOVA Hanna,
PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
Kyoto St.,19, Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8083-5600
h.silakova@knute.edu.ua

КОНФЛІКТОЛОГІЯ В КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вступ. У сучасних умовах господарювання діяльність вітчизняних підприємств відбувається за постійного впливу численної кількості загроз внутрішнього та зовнішнього походження, які ще більше загострюються активними військовими діями на значній частині території України внаслідок підступного вторгнення російських військ.

CONFLICTOLOGY IN THE CONCEPT OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES DURING WARTIME

Introduction. The activities of domestic enterprises are under the constant influence of numerous internal and external threats in modern economic conditions. These risks are escalating by active military operations of Russian troops on a large part of Ukraine due to their insidious invasion.

© Блакита Г., Богма О., Сілакова Г., 2022

Внесок авторів є рівнозначним.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Blakyta H., Bogma O., Silakova H. Konfliktologija v koncepciji' ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv v umovah vijny. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 50-58. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)03](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)03)

Проблема. Дослідження можливості використання конфліктології як одного з інструментів формування й наукового обґрунтування сучасної концепції економічної безпеки підприємств в Україні є важливим чинником виживання вітчизняних суб'єктів господарювання в ринковому середовищі, особливо в умовах повномасштабної війни з РФ.

Метою статті є з'ясування змісту поняття "економічний конфлікт" та обґрунтування доцільності врахування положень теорії конфліктології для дослідження феномену економічної безпеки підприємств.

Методи. Використано такі методи наукового пізнання: історичний, абстрактно-логічний; аналізу та синтезу, аналогії, системний підхід; теоретичного узагальнення.

Результати дослідження. Встановлено, що в основу економічного конфлікту покладено конфлікт між суб'єктами, які мають відповідну кількість різних економічних інтересів. Доведено, що суперечності є універсальними, економічний конфлікт характеризується об'єктивно-суб'єктивною та конкретною зумовленістю. Уточнено визначення економічних конфліктів у понятті економічної безпеки. Встановлено, що врахування ідей економічного конфлікту збагачує дослідження економічної безпеки підприємств.

Висновки. Дослідження економічної безпеки підприємств може спиратися на досягнення конфліктології, за допомогою яких вбачається можливим описати як економічні відносини будь-якого рівня, так і поведінку носіїв економічних загроз та економічних інтересів.

Ключові слова: економічна безпека підприємств, економічний конфлікт, економічний інтерес, конфліктологія, носій інтересів, економічні відносини.

Problem. The study of the possibilities of using the theory of conflict as one of the tools of formation and scientific substantiation of the modern concept of economic security of enterprises in Ukraine is an important prerequisite for survival of domestic businesses in a market environment, especially in a full-scale war with Russia.

The aim of the article is to clarify the meaning of the concept of "economic conflict" and justify the feasibility of taking into account the provisions of conflict theory to study the phenomenon of economic security of enterprises.

Methods. The authors used such methods as historical, abstract-logical analysis and synthesis, analogies, systems approach, theoretical generalization and formulation of conclusions in their paper.

Results. We found that the basis of economic conflict was the conflict between entities that had a number of different economic interests; the ideas of economic conflict enriched the study of economic security of enterprises. The authors consider that contradictions are universal, and economic conflict is characterized by objective, subjective and concrete conditionality. The paper defines economic conflicts in the concept of economic security.

Conclusions. The study of economic security of enterprises can be based on the achievements of conflict theory, which describe both economic relations at any level and the behavior of holders of economic threats and economic interests.

Keywords: economic security of enterprises, economic conflict, economic interest, conflict theory, interested individual, economic relations.

JEL Classification: A14; B10; M20

Вступ. Нині діяльність вітчизняних підприємств відбувається в умовах постійного впливу множини загроз внутрішнього та зовнішнього походження, які ще більш загострюються активними військовими діями на значній частині території України внаслідок підступного вторгнення російських військ. Це актуалізує проблематику забезпечення вітчизняними суб'єктами господарювання необхідного і достатнього рівня економічної безпеки.

Одним з основних проявів досягнення підприємством необхідного і достатнього рівня економічної безпеки є його здатність ефективно реалізувати пріоритетні економічні інтереси в умовах мінливості зовнішнього середовища господарювання, навіть за військових

дій і воєнного стану [1–3]. Своєю чергою, наведені в науковій праці [3] положення, які відображають сутність господарських (економічних) інтересів і дають уявлення про їх властивості, обумовлюють доцільність дослідження змісту економічних конфліктів як таких, що безпосередньо пов'язані з неузгодженістю й суперечливістю інтересів в економічній сфері (наприклад, економічних інтересів вітчизняних суб'єктів господарювання, держави тощо).

Проблема. Дослідження можливості використання конфліктології як одного з інструментів формування й наукового обґрунтування сучасної концепції економічної безпеки підприємств (ЕБП) в Україні є важливим чинником виживання вітчизняних суб'єктів господарювання в ринковому середовищі, особливо в умовах повномасштабної війни з РФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичним аспектам формування понятійного апарату в межах сучасної концепції ЕБП приділено значну увагу науковців, з-поміж яких слід виокремити Т. Зубко, В. Мельник, О. Пурденко та ін. [1–3]. У зазначених наукових працях розглянуто питання щодо формування й уточнення концептуальних засад забезпечення економічної безпеки на підприємствах, зокрема, досліджено генезис економічної безпеки, класифікацію економічної безпеки підприємств, проведено теоретичне узагальнення базових елементів поняття "економічна безпека підприємства", узагальнено складові системи її забезпечення та ін.

Теоретико-методичні аспекти виникнення, управління та вирішення економічних конфліктів на рівні суб'єктів господарювання вивчали такі вітчизняні й закордонні науковці, як: Ю. Біляк, Л. Марчук, А. Сақун та ін. [4; 5]. Зокрема, в контексті економічної безпеки підприємств у цих наукових працях досліджено природу економічних конфліктів, а також розглянуто економічні конфлікти як базові чинники фінансової складової економічної безпеки.

Попри вагомість наукового внеску вказаних дослідників на сьогодні теоретичний базис для формування концепції ЕБП в Україні варто доповнити здобутками конфліктології, врахування положень якої не знайшло широкого відображення в теорії економічної безпеки, що може суттєво збільшити можливості системного дослідження проблематики забезпечення ЕБП, зокрема, під час війни.

Метою статті є уточнення змісту поняття "економічний конфлікт" й обґрунтування доцільності врахування положень конфліктології для дослідження феномену економічної безпеки підприємств.

Методи. Питання теоретичного обґрунтування доцільності застосування досягнень конфліктології у дослідженнях проблематики економічної безпеки ґрунтуються на таких загальнонаукових та спеціальних методах пізнання, як: історичний, абстрактно-логічний – під час розгляду сутності економічних конфліктів. Для визначення змісту положень конфліктології, які доповнюють теорію економічної безпеки

підприємств, використано методи аналізу і синтезу, аналогії, системного підходу. Для формулювання висновків застосовано метод теоретичного узагальнення.

Результати дослідження. Донині велика кількість учених, які є представниками різних наукових напрямів (філософія, психологія, юриспруденція, соціологія, політологія, економіка тощо), тією чи іншою мірою звертали увагу на проблематику конфліктів й соціально-економічних суперечок у суспільстві, вивчаючи їх зміст та причини виникнення, а також шукаючи ефективні інструменти і методи їх попередження та подолання.

Попри наявність безлічі конфліктологічних концепцій, конфліктологія є відносно новою течією науки, яка походить від природничих і знайшла своє місце в суспільних науках. Поняття "соціальний конфлікт", розроблене в конфліктології, широко використовують у соціології, політології, історії, правознавстві тощо [6, с. 6]. Проте корисні ідеї цієї науки досі не набули належного поширення в економічній науці. Як підкреслюють Г. Газімагомедов, Н. Абдуллаєв [7, с. 74], хоч економісти не ігнорують сферу конфліктів повністю – адже в площині дослідження опинялися такі їх прояви, як злочини, суперечки, виробничі конфлікти, розподіл власності, – одержані результати не були покладені в основу економічної думки. Відповідно, у своєму остаточному варіанті універсальна економічна теорія повинна включати обидві форми взаємодії суб'єктів економіки – обмін і угоди та протистояння й суперечки. При цьому здобутки економічної конфліктології, яка вивчає зміст та особливості економічних конфліктів, причини виникнення яких пов'язані з неузгодженістю інтересів окремих суб'єктів економіки в ході виробництва, розподілу, споживання й обміну матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів, на нашу думку, цілком можна застосовувати для обґрунтування теоретичних, методологічних і прикладних аспектів загальних та специфічних соціально-економічних явищ та процесів, зокрема стосовно економічної безпеки на всіх рівнях, у тому числі економічної безпеки підприємств (ЕБП) – як у мирні часи, так і в умовах війни.

Конфлікти є одним з основоположних явищ, що впливають та визначають рівень безпеки в суспільстві на мікро-, мезо- та макро-рівнях, при цьому за своєю сутністю вони є однією з базових властивостей життя будь-якого соціуму, а отже, і його економічної складової.

Кожному суспільству притаманний певний потенціал конфліктності, як водночас і потенціал збереження безпеки. Як не існує суспільства, в якому відсутні конфлікти, суперечки, боротьба протилежностей, непорозуміння, так не існує суспільства, яке б не виробило механізму їх вирішення та забезпечення безпеки, не набуло психологічно-розумової здатності до захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз,

оскільки такі суспільства з плином часу припиняли своє існування. При цьому такі ознаки суспільства, як потенціал конфліктності та потенціал безпеки, перебувають в оберненій залежності одна від одної. Зі зниженням рівня конфліктності в суспільстві, за інших рівних умов, збільшується рівень його безпеки [8, с. 94]. Таким чином, можна зробити висновок, що потенціал економічної безпеки на відповідному рівні (як окремих суб'єктів господарювання, так і в масштабах національної економіки), її досягнутий рівень визначається, серед іншого, потенціалом конфліктності в економічній сфері. Проте, за такого бачення, потрібно пам'ятати, що саме суперечності в суспільстві, породжені конфліктами інтересів, є одним з рушіїв змін у суспільному розвитку, що свідчить про дуалізм цього явища – як джерела небезпеки й водночас блага для суспільства за умови, що ці конфлікти не переходять певної критичної межі. Так, відомий англо-німецький філософ, соціолог, політолог Р. Дарендорф наголошував, що "конфлікт є батьком усіх речей, тобто рушійною силою змін, але конфлікт не повинен перетворюватися на війну" [9]. Своєю чергою А. Сакур та М. Марчук [5, с. 262] наголошують, що в сучасних умовах усі економічні відносини характеризуються тим чи іншим ступенем економічного прояву конфліктів, які є рушійною силою майбутнього розвитку суб'єкта господарювання, підкреслюючи бінарну (дуальну) природу конфлікту, в тому числі й з точки зору забезпечення ЕБП.

На сьогодні найбільш поширеною є думка, що основа соціального конфлікту – суперечності між індивідами, групами, державами, тобто суспільні суперечності [10]. Враховуючи той факт, що економічні відносини та економічні інтереси є невід'ємною складовою життєдіяльності суспільства, наведене твердження цілком можна застосувати й до економічної безпеки, в тому числі й на рівні підприємств. В основі економічного конфлікту – суперечності між суб'єктами, що мають відповідну кількість різноманітних економічних інтересів.

Цю думку підтверджують І. Топоркова та О. Ткаченко, які відзначають, що на практиці не вдається досягти повної відповідності інтересів різних суб'єктів, що породжує конфлікти й проблеми безпеки, зокрема економічної [11, с. 379].

Таким чином, під *економічним конфліктом* доцільно розуміти кінцевий етап розвитку суперечностей у сфері економічних відносин, ознакою якого є зіткнення суб'єктів – носіїв численних економічних інтересів (підприємства, домогосподарства, держави в особі уповноважених органів), що мають різнополярні соціально-економічні потреби та способи їх задоволення.

Проте така категорія, як "суперечність", має ширше змістовне трактування, ніж категорія "конфлікт". Так, як відзначає Ю. Біляк, протиріччя в економічній сфері мають потенційний характер, але не завжди спричиняють виникнення конфліктних ситуацій [4, с. 44].

Відповідно, економічний конфлікт виникає за обов'язкової наявності волі й дії економічних суб'єктів, які мають власні економічні інтереси та протистоять один одному, тобто, які не просто розмірковують чи прагнуть досягти ідеалу в теорії, але й діють. *Суперечність* перетворюється на *економічний конфлікт* між відповідними суб'єктами економіки в разі усвідомлення ними власних економічних інтересів. Як наслідок, одна сторона намагається змінити існуючу систему соціально-економічних відносин, а інша – зберегти її незмінною. Отже, економічний конфлікт виникає одночасно з усвідомленням відповідними суб'єктами економіки об'єктивно існуючої суперечності в їх економічних інтересах, що й трансформує їх у суб'єкти соціальної дії [12]. Таким чином, *суперечності* мають загальний та універсальний характер виникнення, натомість *економічному конфлікту* притаманна об'єктивно-суб'єктивна й специфічна зумовленість.

Існування суперечностей соціально-економічних інтересів членів суспільства й усвідомлена суспільством потреба в їх вирішенні є рушійною силою його розвитку, а конфлікти, які виникають внаслідок незадоволення потреб та обмежень членів суспільства в реалізації наявних інтересів, виступають основним джерелом небезпек у відповідному суспільстві. Отже, *безпечним* у соціально-економічному розумінні потрібно вважати не те суспільство, яке не містить суперечностей, оскільки в цьому випадку така система не є живою та здатною до подальшого розвитку, а те, яке запобігає конфліктам і своєчасно вирішує їх з найменшими втратами. Така соціально-економічна система є більш стійкою та адаптованою до впливу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Відповідно, стан ЕБП на рівні як окремих суб'єктів господарювання, так і загальної кількості підприємств у масштабах економіки може бути досягнуто внаслідок ефективного узгодження їх економічних інтересів, які перебувають у стані суперечностей чи економічного конфлікту. Останній локалізується (нівелюється) у *стані безпеки* [13].

Враховуючи зазначене, дійдемо висновку, що дослідження проблематики ЕБП може спиратися на здобутки конфліктології, які можна використовувати для опису (інтерпретації та розуміння) як економічних відносин на будь-якому рівні (індивідуальному, підприємницькому, регіональному, державному), так і поведінки носіїв економічних загроз та економічних інтересів, тобто безпосередніх учасників економічних відносин, до яких належать і підприємства.

Таким чином, врахування положень конфліктології значно розширює можливості всебічного дослідження сутності феномену ЕБП, оскільки надає можливість:

- стверджувати про багатоаспектність феномену ЕБП, породженої необхідністю задоволення економічних інтересів підприємств (на більш високих рівнях – економічних інтересів членів суспільства загалом) за умов наявних суперечностей та економічних конфліктів, зумовлених різновекторністю вказаних економічних інтересів;

- розглядати наявність у суспільстві суперечностей, породжених конфліктом економічних інтересів їх носіїв (підприємства, домогосподарства, держава), не лише як загрозу ЕБП (регіону, держави загалом), а й як необхідну рушійну силу розвитку економічної системи та економічних процесів на відповідних рівнях, що зумовлено необхідністю пошуку шляхів можливості задоволення суспільно корисних економічних інтересів різних груп носіїв, зокрема, суспільно корисних економічних інтересів підприємств, які змінюються з плином часу відповідно до діалектичних законів розвитку середовища життєдіяльності суспільства;

- змінити підхід до вирішення конфліктів економічних інтересів різних груп їх носіїв у суспільстві з намагання їх придушити чи ігнорувати на цілеспрямоване виявлення не лише наявних, а й потенційно можливих економічних конфліктів у майбутньому, ґрунтовне вивчення їх змісту та причин виникнення з метою оперативного усунення цих причин, що й визначає зміст поняття *безконфліктного суспільства* та, відповідно, безпосередньо впливає на рівень ЕБП, що є надзвичайно актуальним в умовах повномасштабного вторгнення росії й активних бойових дій на території України;

- враховувати рівень загрози конфліктів економічних інтересів не лише в поточній, а й у майбутній перспективі в процесі регулювання (ринкового, державного та саморегулювання) економічної безпеки на всіх рівнях, оскільки невчасне вирішення економічних конфліктів призводить до зростання рівня загроз економічній безпеці в арифметичній прогресії. У цьому випадку також необхідно враховувати, що розв'язання економічних конфліктів у суспільстві має суттєвий рівень невизначеності та ризику в досягненні кінцевої мети, що, як наслідок, може суттєво збільшити рівень загроз економічній безпеці на рівні як підприємств, так і інших, що ми і можемо спостерігати сьогодні на прикладі неспровокованої агресії РФ;

- враховувати не лише поточні, а й довгострокові наслідки розв'язання конфліктів в економічній сфері, адже саме вони можуть стати базисом для виникнення майбутніх загроз і небезпек економічній безпеці як окремих підприємств, так і сукупності суб'єктів господарювання в масштабах економіки (а також для інших рівнів економічної безпеки).

Економічна безпека підприємств, особливо в умовах війни, безпосередньо визначається конфліктним потенціалом суспільства, тобто, чим нижчим є рівень конфліктності у відповідному суспільстві, тим вищим буде рівень ЕБП, і навпаки, коли економічна система підприємства буде не здатна ефективно попереджувати (зменшувати негативний вплив) зовнішніх загроз, це збільшуватиме загальний рівень конфліктності суспільства.

Висновки. Вивчення сучасної теорії ЕБП дало змогу встановити недостатність врахування в дослідженнях сутності феномену економічної безпеки підприємства положень та ідей конфліктології.

Відтак, запропоновано розглядати економічні конфлікти з огляду на забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях, виходячи з неузгодженості (різновекторності) економічних інтересів окремих груп їх носіїв (підприємства, домогосподарства, держави в особі уповноважених органів).

Обґрунтовано, що врахування ідей економічної конфліктології суттєво збагачує дослідження проблематики економічної безпеки підприємств, зокрема, функціонуючих в умовах воєнного стану, оскільки дає змогу підкреслити складність феномену ЕБП; врахувати бінарний вплив конфліктів на рівень ЕБП; зосередити фокус контролю на вивченні причин економічних конфліктів, що є важливою передумовою забезпечення економічної безпеки на різних рівнях (зокрема ЕБП); врахувати в політиці забезпечення ЕБП загрозу економічних конфліктів у довгостроковій перспективі, що, відповідно, створить можливості для виявлення й врахування стратегічних наслідків вирішення економічних конфліктів для ЕБП.

Розуміння природи економічного конфлікту як бази виникнення загроз економічній безпеці на різних рівнях, зокрема ЕБП, визначає необхідність чіткого наукового визначення змісту дефініції "економічна загроза", що й є перспективою подальших досліджень.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блакита Г. В., Мельник В. В., Пурденко О. А. Економічна безпека приватних підприємств. *Економіка України*. 2018. № 9 (682). С. 60-73.
2. Zubko T. The diagnosis of economic security of the enterprise. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 6 (128). С. 85-92.
3. Богма О. С., Сілакова Г. В. Господарський інтерес підприємства в концепції економічної безпеки. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 3. С. 107-116.
4. Біляк Ю. В. Конфлікти в економіці як базові чинники фінансової безпеки. *Агросвіт*. 2017. № 7. С. 42-47.
5. Сакун А. Ж., Марчук Л. Л. Бінарна природа економічних конфліктів у контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 3. С. 261-265.
6. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
7. Назаров Н. К. Конфлікти на підприємстві: визначення, причини, типи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 198-201.
8. Конфліктологія: навч. посіб. Берлач А. І., Кондрюкова В. В., Криволапчук В. О., Поліщук О. Г. та ін.; вид. 2-ге, доп. Одеса: ОДУВС, 2010. 62 с.
9. Dahrendorf R. *Elemente ernes Theorie des sozialen Konflikts*. Gesellschaft und Freiheit München, 1965.

10. Топоркова І. В., Ткаченко О. І. Управління конфліктами у кризовій ситуації в цілях підвищення фінансової безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 377-383.
11. Противоречие и конфликт. Методологические вопросы. Официальный сайт ресурса Libr.kink. URL: <http://libr.link/obschaya-sotsiologiya-knigi/protivorechie-konflikt-metodologicheskie-37543.html> (дата звернення 16.01.2022).
12. Дейнека Т. А. Соціально-економічні суперечності процесу глобалізації суспільства (політико-економічний аналіз): монографія. Київ: КНЕУ, 2018. 510 с.

REFERENCES

1. Blakyta, H. V., Melnyk V. V. & Purdenko, O. A. (2018). Ekonomichna bezpeka pryvatnykh pidpriemstv [Economic security of private enterprises]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*. (Vol. 9 (682), (pp. 60-73) [in Ukrainian].
2. Zubko, T. (2019). The diagnosis of economic security of the enterprise. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*. (Vol. 6 (128), (pp. 85-92) [in English].
3. Bohma, O. S. & Silakova H. V. (2021). Hospodarskyi interes pidpriemstva v kontseptsii ekonomichnoi bezpeky [Economic interest of the enterprise in the concept of economic security]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*. (Vol. 3), (pp.107-116) [in Ukrainian].
4. Biliak, Yu. V. (2017). Konflikty v ekonomitsi yak bazovi chynnyky finansovoi bezpeky [Conflicts in the economy as basic factors of financial security]. *Ahrosvit – Agrosvit*. (Vol. 7), (pp. 42-47) [in Ukrainian].
5. Sakun, A. Zh. & Marchuk, L. L. (2017). Binarna pryroda ekonomichnykh konfliktiv u konteksti ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [The binary nature of economic conflicts in the context of economic security]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*. (Vol. 3), (pp. 261-265) [in Ukrainian].
6. Humeniuk, L. Y. (2015). Sotsialna konfliktolohiia [Social conflictology]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 564 с. [in Ukrainian].
7. Nazarov, N. K. (2014). Konflikty na pidpriemstvi: vyznachennia, prychny, typy [Conflicts in the enterprise: definitions, causes, types]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*. (Vol. 5). P. 2, (pp. 198-201) [in Ukrainian].
8. Berlach, A. I., Kondriukova, V. V., Kryvolapchuk, V. O. & Polishchuk, O. H. (2010). Konfliktolohiia [Conflictology]. Odesa: ODUVS [in Ukrainian].
9. Dahrendorf, R. (1965). Elemente ernes Theorie des sozialen Konflikts. Gesellschaft und Freiheit München [in English].
10. Toporkova, I. V. & Tkachenko, O. I. (2017). Upravlinnia konfliktamy u kryzovii sytuatsii v tsiliakh pidvyshchennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Conflict management in a crisis situation in order to increase the financial security of the enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*. (Vol. 10), (pp. 377-383) [in Ukrainian].
11. Protivorechie i konflikt. Metodologicheskie voprosyi [Controversy and conflict. Methodological issues]. <http://libr.link/obschaya-sotsiologiya-knigi/protivorechie-konflikt-metodologicheskie-37543.html> [in Ukrainian].
12. Deineka, T. A. (2018). Sotsialno-ekonomichni superechnosti protsesu hlobalizatsii suspilstva (polityko-ekonomichnyi analiz) [Socio-economic contradictions in the process of globalization of society (political and economic analysis)]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 08.02.2022.

Прийнято до друку 05.04.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

FAYVISHENKO Diana,
 Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
 the Head of the Department of Journalism
 and Advertising
 State University of Trade and Economics,
 19, Kioto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7880-9801
 d.fayvishenko@knute.edu.ua

ФАЙВІШЕНКО Діана,
 д. е. н., доцент,
 завідувач кафедри журналістики та реклами
 Державного торговельно-економічного
 університету
 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-7880-9801
 d.fayvishenko@knute.edu.ua

UKRAINE'S FILM DISTRIBUTION IN CRISIS CONDITIONS: MARKETING STRATEGIES

КІНОПРОКАТ УКРАЇНИ У КРИЗОВИХ УМОВАХ: МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ

Introduction. Today, in the context of the global crisis situation and the martial law of our country, the issue of considering the functioning of any field, especially the network of cinemas, is becoming quite relevant.

Problem. The pandemic has had a significant impact on the film market around the world, especially given that the share of content comes from abroad and film releases over the past year and a half depend largely on the decisions of global film studios.

The aim of the article is to study the structural changes in the market of film distribution in dynamics and systematize the factors influencing the work of film distributors in late 2021, early 2022, and propose measures to eliminate economic losses, to develop recommendations for further work of film companies based on SWOT analysis.

Methods. General scientific methods such as synthesis, comparison and generalization are used.

Results. Structural changes in the market of distribution companies in Ukraine have been studied, the performance of the box office for the year before the pandemic and during breaks in film distribution has been analyzed. Factors influencing the work of film distributors are considered and measures are taken to eliminate the consequences of economic losses. Recommendations for further work of film companies based on SWOT analysis have been developed.

Conclusions. Changes in the planned repertoire plan, low competitiveness compared to foreign products, postponement of premieres,

Вступ. В умовах кризи та воєнного стану для нашої країни актуальними є питання функціонування будь-якої сфери, у тому числі кінопрокату.

Проблема. Пандемія суттєво вплинула на ринок кінопрокату у всьому світі, оскільки значна частка контенту надходить з-за кордону і релізи фільмів упродовж останніх півтора роки залежать здебільшого від рішення світових кіностудій.

Мета статті – дослідити структурні зміни ринку кінопрокату у динаміці та систематизувати фактори впливу на роботу кінодистриб'юторів у кінці 2021 – початку 2022 рр. та запропонувати заходи для усунення наслідків економічних збитків, розробити рекомендації щодо подальшої роботи кінокомпаній на основі SWOT-аналізу.

Методи. Застосовано такі загальнонаукові методи, як синтез, порівняння та узагальнення.

Результати дослідження. Розглянуто структурні зміни ринку кінопрокату в Україні в умовах пандемії та воєнного стану, проаналізовано показники бокс-офісів за рік до кризових умов та під час перерв у кінопрокаті. Досліджено фактори впливу на роботу кінодистриб'юторів та запропоновано заходи для усунення наслідків економічних збитків. Розроблено рекомендації щодо подальшої роботи кінокомпаній в кризових умовах на основі SWOT-аналізу.

Висновки. Серед систематизованих факторів впливу на кон'юнктуру ринку та роботу кінодистриб'юторів межах нової реальності важливими є зміни у запланованому

simultaneous rental in cinemas and streaming platforms, which increases piracy and illegal activities in the cinema network, reducing the possibility of selling tickets, the lack of any premieres are among important systematized factors that influence market conditions and the work of the film distributor in new reality.

New possibilities and prospects of film distribution development in view of crisis conditions are highlighted.

Keywords: film companies, movie distributors, cinema industry, marketing strategies, pandemic, post-quarantine period, crisis conditions, martial law.

репертуарному плані, низька конкурентоспроможність порівняно з закордонним продуктом, перенесення прем'єр, одночасний прокат у кінотеатрах та на стрімінгових платформах, посилення піратської та незаконної діяльності серед мереж кінотеатрів, зменшення можливості продажу квитків, відсутність будь-яких прем'єр.

Виокремлено нові можливості та перспективи розвитку кінопрокату з урахуванням кризових умов.

Ключові слова: кінокомпанії, кінодистриб'ютори, кінопрокат, маркетингові стратегії, пандемія, післякарантинний період, кризові умови, воєнний стан.

JEL Classification: D47, L1, L82 M31

Introduction. Today, in the context of the global crisis situation and the martial law of our country, the issue of considering the functioning of any field, especially the network of cinemas, is becoming quite relevant. The pandemic has had a significant impact on the market for film companies around the world, especially given that the share of content comes from abroad and film releases over the past year and a half depend largely on the decisions of global film studios. Martial law became an additional difficult condition for film distribution in Ukraine.

Problem. The study of the behavior of players in the film market in Ukraine, changes in it and prospects for rehabilitation of the current situation is relevant and needs research to develop recommendations for further market development and overcoming the crisis.

Analysis of recent research and publications. Research on the marketing of film distribution is covered in the works of such domestic scientists as A. Mazaraki S. Melnichenko A. Okhrimenko [1], S. Nechitaylo, N. Yudin [2], B. Sheremet [3]. The impact of the pandemic on the economy in trade is analyzed in the work of O. Dyachenko and O. Goncharenko [4], in tourism – G. Mykhailichenko and G. Mezentseva [5]. The work of the insurance market in quarantine was considered by O. Bodnar [6]. The experience of various sectors of the economy in the new conditions provides an opportunity for scientific discourse for a comprehensive approach to the problem of enterprises in the new conditions of today.

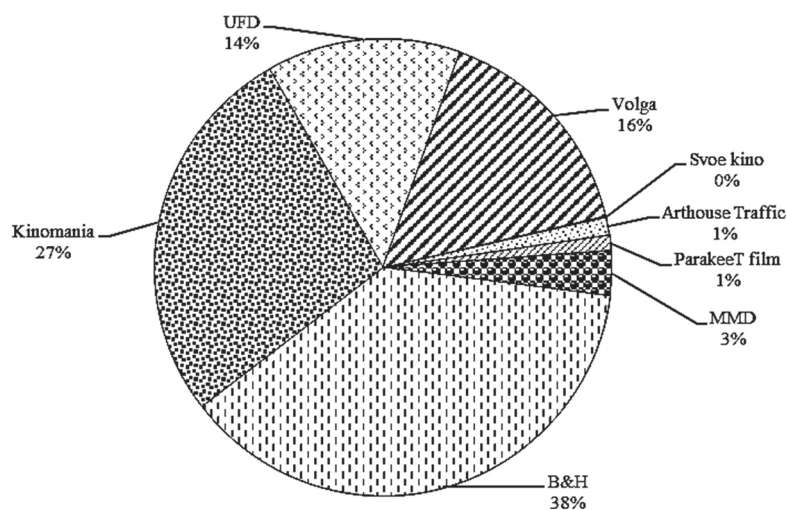
The aim of the article is to study the structural changes in the market of film distribution in the dynamics of late 2021, early 2022, to analyze the indexes of the box office for the year before the crisis and during breaks in film distribution, to systematize factors affecting the work of film distributors and propose measures to eliminate consequences of economic losses, to develop recommendations for further work of film companies based on SWOT-analysis.

Methods. The research in the article is based on the analytical method of working with data from the box office reports of films of key players in the Ukrainian film market, statistical data, forecast data and SWOT analysis. General scientific methods such as synthesis, comparison and generalization are used.

Results. Today, the market of film distribution and film distributors of Ukraine, together with the crisis period of the pandemic of the XXI century, is significantly influenced by factors of global problems and the imposition of martial law in the country. Due to the crisis, the distribution company MMD, which had 10 % of the market the day before, ceased operations [3]. Instead, "Svoekino" and "Festival Cinema" actively increased their market share in 2021. As of October 2021, there were the following main film distributors in Ukraine: Kinomania, B&H, UFD, Volga, Arthouse Traffic, MMD, Perekit film, Cascade, Svoekino, Festival Cinema. A study of the terminology offered a definition: a film distributor who acts as an intermediary between film studios, based on making a profit by distributing film copies to royalty-based cinemas.

The distributor's goal is to release the product with the optimal number of copies for the planned number of viewers. The purpose of marketing – based on data from situational analysis, to determine the required number of copies and cinemas [7].

Film distributors in Ukraine cooperate with film studios around the world. Film studios, in turn, are divided into majors and independent film studios. Among the film distributors of Ukraine [8–12], there is the following division by companies: Kinomania– represents Warner Bros and Disney, UFD – 20th Century Fox, Volga, MMD, "Svoekino", Festival Cinema. Arthouse Traffic – independent studios, B&H Film Distribution –represents Paramount, Universal, Sony, clearly presented in the form of a diagram in *Figure 1*.

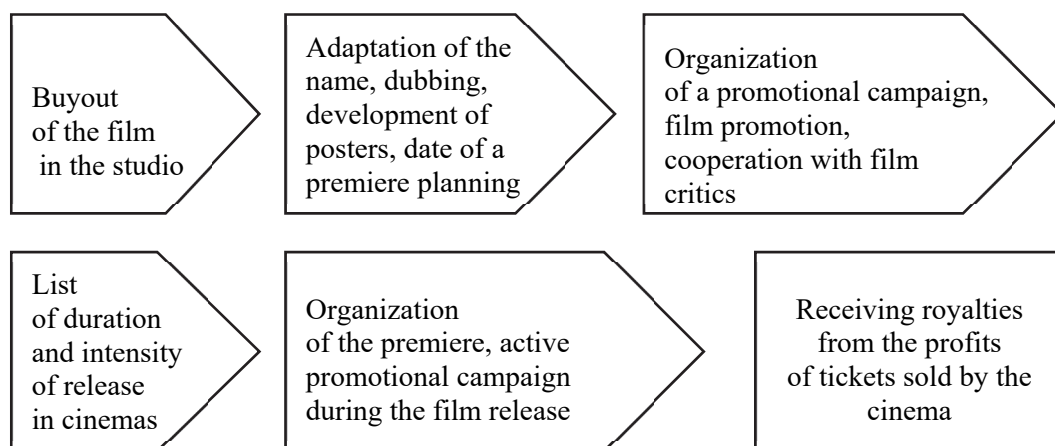
Figure 1. Market share by box office as of 2021

Source: developed by the author based on [8–12].

Regarding marketing functions, film distributors are responsible for:

- planning the start date, rental period, approval of pre-premiere screenings;
- dubbing of films, localization of titles and advertising materials (at least posters);
- concluding contracts for the rental of films with cinemas, including the number of screenings per day, the duration of the rental;
- organization of an advertising campaign;
- promotion through cooperation with cinemas: drawing of branded prizes provided by the studio, organization of gala premieres, meetings with actors, interaction with critics.

The activities of film distributors are schematically shown in *Figure 2*.

Figure 2. Film distributor scheme

Source: developed by the author [8–10].

The dynamics of the main performance indicators is expected to be negative, as in 2019 cinemas were operating normally and the factors influencing market fluctuations were the same from year to year. In 2020, the following changes took place:

- for a certain period of time (for 4 months) cinemas did not work at all;
- after the quarantine was eased, the network of cinemas resumed its work, but with observance of some quarantine restrictions by the Ministry of Health of Ukraine. Thus, the following security rules have been developed for all cinemas: mask mode, temperature screening of staff and guests at the entrance, social distance in the queues, occupancy of the halls is not more than 50 %;
- during the autumn exacerbation of the virus in 2020, weekend quarantine was introduced for a month;
- most of the premieres from major studios have been postponed to next year. With the exception of such films as "Tenet", which became the leader in attendance in the first two months after the hard phase of quarantine, "Mulan", "After we collided";

• most of the premier major studios were immediately distributed on the streaming platforms of these studios, such as Disney +, which became an additional financial flow for the Western market for filmmakers, but in Ukraine had a negative impact on cinema fees, because such films are illegal. However, they appeared in free access on the Internet.

Thus, the number of releases changed by 57 films, the total box office decreased by 3 times, the number of tickets sold – by 17 million, in more detail all the indicators in terms of major distributors are presented in *Table 1* [8; 9].

Table 1

Box office of distributors in Ukraine for 2019–2020 as of the end of 2021

Distributor	Number of releases		Total box office, USD mln		Number of tickets sold, USD mln	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
B&H	47	44	65.02	14.1	16.37	3.79
Kinomania	49	44	18.46	10.2	4.8	2.66
Volga Ukraine	33	29	4.64	6.02	1.59	1.57
UFD	51	44	14.15	5.15	3.63	1.43
MMD	35	5	3.63	1.15	1.07	0.34
Arthouse traffic	31	21	0.87	0.47	0.23	0.13
Total	246	187	106.77	37.09	27.69	9.92

Source: systematized by the author for [8; 9].

During the crisis, especially in wartime, film distributors apparently changed their promotion policies. Advertising budgets for television, radio and outdoor advertising have decreased. Instead, digital marketing tools are being used to a greater extent, and cooperation with cinemas is being strengthened: more than in the pre-crisis period, promotional materials are being created – photos from filming sites, trailers of various formats and durations are being prepared so that cinemas can spread their information through social media in Stories and IGTV, by creating animated posters, cooperation in targeted advertising, increased control over the display of trailers before screenings, placement of trailers in the lobby of the cinema on plasma screens, advertising stands and posters, audio advertising in the lobby. During the martial law period from February 24 to March 12, 2022, cinemas and distributors were completely suspended. At the same time, the Ukrainian film community from the first days expressed its active position and called on the world’s leading film companies to stop working and cancel all premieres in the aggressor country.

Such film giants as Disney, Warner Brothers, Sony Pictures showed solidarity and support for Ukraine and left the Russian market [10]. Today, cinemas in Lviv have resumed their work in crisis conditions, followed by cinemas in such cities as Khmelnytskyi, Lutsk, Cherkasy, Dnipro, and Poltava. Film distributors provide the opportunity to re-rent films that premiered before the martial law. Yes, Hollywood blockbusters such as "Batman", "Morbius" are expected to premiere and the sequel to the "Fantastic Beasts: The Secret of Dumbledore" franchise, which will help the industry to begin economic recovery. Also, with the active support of distributors, Ukrainian cinemas hold charitable film screenings and attract foreign partners for screenings of Ukrainian films in Poland for temporarily

displaced Ukrainians [11]. In order to determine further prospects for the development of the market of film distributors, the forecast state of the internal and external environment was studied by the method of SWOT-analysis. At the first stage, the factors of macro- and micro-environment are identified, which are most important for the activities of all companies and tend to change, thus creating new opportunities or threats (so-called driving forces of the industry) (*Table 2*).

Table 2

Analysis of opportunities and threats by SWOT-analysis

Factor	Importance, points, B_i	Favorable change (opportunity)		Adverse change (threat)	
		Probability, P_{i^3}	$P_{i^3} \cdot B_i$	Probability, P_{i^3}	$P_{i^3} \cdot B_i$
Change the release date from the studio	10	0.4	4.0	0.6	6.0
Quality content	10	0.8	8.0	0.2	2.0
Collaboration with online platforms on royalty terms	4	0.9	3.6	0.1	0.4
Movies in 4DX, Screen X and IMAX	5	0.7	3.5	0.3	1.5
Piracy	7	0.4	2.8	0.6	4.2
Competition between films in one rental week	4	0.3	1.2	0.7	2.8
Strengthening crisis conditions	9	0.1	0.9	0.9	8.1
Total			24.0		25.0

Source: compiled by the author.

We amend the *Table 3* factors that determine the competitive position of cinemas in the market (so-called key success factors).

Table 3

Factors determining the competitive position of cinemas in the market

Factor	Weight, P_i	Usual, A_{ji}	$P_i \cdot A_{ji}$	Absolute, Δ_{ji}	$P_i \cdot \Delta_{ji}$
The best contractual terms with the cinema	0.4	8	3.2	2	0.8
Simultaneous worldwide distribution of films in cinemas and streaming platforms	0.3	5	1.5	-1	-0.3
Collaborate with film studios that have large budgets to fund advertising campaigns	0.3	9	2.7	1	0.3
Competitive power	-	-	7.4	-	+0.8

Source: compiled by the author.

Based on *Table 1–3* form the first matrix of SWOT-analysis, the indicators are presented in *Table 4*.

Table 4

The first matrix of SWOT analysis

Opportunities (O) - Quality content. - Movies in 4DX, Screen X and IMAX. - Cooperation with online platforms on royalty terms	Threats (T) - Piracy. - Competition for one rental week. - Changing the release date of the film studio. - Strengthening crisis conditions
Strengths (S) - Contractual terms with a large number of sessions with cinemas. - Cooperation with film studios that have large budgets to finance advertising campaigns	Weaknesses (W) - Simultaneous worldwide distribution of films in cinemas and streaming platforms

Source: compiled by the author.

We combine the opportunities and threats, strengths and weaknesses of the enterprise in the final matrix of SWOT-analysis (*Table 5*). The film distributor market has more threats than opportunities (column T) and more strengths than weaknesses (line S). At the intersection of the row and column is the field ST, i.e. the priority strategy ST (strengths-threats, or "maxi-mini") should be based on strengthening the existing strengths to protect the company from threats.

Table 5

The final matrix of SWOT-analysis

	<p>Opportunities (O)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Quality content. - Movies in 4DX, Screen X and IMAX. - Cooperation with online platforms on royalty terms 	<p>Threats (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piracy. - Competition for one rental week. - Changing the release date of the film studio. - Strengthening crisis conditions
<p>Strengths (S)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Contractual terms with a large number of sessions with cinemas. - Cooperation with film studios that have large budgets to finance advertising campaigns 	<p>SO field ("Maxi-maxi")</p> <ul style="list-style-type: none"> - Focus on quality content produced by film studios with a large marketing budget, as well as in exclusive cinema technologies. - Concluding contracts with film distributors on favorable terms and granting royalties on the basis of royalties in online cinemas 	<p>ST field ("Maxi-mini")</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strengthen control over piracy. - Maintaining competitive positions in one rental week due to the large number of sessions under contractual obligations with cinemas. - Use a future release date change to continue an active advertising campaign
<p>Weaknesses (W)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Simultaneous worldwide distribution of films in cinemas and streaming platforms 	<p>WO field ("Mini-maxi")</p> <ul style="list-style-type: none"> - Joining the world's streaming rental through cooperation with Ukrainian online cinemas 	<p>WT field ("Mini-mini")</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stopping the market. - Distribution of content on the Internet

Source: compiled by the author.

Therefore, based on the results of the SWOT analysis, the following recommendations for the work of film companies in times of crisis can be offered:

- strengthening control over pirated content;
- maintaining competition for one rental week due to the large number of sessions under contractual obligations with cinemas;
- use a future release date change to continue an active advertising campaign.

The Ukrainian film market has changed with the beginning of the pandemic and the imposition of martial law in the country, where among the systematized factors influencing market conditions and the work of film distributors within the new reality are important aspects of the planned repertoire, low competitiveness with foreign product, postponement of premieres, simultaneous rental in cinemas and streaming platforms, increasing piracy and illegal activities among the network of cinemas, reducing the possibility of selling tickets due to crises that regulate the work of cinemas, the absence of any premieres.

Conclusions. Thus, it is necessary to highlight new opportunities and prospects for the development of film distribution. So, *first* of all, distributors should focus on potentially high-quality content produced by film studios

with a large marketing budget, increase the success rate of collaboration with other film studios, constantly monitor and refine the repertoire, focus on certain genres and famous actors. *Secondly*, consider choosing repertoire of films made in exclusive cinema technologies, as spectacular and more technological films shot on IMAX-enabled cameras are usually in greater demand among viewers. *Thirdly*, film distributors should consider entering into contracts on favorable terms and granting royalties on the basis of royalties in online cinemas, which will attract those potential viewers who are not ready to visit cinemas under the new conditions. *Fourthly*, the schedule of sessions in each cinema depends on the willingness of the cinema to cooperate, take into account the hours of attendance, adapted to the consumer, and therefore a loyal approach and control of professional bookkeepers who manage cinematographers to create more favorable contract terms remains relevant. *Lastly*, the search for opportunities to obtain support for the implementation of certain stages of production (creation) of the film product from international partners, associations and government support.

Prospects for further research are to study the behavior of film market players in Ukraine, changes in it and prospects for rehabilitation of the current situation, development of recommendations for further market development and overcoming the crisis.

Conflict of interest. The author certifies that she has no financial or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript; the author has no association with state bodies, any organizations or commercial entities having a financial interest in or financial conflict with the subject matter or research presented in the manuscript. The author is working for the institution that publishes this journal, which may cause potential conflict or suspicion of bias and therefore the final decision to publish this article (including the reviewers and editors) is made by the members of the Editorial Board who are not the employees of this institution.

REFERENCES

1. Svitlana, Melnychenko, Anatolii, Mazaraki, Nadiia, Vedmid, Alla, Okhrimenko & Aliona, Shtanova (2021). Communication policy of cinema industry enterprises in the context of COVID-19 (on the example of cinemachains). *Innovative Marketing*, 17(2), 112-124. <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/innovative-marketing/issue-382/communication-policy-of-cinema-industry-enterprises-in-the-context-of-covid-19-on-the-example-of-cinema-chains> [in English].
2. Nechytajlo, S. D. & Judina, N. V. (2016). Etapy kinomarketyngu [Stages of film marketing]. *Aktual'ni problemy ekonomiky ta upravlinnja – Current Issues of Economics and Management*, 10. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22469/1/3_1_Nechitaylo.pdf [in Ukrainian].
3. Sheremeta, B. (2019). Analiz kinoprokatnogo rynku Ukrai'ny ta naprjamky jogo rozvytku [Analysis of the film distribution market of Ukraine and directions of its development]. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, (pp. 57-63). http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/46597/2/2019n3_Sheremeta_B-Analysis_of_Ukrainian_movie_57-63.pdf [in Ukrainian].
4. Djachenko, O. & Goncharenko, O. (2020). *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 6, 94-106. [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06\(113\)/9.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06(113)/9.pdf) [in Ukrainian].

5. Svitlana, Melnychenko, Hanna, Mykhailychenko, & Mezentseva, Hanna (2020). Tourism sphere: way out from quarantine. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 6. [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06\(113\)/4.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06(113)/4.pdf) [in English].
6. Funkcionuvannja strahovogo rynku Ukrai'ny v umovah pandemii' COVID-19 [Functioning of the insurance market of Ukraine in the conditions of the COVID-19 pandemic] (2020). *Efektivna ekonomika – Efektivna ekonomika*, 10. <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8400/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%e2%84%967.pdf> [in Ukrainian].
7. Azarjan, O., & Krachkovs'ka, N. (2011). Formuvannja marketyngovoi' strategii' prosvuvannja audiovizual'nyh tvoriv v animacijnij industrii' [Formation of marketing strategy for the promotion of audiovisual works in the animation industry]. *Marketingova osvita v Ukrai'ni – Marketing Education in Ukraine*. <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1226/Azaryan.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
8. Boks-ofis Ukrai'ny–2020. Shestyrichnyj minimum kasovyh zboriv [Boxing office of Ukraine-2020. Six-year minimum cash fees] (2020). <https://mbr.com.ua/uk/news/analytics/4361-boks-ofis-ukrainy-2020-sestiletnij-minimum-kassovy-x-sborov> [in Ukrainian].
9. Boks-ofis Ukrai'ny–2019: pidsumky roku ta novyj rekord kasovyh zboriv [Boxing office of Ukraine-2019: results of the year and a new record of cash fees]. <https://mbr.com.ua/uk/news/analytics/1409-boks-ofis-ukrayini-u-2019-roci-novii-rekord-kasovih-zboriv> [in Ukrainian].
10. Disney, Sony Pictures i Warner Bros zupynjajut' prokat svoi'h fil'miv u RF cherez agresiju proty Ukrai'ny [Disney, Sony Pictures and Warner Bros. stop the rental of their films in Russia due to the aggression against Ukraine]. <https://suspilne.media/212419-disney-zupinae-kinoprokat-svoih-filmiv-u-rosii-cerez-agresiu-proti-ukraini> [in English].
11. Kazky ukrai'ns'koju movoju v Geliosi (kinoHelios) [Fairy tales in Ukrainian in Helios (kinoHelios)]. <https://www.emkielce.pl/ukraina-serwis-specjalny/kino-helios> [in Ukrainian].
12. Monopolija na kino: kinoprokatnyky ta derzhavni organy obgovoryly rozvytok kinoprokatnogo rynku [Monopoly on cinema: film distributors and government agencies discussed the development of the film distribution market]. <http://www.ukrkino.com.ua/kinotext/articles/?id=9715> [in Ukrainian].

Received the editorial office 16.01.2022.

Accepted for printing 03.04.2022.

Publication online 24.06.2022.

ВДОВІЧЕН Анатолій,

д. е. н., професор, директор
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
Центральна площа, 7, м. Чернівці, 58002, Україна

ORCID: 0000-0002-4496-6435
vdovichen_anatolij@chtei-knteu.cv.ua

КИФЯК Василь,

д. е. н., професор, заступник директора
з науково-методичної роботи,
міжнародних зв'язків та інноваційного розвитку
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
Центральна площа, 7, м. Чернівці, 58002, Україна

ORCID: 0000-0001-7632-5248
tourbuc@ukr.net

**СФЕРА ГОСТИННОСТІ
УКРАЇНИ: ВІДНОВЛЕННЯ
У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Вступ. Діяльність підприємств сфери гостинності має важливе значення для вирішення низки соціально-економічних проблем будь-якого регіону.

Проблема. Розвиток підприємств сфери гостинності у повоєнний період сприятиме створенню нових робочих місць, зростанню надходжень до державного та місцевого бюджетів, розбудові інфраструктури та вирішенню інших економічних і соціальних проблем.

Метою дослідження є визначення проблем та особливостей функціонування підприємств сфери гостинності Чернівецької області, пріоритетних напрямів і перспективних видів діяльності, формування рекомендацій з розроблення і реалізації стратегій їх розвитку у повоєнний період.

Методи. Використано статистичні матеріали Національного банку України, Державної служби статистики України, праці відомих науковців. Для виконання поставлених завдань і досягнення мети дослідження застосовано методи аналізу та синтезу, систематизації, порівняння, опитування та експертних оцінок.

Результати дослідження. Розглянуто стан функціонування туристичних та готельних підприємств, закладів харчування, транспортних та інших підприємств сфери гостинності

VDOVICHEN Anatolii,

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director
of Chernivtsi Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics
Central Square, 7, Chernivtsi, 58002, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4496-6435
vdovichen_anatolij@chtei-knteu.cv.ua

KYFYAK Vasyi,

Doctor of Sciences (Economics),
Professor, Deputy Director
of Chernivtsi Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics
Central Square, 7, Chernivtsi, 58002, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7632-5248
tourbuc@ukr.net

**THE HOSPITALITY SECTOR
OF UKRAINE: RECOVERY
IN THE POSTWAR PERIOD**

Introduction. The activities of hospitality enterprises are important for solving a number of socio-economic problems of any region.

Problem. The development of hospitality enterprises in the postwar period will help create new jobs, increase revenues to state and local budgets, build infrastructure and solve other economic and social problems.

The aim of the study is to identify problems and features of the hospitality industry of Chernivtsi region, to identify priority areas and promising activities and to form recommendations for the development and implementation of strategies for their development in the postwar period.

Methods. Statistical materials of the National Bank of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, works of famous scientists were used. Methods of analysis and synthesis, systematization, comparison, survey and expert assessments were used to fulfill the set tasks and achieve the goal of the research.

Results. The state of functioning of tourist and hotel enterprises, catering establishments, transport and other enterprises of the hospitality sphere of Chernivtsi region is considered, the results of the survey of entrepreneurs employed in them are given. Foreign

Чернівецької області, наведено результати опитування підприємців зайнятих у них. Проаналізовано зарубіжний досвід, експертні оцінки практиків та прогнози розвитку сфери гостинності Чернівецької області.

Висновки. На прикладі Чернівецької області встановлено основні проблеми розвитку й управління підприємствами гостинності, виокремлено регіональні особливості, що сприяло визначенню пріоритетних напрямів розвитку та формуванню рекомендацій при стратегічному плануванні діяльності підприємств сфери гостинності на поствоєнний період.

Ключові слова: сфера гостинності, проблеми розвитку, регіональні особливості, пріоритетні напрями, формування стратегій.

experience, expert assessments of practitioners and forecasts of hospitality development of Chernivtsi region are analyzed.

Conclusions. The example of Chernivtsi region identified the main problems of development and management of hospitality enterprises, highlighted regional features, which contributed to the definition of priority areas of development and the formation of recommendations for strategic planning of hospitality enterprises for the postwar period.

Keywords: hospitality sector, problems of development, regional features, priority areas, strategy formation.

JEL Classification: L83, R58, Z00

Вступ. Сфера гостинності – складний, комплексний вид професійної діяльності людей, зусилля яких спрямовані на задоволення різноманітних потреб гостей – не тільки туристів, але й представників бізнесу, громадськості, культури, спорту, науковців, а також місцевих жителів. Вона поєднує готелі, ресторани, туристичні агентства, транспортні компанії, спортивні та розважальні заклади й інші підприємства, діяльність яких є катализатором розвитку всіх секторів економіки, що має важливе значення для вирішення низки соціально-економічних проблем будь-якого регіону. Ці підприємства в часи пандемії мали однакові проблеми та розробляли плани їх вирішення. З лютого 2022 р., крім пандемії COVID-19, додалися реалії російсько-української війни та воєнного стану.

Актуальність розвитку сфери гостинності у повоєнний період обумовлена не лише з точки зору формування ділової та туристичної привабливості регіонів України, зокрема і Чернівецької області, але й потребою якісного розширення вибору місць проживання та відпочинку для іноземних та українських гостей відповідно до цілей приїзду та індивідуальних уподобань.

Проблема. Розвиток підприємств сфери гостинності у повоєнний період та відновлення їх діяльності не тільки до рівня показників "доковідного" та довоєнного часів, але й набагато вищих, сприятиме створенню нових робочих місць, зростанню надходжень до державного та місцевого бюджетів, розбудові інфраструктури та вирішенню інших економічних і соціальних проблем. Досягнення такого стану в Чернівецькій області потребує визначення проблем та особливостей, перспектив розвитку, зокрема, виокремлення пріоритетних напрямків та шляхів подолання кризи, пошуку інноваційних підходів до управління та забезпечення його відповідними інструментами з урахування особливостей регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку сфери гостинності в Україні, визначення регіональних особливостей, зокрема й в Чернівецькій області, у воєнний та повоєнний періоди присвячена велика кількість досліджень і публікацій. Зокрема, у Чернівецькому торговельно-економічному інституті ДТЕУ пройшла міжнародна науково-практична конференція на тему "Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект", де науковці з Польщі (Б. Влодарчик), Словаччини (Ф. Станіслав), Румунії (Г. Чобану, Н. Кармен) та вчені з провідних закладів вищої освіти України акцентували увагу на управлінських процесах розвитку сфери гостинності у воєнний та повоєнний періоди.

Як вважає Г. Скляр, у воєнний період сфера гостинності вже зазнає трансформацій, пов'язаних з наданням транспортних послуг (евакуація людей з населених пунктів регіонів, де відбуваються бойові дії, а також для поступового повернення раніше евакуйованих громадян до місць постійного проживання), послуг розміщення (проживання тимчасово переміщених осіб), послуг харчування, гуманітарної допомоги та ін. [1, с. 342–344].

Багато науковців визначають фактори впливу на розвиток сфери гостинності та поділяють їх на внутрішні та зовнішні. У рамках цього підходу О. Лупич зазначає, що зовнішніми факторами розвитку туристичної та готельно-ресторанної сфери є: економічні, серед яких автором відзначено показники дохідності та витрат; політико-правові, пов'язані з політичною нестабільністю та воєнними діями, правовим забезпеченням функціонування сфери гостинності в Україні; міжнародні, соціокультурні та демографічні [2].

О. Комліченко [3] та І. Січка [4] виділяють позитивні та негативні фактори впливу на розвиток сфери гостинності. На важливості управління технічною інфраструктурою (енергетична мережа, система водопостачання та каналізації, санітарні установи, транспорт) та соціальною, за допомогою якої забезпечуються основні соціальні потреби гостей та мешканців великих міст, наголошують польські та українські пошуковці З. Сіройч, Ю. Карягін, М. Манов, які запропонували модель спільного управління, концепція якої стає "формою державного управління, заснованою не тільки на вертикальних відносинах, але насамперед на горизонтальній і гнучкій мережі просторової та галузевої співпраці" [5, с. 113]. Питання формування цінової політики на підприємствах гостинності на основі прогнозування попиту та забезпечення високої прибутковості обґрунтовано А. Мазаракі, М. Бойко та М. Кулик [6].

Водночас, перспективи розвитку сфери гостинності у повоєнний період з урахуванням проблем і особливостей кожного регіону потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є визначення проблем та особливостей функціонування підприємств сфери гостинності у Чернівецькій області,

пріоритетних напрямів і перспективних видів діяльності та формування рекомендацій з розроблення і реалізації стратегій розвитку підприємств сфери гостинності у післявоєнний період.

Методи. Для виконання поставлених завдань і досягнення мети дослідження застосовано методи аналізу та синтезу, систематизації, порівняння, опитування та експертних оцінок. Використано статистичні матеріали Національного банку України, Державної служби статистики України, праці відомих науковців

Результати дослідження. Результати аналізу окремих кількісних показників готельного бізнесу в Україні свідчать про чітку тенденцію зменшення кількості не тільки закладів розміщення, але й осіб, що проживали в них. Якщо у 2013 р. в Україні функціонувало 3 582 готелі та аналогічних засобів розміщення, в яких налічувалося 179.1 тис. місць [7, с. 455], то станом на 1 січня 2020 р. залишилося 792 готелі та аналогічні засоби розміщення із загальною кількістю 75.7 тис. місць [8, с. 153]. Відбулося різке зменшення і чисельності розміщених осіб – з 5 486 тис. осіб у 2013 р. [7, с. 455] до 3 693 тис. осіб у 2019 р. [8, с. 153]. Причиною такого зменшення є анексія Криму й окупація частин Донецької та Луганської областей, військові дії на Сході України з 2014 р., економічна та фінансова криза, знецінення національної грошової одиниці та ін.

Для порівняння: "У Польщі національний готельний ринок з 2014 р. успішно розвивається і представлений понад 2.7 тис. категорійних готельних об'єктів, які пропонують разом понад 135 тис. апартаментів" [9, с. 62–63]. Спостерігається активність інвесторів, а також зростаючий попит з боку туристів і бізнесових клієнтів. У структурі польської готельної бази переважають індивідуальні готелі, власниками яких є польські фірми, що самостійно займаються готельним менеджментом. Дві третини розміщень у приватних малих готелях забезпечують внутрішні туристи, що детермінується оптимальним співвідношенням ціни-якості готельної послуги. Тепер кількість готелів у Польщі динамічно зростає не тільки в регіонах з бізнесовою активністю, але й в привабливих туристичних регіонах, що вимагає належного якісного туристичного обслуговування й формує попит на підготовку освічених працівників, які не тільки володітимуть сучасними теоретичними знаннями, але й мають відповідний досвід і професійні компетенції.

Нині, в умовах воєнного стану, в Україні різко загострився вплив негативних чинників на функціонування підприємств сфери гостинності. Це, зокрема, економічна криза, мілітаризація економіки, політична нестабільність, погіршення екологічної ситуації, зростання цін, інфляція, що підтверджує Національний банк України, зазначаючи про прискорення "...у квітні 2022 р. споживчої інфляції у річному вимірі до 16.4 % із 13.7 % у березні. Головний чинник – наслідки війни. Зростання вартості послуг прискорилося до 12.8 % у річному вимірі (з 11.3 % у березні). Збільшилася вартість оренди житла, з огляду на високий попит

у відносно безпечних західних регіонах. Також зросла вартість послуг таксі – через дефіцит пального та обмежений рух у багатьох регіонах, послуг салонів краси та закладів громадського харчування – через збільшення попиту" [10].

Сфера гостинності Чернівецької області – це сформована система господарювання та важлива складова економіки регіону. Сьогодні в області налічується 61 колективний засіб розміщення, 49 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, 99 сільських зелених садиб, функціонує понад 1 500 закладів харчування. Важливе місце в інфраструктурному забезпеченні підприємств сфери гостинності належить транспортній системі. Чернівецька область має розвинену мережу залізниць (413 км), автомобільних доріг протяжністю 2 890.9 км [11, с. 21], міжнародний аеропорт, які здатні забезпечити перевезення відвідувачів із резервом транспортних потужностей практично на всіх його видах.

Результати аналізу чисельності осіб, що перебували у колективних засобах розміщення Чернівецької області, демонструють негативну тенденцію, що прослідковується в останні роки. Навіть у 2019 р. порівняно з 2017 р. (доковідний період) чисельність гостей зменшилася в 2.5 раза, а вже у 2020 р. – у 10 разів і більше (таблиця).

Таблиця

Завантаженість готелів та інших закладів розміщення Чернівецької області у 2017–2020 рр.

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Чисельність осіб, що перебували у колективних засобах розміщення (осіб):				
усього	120 017	53 340	48 873	11 024
іноземців	6 789	5 463	3 815	350
резидентів України	113 228	47 877	45 058	10 674
Ліжко-дні (осіб):				
загалом	273 111	118 361	133 355	48 104
іноземців	22 745	16 470	11 683	4 385
резидентів України	250 366	101 891	121 672	43 719
Середня тривалість перебування у колективних засобах розміщення (днів):				
загалом	2.3	2.2	2.7	4.4
іноземців	3.4	3.0	3.1	12.5
резидентів України	2.2	2.1	2.7	4.1

Джерело: розроблено авторами за [12].

Майже у 20 разів зменшилася чисельність іноземців, що перебували в колективних засобах розміщення у 2020 р., порівняно з 2017 р. (таблиця). Ці та інші показники функціонування підприємств сфери гостинності свідчать про наявність проблем у діяльності закладів розміщення та харчування, туристичних операторів та агентів, транспортних компаній, музеїв, виставкових галерей та ін. І головними причинами такого стану є не тільки перманентна війна та складна економічна ситуація, але й відсутність відповідної регіональної стратегії розвитку та прорахунки в управлінні підприємствами гостинності в регіоні.

Перспективи розвитку сфери гостинності у Чернівецькій області насамперед пов'язані з розвитком туризму. Регіон привабливий своїми природно-рекреаційними ресурсами, великою кількістю пам'яток історії, культури, архітектури, прикордонним розташуванням та транскордонним співробітництвом, широкими етнічними зв'язками, розвиненим транспортним сполученням тощо. Водночас воєнні дії та процеси, що відбуваються в економіці країни, обумовлюють необхідність пошуку та впровадження у післявоєнний період міжнародних стандартів обслуговування, в яких враховувалися б як національні та регіональні особливості, так і вимоги, які висуває до туристичної діяльності світова спільнота. Розрив між світовими тенденціями розвитку туризму та його станом і потенційними можливостями потребує вирішення комплексу проблем організаційно-економічного характеру, про що зазначають А. Мазаракі, С. Мельниченко, Н. Ведмідь, М. Бойко, Т. Ткаченко, М. Босовська, О. Косар та ін., вказуючи на необхідність реформування туристичної сфери шляхом гармонізації законодавства з нормами Європейського Союзу та країн-членів ЄС; розроблення стандартів професійної підготовки у сфері туризму та стандартів з надання туристичних послуг; об'єднання туристичних підприємств у мережі за умов франчайзингу; спільних дій суб'єктів туристичної діяльності з органами державної влади, регіональними органами управління, органами місцевого самоврядування щодо просування України та її туристичних можливостей на міжнародний ринок та, найголовніше, забезпечення політичної та економічної стабільності [13].

Аналіз стану функціонування туристичних та готельних підприємств, закладів харчування, транспортних та інших підприємств сфери гостинності Чернівецької області, а також опитування підприємців, зайнятих у них, дали змогу встановити основні проблеми розвитку та управління підприємствами гостинності. Це зокрема:

- низький рівень розвитку супутньої інфраструктури, яка могла б забезпечити належне функціонування об'єктів сфери гостинності (паркінги, кемпінги, дороги);
- непрозорість та складність юридичних і процедурних дій, що виникають при виділенні земельних ділянок та реалізації інфраструктурних проєктів (дозволи, ліцензії) та корупційна складова, яка поки що має місце при реалізації окремих інвестиційних проєктів;
- відсутність регіонального та місцевих органів управління розвитком сфери гостинності;
- низька зацікавленість інвесторів та відсутність гарантій захисту інвестицій у розвиток інфраструктури підприємств сфери гостинності;
- недостатнє використання автоматизованих систем управління готельними, ресторанными та іншими підприємствами сфери гостинності;
- низький рівень диджиталізації підприємств сфери гостинності, зокрема використання інформаційних систем;

- відсутня маркетингова управлінська спрямованість, зокрема популяризація регіону, формування іміджу та бренду як Буковини, так і безпосередньо готельних та туристичних комплексів, ресторанів та центрів розваг;

- відсутність дієвої стратегії управління розвитком сфери гостинності як на регіональному рівні, так і на рівні конкретних підприємств.

Зарубіжний досвід, експертні оцінки практиків та прогнозування розвитку підприємств сфери гостинності в Чернівецькій області дали змогу виокремити певні особливості, які потрібно врахувати при стратегічному плануванні діяльності підприємств сфери гостинності на повоєнний період. Серед них:

- специфіка розвитку сфери гостинності визначається функціями кордону та впливом фактору кордону на роботу готельного, ресторанного та туристичного бізнесу (знання персоналом підприємств сфери гостинності звичаїв, традицій, обрядів прикордонних територій Румунії та Молдови, знання румунської та інших іноземних мов);

- інтеграція в сфері туризму обумовлена транскордонним цінним градієнтом (шоп-тури, етнічні поїздки, ділові зв'язки тощо);

- спільне використання готельної, ресторанної, транспортної інфраструктури та туристичного потенціалу при плануванні транскордонних туристичних маршрутів;

- атрактивність самого кордону та прикордонних територій для внутрішніх і зарубіжних туристів, насамперед для учнівської та студентської молоді, і в зв'язку з цим перерозподіл клієнтів на користь хостелів та готелів категорії 2–3 зірок;

- транзитність території регіону та потреба у розвитку прикордонної інфраструктури.

Враховуючи регіональні особливості, пов'язані з прикордонним розташуванням Чернівецької області, пріоритетним вважаємо розширення транскордонного співробітництва у сфері туризму, участь у реалізації Дунайської стратегії ЄС та використання можливостей європейських регіонів "Верхній Прут" та "Карпатський". У повоєнний період необхідно звернути увагу на розширення спектра супутніх послуг у готелях регіону для ділових людей та представників бізнесу. Це наявність конгрес-холів, залів для засідань та пресконференцій, лобі-барів та ін. Крім цього, необхідна орієнтація закладів гостинності на надання послуг, пов'язаних зі здоровим способом життя (фітнес-центри, спа-салони, басейни тощо). При плануванні будівництва та відкритті нових готелів потрібно враховувати можливість розміщення готелів у старовинних особняках та історичному центрі м. Чернівці, в Хотинській фортеці та сільській місцевості, що нині користується попитом в іноземних туристів. Пріоритетним напрямом функціонування підприємств сфери гостинності у повоєнний період є широке впровадження інформаційних систем управління, технологічного забезпечення, маркетингу, використання наукового менеджменту в організації та розвитку мережі невеликих готельних підприємств, орієнтованих на конкретний сегмент ринку.

Водночас, у зв'язку з прогнозованим падінням доходів наших громадян, у повоєнний період слід звернути особливу увагу і на перерозподіл клієнтів на користь бюджетних засобів розміщення – хостелів та готелів категорії 2–3 зірок.

Ці та інші пріоритетні напрями і перспективні види діяльності підприємств сфери гостинності у повоєнний період визначають рекомендації з розроблення та реалізації таких стратегій розвитку:

- поєднання продуктової та мережевої стратегії взаємодії. У цьому форматі буде можлива комплексна пропозиція послуг на основі поглибленої спеціалізації для максимального комфорту клієнта. Основні агенти – мініготелі, хостели, готелі категорії 2–3 зірки;

- формування стратегії диференційованого продукту, що полягає у поєднанні пізнавального, ділового та рекреаційно-оздоровчого туризму і відпочинку, можливе на основі партнерства: готель у центрі – готель на природі, поєднання послуг пізнавального, ділового та екологічного туризму;

- посилення стратегії диференціації послуг мережевих готелів, розміщення яких швидко розвивається у Чернівцях, орієнтованої на певний сегмент споживачів. Основними інструментами є диверсифікація послуг на базі цифрових технологій, зниження ціни певних видів послуг, пропозиція підвищеного комфорту на основі індивідуальних побажань гостей.

Сфера гостинності на рівні регіону має розвиватися з урахуванням повоєнних перспектив на основі гнучких екстрених рішень, оскільки зміни у зовнішньому середовищі вимагають негайної адекватної реакції з урахуванням цілей та наявних ресурсів. Щоб сфера гостинності ефективно розвивалася у післявоєнний період, вкрай важливе постійне уточнення стратегій та продуктивне використання обмежених ресурсів у конкретний момент часу.

Висновки. Наявні особливості Чернівецької області – близькість кордону, транзитність території, можливість спільного використання готельної, ресторанної, транспортної інфраструктури та туристичного потенціалу під час планування транскордонних туристичних маршрутів – мають сприяти розвитку прикордонної інфраструктури та сфери гостинності. Проте у сфері гостинності існує низка системних проблем на різних рівнях. Низький рівень розвитку супутньої інфраструктури, непрозорість та складність юридичних і процедурних дій, відсутність гарантій захисту інвестицій є причинами низького рівня зацікавленості інвесторів. Крім того, наявні суттєві проблеми менеджменту – передусім на рівні регіону через відсутність регіонального та місцевих органів управління розвитком сфери гостинності. На рівні підприємств, зі свого боку, спостерігається відсутність дієвих стратегій управління і маркетингової управлінської спрямованості. Це ускладнюється низьким рівнем диджиталізації й недостатнім використанням автоматизованих систем управління.

Під час стратегічного планування діяльності підприємств сфери гостинності на повоєнний період доцільно врахувати поєднання про-

дуктової та мережевої стратегії взаємодії; формування стратегії диференційованого продукту; розширення послуг мережевих готелів на основі широкого застосування цифрових технологій.

Подальших досліджень потребує наукове обґрунтування ресурсного забезпечення підприємств сфери гостинності, зокрема кадрового, формування та ефективного функціонування готельно-туристичного транскордонного кластеру, створення бізнес-асоціацій, інкубаторів та інших громадських утворень.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скляр Георгій. Трансформація розвитку сфери гостинності регіону у воєнний період. *Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції "Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект"*, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. 352 с.
2. Лупич О. О. Формування конкурентоспроможного готельного господарства регіону: дис. ... канд. екон. наук (докт. філософії): 08.00.05. Ужгород, 2017. 285 с.
3. Комліченко О. О. Фактори розвитку туристичної галузі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 8. С. 75-79.
4. Січка І. І. Аналіз особливостей та розвитку туристичного ринку України. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 158-162.
5. Сіройч Здіслав, Карягін Юрій, Манов Михайло. Значення сфери гостинності в управлінні сучасним мегаполісом. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2019. Т. 2. № 1. С. 110-120.
6. Мазаракі А., Бойко М., Кулик М. Детермінанти ревеню-менеджменту в готельному бізнесі. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 4. С. 66-78.
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік. Київ, 2014. 533 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm
8. Статистичний щорічник України за 2019 рік. Київ, 2020. 463 с.
9. Гудзь П. В. Польський досвід для України у регулюванні розвитку готельного ринку регіону. *Регіональна економіка*. 2018. Вип. I-II. С. 60-68.
10. Нацбанк підрахував, як прискорилося інфляція у квітні. URL: <https://ua.news/ua/natsbank-pidrahuvav-yak-pryskorylas-inflyatsiya-u-kvitni>
11. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року. Чернівці, 2020. 136 с.
12. *Сфера гостинності Буковини в кризових умовах: стан та перспективи розвитку*: монографія; за заг. ред. Кифяка В. Ф. Чернівці, 2021. 219 с.
13. Mazaraki A. A. Ukraine and the world: The tourism system. Prague: Eastern European enter of the Fundamental Researchers (EECFR), 2019. 323 p.

REFERENCES

1. Skliar, Heorhij (2022). Transformatsiia rozvytku sfery hostynnosti rehionu u voiennyj period [Transformation of the region's hospitality development during the war]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlajn-konferentsii "Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehional'nyj aspekt"* – Proceedings of the International Scientific and Practical Online Conference "Hospitality Development Management: Regional Aspect", Chernivtsi, May 5, 2022. Chernivtsi: Technodruk [in Ukrainian].

2. Lupych, O. O. (2017). Formuvannia konkurentospromozhnoho hotel'noho hospodarstva rehionu [Formation of competitive hotel economy of the region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Uzhhorod [in Ukrainian].
3. Komlichenko, O. O. (2014). Faktory rozvytku turystychnoi haluzi [Factors in the development of the tourism industry]. *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 8, 75-79 [in Ukrainian].
4. Sichka, I. I. (2016). Analiz osoblyvostej ta rozvytku turystychnoho rynku Ukrainy [Analysis of features and development of the tourist market of Ukraine]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 7, 158-162 [in Ukrainian].
5. Sirojch, Zdislav, Kariahin, Yuriy, & Manov, Mykhajlo (2019). Znachennia sfery hostynnosti v upravlinni suchasnym mehapolisom [The importance of hospitality in the management of a modern metropolis]. *Restorannyj i hotel'nyj konsal'tynh. Innovatsii – Restaurant and hotel consulting. Innovation*. (Vol. 2), 1, (pp.110-120) [in Ukrainian].
6. Mazaraki, A., Bojko, M., & Kulyk, M. (2017). Determinanty reventiu-menedzhmentu v hotel'nomu biznesi [Determinants of rhubarb management in the hotel business]. *Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU*, 4, 66-78 [in Ukrainian].
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2014). *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2013 rik – Statistical Yearbook of Ukraine for 2013*. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm [in Ukrainian].
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019] (2020). *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2019 rik – State Statistics Service of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Hudz', P. V. (2018). Pol's'kyj dosvid dlia Ukrainy u rehuliuванні rozvytku hotel'noho rynku rehionu [Polish experience for Ukraine in regulating the development of the hotel market in the region]. *Rehional'na ekonomika – Regional economy*. Issue I-II, (pp. 60-68) [in Ukrainian].
10. Natsbank pidrakhuvav, iak pryskorylasia inflatsiia u kvitni [The National Bank has calculated how inflation accelerated in April]. <https://ua.news/en/natsbank-pidrahuvav-yak-pryskorylas-inflyatsiya-u-kvitni> [in Ukrainian].
11. Stratehiia rozvytku Chernivets'koi oblasti na period do 2027 roku [Strategy of development of Chernivtsi region for the period up to 2027] (2020). Chernivtsi [in Ukrainian].
12. Ed. Kifyak, V. F. (2021). *Sfera hostynnosti Bukovyny v kryzovykh umovakh: stan ta perspektyvy rozvytku [The sphere of hospitality of Bukovina in crisis conditions: the state and prospects of development]*. Chernivtsi [in Ukrainian].
13. Mazaraki A. A. (2019). *Ukraine and the world: The tourism system*. Prague: Eastern European center of the Fundamental Researchers (EECFR) [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 02.06.2022.

Прийнято до друку 03.06.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

УДК 336.763.3:658.14(477):338.124.4

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)06

ЖУРАХОВСЬКА Людмила,
к. е. н., доцент кафедри банківської справи
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0003-3745-0155
l.zhurakhovska@knute.edu.ua

ZHURAKHOVSKA Liudmyla,
PhD (Economics), Associate Professor
of the Department of Banking
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0003-3745-0155
l.zhurakhovska@knute.edu.ua

ЛЯШЕНКО Сергій,
магістр з фінансів та економіки,
керівник проєкту Cbonds-Україна
вул. Вишгородська 4, офіс 4, м. Київ, 04074,
Україна

ORCID: 0000-0002-5656-5145
slyashenko@cbonds.com

LYASHENKO Sergiy,
Master of Finance and Economics,
Project Manager Cbonds-Master in finance,
Head of Cbonds-Ukraine project
4, Vyshgorodska St., office 4, Kyiv, 04074, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5656-5145
slyashenko@cbonds.com

ОБІГ КОРПОРАТИВНИХ ОБЛІГАЦІЙ В УКРАЇНІ ЗА МАСШТАБНОЇ КРИЗИ

CIRCULATION OF CORPORATE BONDS IN UKRAINE DURING MAJOR CRISIS

Вступ. Використання корпоративних облігацій є важливим трендом економіки незалежної України. Це має особливе значення в умовах військового стану, який введено 24.02.2022.

Проблема. Кількісні дослідження цього ринку є нечисленними. Військовий стан наклав обмеження на первинний випуск корпоративних облігацій. Разом з тим, раніше сформовані портфелі корпоративних облігацій виконують важливу функцію перерозподілу інвестиційних потоків.

Мета статті – виявити кількісні тенденції та головні фактори, що визначають обсяги випусків та дохідність корпоративних облігацій України.

Методи. Матеріалом для дослідження стали бази даних CBonds та дані ПФТС випусків та обігу корпоративних облігацій, статистичні дані НБУ. Ключовий метод дослідження – статистичний аналіз, зокрема – регресивний.

Introduction. The use of corporate bonds is an important trend in the economy of independent Ukraine. This is especially important with the martial law imposed on 24.02.2022.

Problem. Quantitative researches in this market are few. The martial law has imposed restrictions on the initial issue of corporate bonds. However, existing corporate bond portfolios provide investment flows.

The aim of the article is to identify quantitative trends and the main factors determining volume and yields of the issues of corporate bonds of Ukraine.

Methods. The study was based on the database on corporate bond by CBonds, PFTS data, and NBU statistics. Statistical analysis is used, particularly – regression analysis.

© Жураховська Л., Ляшенко С., 2022

Внесок авторів є рівнозначним.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Zhurakhovska L., Lyashenko S. Obig korporatyvnyh obligacij v Ukraïni za mashtabnoi' kryzy. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 78-92.
[https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)06](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)06)

Результати дослідження. Виявлено головні фактори, що впливали на обсяги випусків корпоративних облігацій в 2017–2022 рр. Зокрема, в 2020–2021 рр. на збільшення обсягів випусків корпоративних облігацій вплинуло приєднання до Clearstream українського ринку ОВДП та муніципальних облігацій. Інший важливий фактор – включення у квітні 2020 р. корпоративних облігацій, які забезпечені державною гарантією, до заставного пулу банків для отримання рефінансування НБУ.

Висновки. Для виявлення тенденцій ринку корпоративних облігацій потрібно із загального їх переліку видалити випуски "схемних" облігацій. Виявлено сезонний характер динаміки обсягів розміщення корпоративних облігацій. Більшість випусків корпоративних облігацій є номінально середньо- та довгостроковими, але з урахуванням оферти дострокового погашення їх потрібно вважати короткостроковими. Знайдено кореляцію між купонною доходністю корпоративних облігацій та ставкою НБУ. В післявоєнний період можуть суттєво вирости ризики дефолту корпоративних облігацій.

Ключові слова: корпоративні облігації, первинне розміщення, обсяг випуску, строк розміщення, оферта, доходність розміщення, купонна ставка, облікова ставка, Clearstream, військовий стан.

JEL Classification G12

Results. The main impact factors are found for the corporate bond issues volumes in 2017–2022. In 2020–2021 the corporate bond issues increased with the accession of Clearstream of the Ukrainian Domestic government bonds and municipal bonds. In April 2020, corporate bonds secured by the state guarantee were included in the collateral pool of banks.

Conclusions. Statistics of the corporate bond should be cleaned of the "scheme" bonds. The seasonal nature of the dynamics of corporate bond issues is revealed. Corporate bond issues are nominally medium- and long-term, but early redemption offer makes them short-term. The correlation between the coupon yield of corporate bonds and the NBU rate was found. In the post-war period, the risks of corporate bond default can increase significantly.

Keywords: corporate bonds, initial public offering, issue volume, term of placement, offer, yield on placement, coupon rate, discount rate, Clearstream, martial law.

Вступ. Використання облігацій емітентами з метою залучення капіталу, а іншими учасниками ринку – для інвестування в надійні та дохідні інструменти є важливим трендом економіки незалежної України.

Проблема. Глибоке розуміння сутності ринку боргових цінних паперів та методів його аналізу і контролю є критичним для адекватного й продуктивного використання цих фінансових інструментів. Це має особливе значення в умовах військового стану, який введено в Україні 24.02.2022. Проте кількісні дослідження ринку корпоративних облігацій є нечисленними і недостатньо поширеними, на відміну від ринку державних та, певною мірою, муніципальних облігацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головними нормативними документами стосовно функціонування ринку корпоративних облігацій є Закон України "Про ринки капіталів та організовані товарні ринки" [1], Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів" [2] та Рішення НКЦПФР "Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії облігацій підприємств, облігацій міжнародних фінансових організацій та їх обігу" [3].

Фундаментальні основи теорії фінансових інструментів з фіксованою доходністю та зокрема корпоративних облігацій викладені

в працях зарубіжних учених Ф. Фабозці (*F. Fabozzi*), С. Манн (*S. Mann*), А. Фабозці (*A. Fabozzi*), Дж. Гровер (*J. Grover*), Р. Мілайчер (*R. Melicher*), Е. Нортон (*E. Norton*), С. Парамесваран (*S. Parameswaran*) [4–8].

Сучасний стан теорії та ринкової практики операцій з корпоративними облігаціями досліджено у працях: В. Козака, С. Москвіна, В. Посполітака, М. Кужелева, С. Стабіаса [9; 10]; корпоративні облігації як спосіб залучення капіталу – В. Руденко, С. Шарової, А. Нагребельної [11–13]. Окремим напрямком аналізу корпоративних облігацій є методи визначення фінансової надійності та ризику дефолту корпоративного емітента [14; 15].

Високорівневі тенденції коливань обсягів випусків корпоративних облігацій України можна прослідкувати, спираючись на узагальнені дані НКЦПФР [16], що і досліджено в працях [17–21].

Є невелика кількість праць, які аналізують ринок корпоративних облігацій більш детально, спираючись на ринкові дані. Зокрема, в Ю. Єрешко, Р. Фрідман, І. Мілько [22] проаналізували залежність дохідності від строку до погашення корпоративних облігацій України. Розрахунки спираються на дані інвестиційної групи "КІНТО" [23] та сайту *CBonds* [24]. У праці С. Ачкасової та А. Урум побудовано регресійну модель дохідності корпоративних облігацій залежно від кількості підприємств та облікової ставки НБУ [25]. Великий науковий інтерес становить кількісне порівняння ринку корпоративних облігацій України та країн – нових членів Євросоюзу, оскільки український ринок буде відтворювати східноєвропейські тенденції із певним запізненням. Однак авторам відома лише єдина праця – М. Іоргачової та Г. Коцюрубенко – щодо означеної тематики [26].

Мета статті – виявити кількісні тенденції та головні фактори, що визначають обсяги випусків та дохідність корпоративних облігацій України.

Для досягнення цієї мети поставлено *завдання*: провести дослідження стану вітчизняного ринку корпоративних облігацій; проаналізувати умови випуску емітентами України корпоративних облігацій; дослідити вплив введення військового стану на ринок корпоративних облігацій України.

Методи. Матеріалом для дослідження стали база даних з випусків корпоративних облігацій, надана проектом *CBonds* [24], біржовий список та дані з випуску та обігу корпоративних облігацій Першої Фондової Торговельної Системи (ПФТС) [27], а також статистичні дані Національного банку України (НБУ) [28]. Ключовий метод дослідження – статистичний аналіз, який використано авторами для обробки первинних даних з випуску та розміщення облігацій, зокрема – регресивний аналіз.

Результати дослідження. Ринок корпоративних облігацій України – це, з одного боку, джерело залучення фондів емітентом, а з іншого – високодохідний, хоча і ризиковий актив для інвесторів. Особлива увага до аналізу ринку корпоративних облігацій пов'язана з тим, що нині

недержавні пенсійні фонди (НПФ) та інститути спільного інвестування (ІСІ) починають купувати ці облигації. Тепер з'являються портфелі ІСІ та НПФ, що є цілком сформованими з корпоративних облигацій [23; 29; 30]. Попит фізичних осіб на державні облигації також збільшився. Одним з головних драйверів ринку корпоративних облигацій експерти називають очікування у 2023 р. запуску так званого другого рівня пенсійної системи, що передбачає обов'язкове відрахування до накопичувальних фондів [31].

Законодавство України визначає *корпоративні облигації* як "іменні облигації, емітентом яких є юридична особа (крім міжнародної фінансової організації), що здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку, а також інші юридичні особи у встановлених законом випадках" [1]. Проте це визначення вперше з'являється у версії Закону від 01.07.2021. У попередніх версіях Закону юридично визначений термін "корпоративна облигація" відсутній, а натомість використовується термін "облигація підприємства". Як зазначалось у публікаціях до виходу версії Закону 2021 р. [11], в Україні термін "корпоративна облигація" використовувався як "виключно економічне поняття".

Військовий стан наклав обмеження на первинний випуск корпоративних облигацій, що суттєво зменшує можливості залучення коштів підприємствами. Проте раніше сформовані портфелі корпоративних облигацій виконують важливу функцію перерозподілу інвестиційних потоків. З точки зору інвестора, критичним є фінансовий стан емітента та його готовність виконувати свої обов'язки.

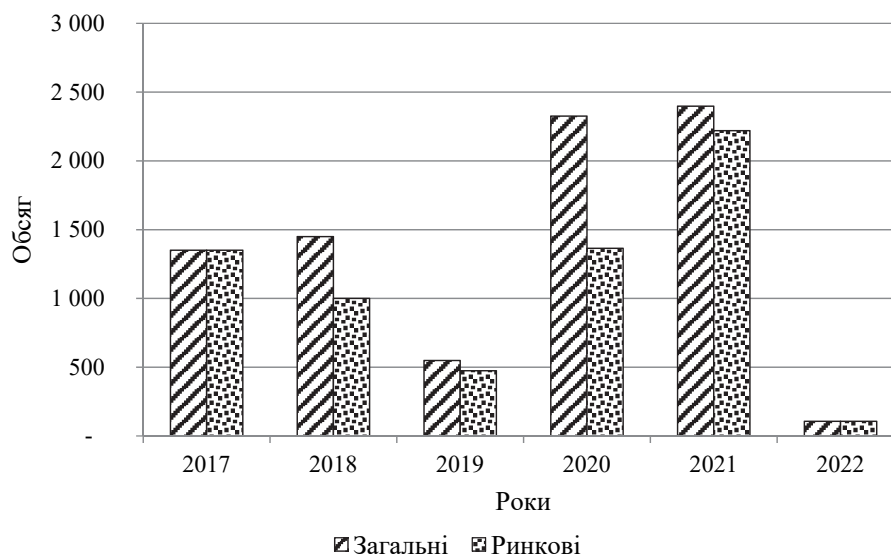
На відміну від криз 2008–2009 і 2014–2016 рр., нині корпоративні емітенти облигацій набагато більш відповідально ставляться до виконання своїх зобов'язань по виплатах купонного доходу і погашенню номінальної вартості паперів. Так, маючи можливість посилатись на встановлений в Україні військовий стан як форс-мажорний фактор, затримати сплату або провести реструктуризацію облигацій, компанії як реального, так і фінансового секторів докладають усіх зусиль для своєчасного і повного виконання своїх зобов'язань. Таким чином, у інвесторів (банків, НПФ, ІСІ, страхових компаній тощо) накопичуються фінансові ресурси, які вони мають змогу направляти у Військові ОВДП як єдиний доступний в Україні фінансовий інструмент. За розрахунками авторів, з 24.02.2022 по 17.05.2022 реінвестовані фінансові ресурси склали за ринковими облигаціями приблизно 1.5 млрд грн, з них сума виплат купонів – 0.8 млрд грн, погашення номінальної вартості – 0.7 млн грн. Але, прогножуючи стан ринку корпоративних облигацій в Україні у післявоєнний час, можна зазначити, що ризики дефолту нових випусків корпоративних облигацій можуть суттєво вирости. Подібні явища спостерігалися під час минулих криз меншого масштабу [32].

Кількісний аналіз ринку корпоративних облигацій України спирається на найбільш поширені та загальноновизнані бази даних – сайти проєкту CBonds [24] та біржі ПФТС [27].

Як вказано у [31], "за останні 10 років в Україні 378 компаній розмістили 1 368 випусків гривневих корпоративних облігацій на суму понад 176 млрд грн, усього за роки незалежності – 4 167 випусків". Це компанії АПК, банки, фінансові установи, забудовники, ритейлери, підприємства енергетики, металургії та представники інших галузей.

Розглянемо дані про випуск і обіг корпоративних облігацій в Україні у 2017–2022 рр.

Аналіз динаміки обсягів випусків корпоративних облігацій у 2017–2022 рр. наведено на *рис. 1*. Додатково у *таблиці* розраховані ланцюгові індекси цих обсягів. Для більшої релевантності аналізу окремо виділено ринкові та неринкові випуски. Такий підхід розділяється експертами ринку. Зокрема, більшість випусків з невеликим обсягом – 100 млн грн – важко назвати ринковими, оскільки часто випуск повертався на рахунок емітента, не знаходячи кінцевого покупця [13].

Рис. 1. Загальні та ринкові обсяги випусків корпоративних облігацій в Україні у 2017–2022 рр., млн грн (використано дані за 2 місяці 2022 р.)

Джерело: складено авторами за [24].

Таблиця

Ланцюгові індекси випусків українських корпоративних облігацій, в тому числі ринкових, у 2017–2022рр.*, %

Рік	Ланцюгові індекси	
	усього	у т.ч. ринкові
2017	–	–
2018	107	74
2019	38	47
2020	424	288
2021	103	163
2022	4	5

*Використано дані за 2 місяці 2022 р.

Джерело: складено авторами за [24].

З рис. 1 та таблиці наочно видно падіння обсягів випусків корпоративних облігацій у 2019 р. (індекс загального обсягу знизився на 38 %, ринкових випусків – на 47 %) та наступне різке зростання їх у 2020 р. (індекс загального обсягу виріс на 424 %, ринкових випусків – на 288 %). У 2020 р. загальний обсяг випуску корпоративних облігацій перевищив сумарний рівень 2017 та 2018 рр. Доречно зазначити, що висновок щодо збільшення темпів зростання обсягів випуску корпоративних облігацій більш виправданий щодо їх ринкової складової.

За результатами аналізу динаміки випусків корпоративних облігацій, наданими в рис. 1 та табл. 1, дійдемо таких висновків.

По-перше, у III кв. 2019 р. відбувся провал в обсягах випуску корпоративних облігацій, що можна пов'язати з початком епідемії COVID.

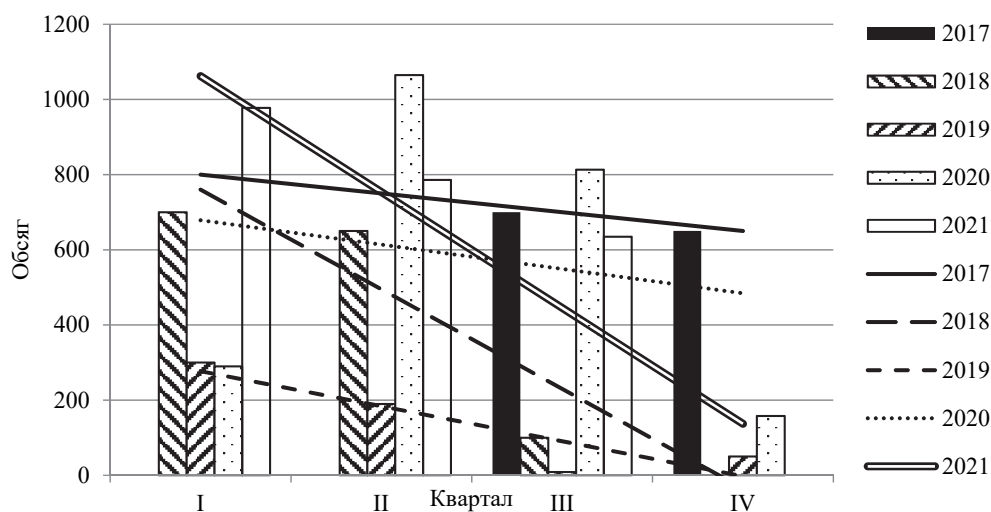
По-друге, обсяги випусків корпоративних облігацій збільшилися приблизно через 3 квартали після 27 травня 2019 р., коли Clearstream (міжнародний центральний депозитарій цінних паперів, що входить до групи Deutsche Börse Group) приєднав український ринок ОВДП до своєї мережі через рахунок, відкритий у Депозитарії Національного банку [33]. Завдяки цьому українські державні цінні папери стали доступними для широкого кола міжнародних інвесторів. Спрощення транзакцій та зменшення ризиків призвело до зростання купівлі облігацій нерезидентами. Це, в свою чергу, зумовило падіння доходності розміщення українських державних облігацій. Такий рівень доходності вже не задовольняв українських інвесторів, і тому українські інвестори частково перемістили свій інтерес з державних облігацій на корпоративні облігації.

По-третє, крім інфраструктурних удосконалень, для розвитку вітчизняного ринку корпоративних облігацій потрібна також регуляторна підтримка. Для цього 19 червня 2020 р. Верховна Рада ухвалила Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів" № 738-ІХ (далі – Закон № 738)[2]. Цей документ запроваджує поняття адміністративних керуючих випусків облігацій та збори власників облігацій. Тим самим Закон № 738 збалансовує права власників облігацій та спрощує процедуру їх захисту[34].

По-четверте, максимальне зростання обсягу випусків корпоративних облігацій відбулося у II кв. 2020 р. у зв'язку з тим, що в квітні 2020 р. корпоративні облігації, забезпечені державною гарантією, включено до заставного пулу банків для отримання рефінансування НБУ [35]. Як зазначив НБУ, "...ми спростили для банків доступ до фінансування... Ми розширили перелік застави, яку банки можуть надавати для отримання кредитів у НБУ. Тепер ми будемо приймати не лише державні, а й муніципальні та гарантовані державою корпоративні облігації" [36].

Крім "точкових" регуляторних та макроекономічних впливів, первинний ринок корпоративних облігацій зазнає і періодичних "сезонних" коливань. За підсумками детального аналізу виявлено, що динаміка обсягів розміщення зростає на початку року і поступово спадає при наближенні до кінця року.

На *рис. 2* наведено тренди поквартальної динаміки випусків корпоративних облігацій.

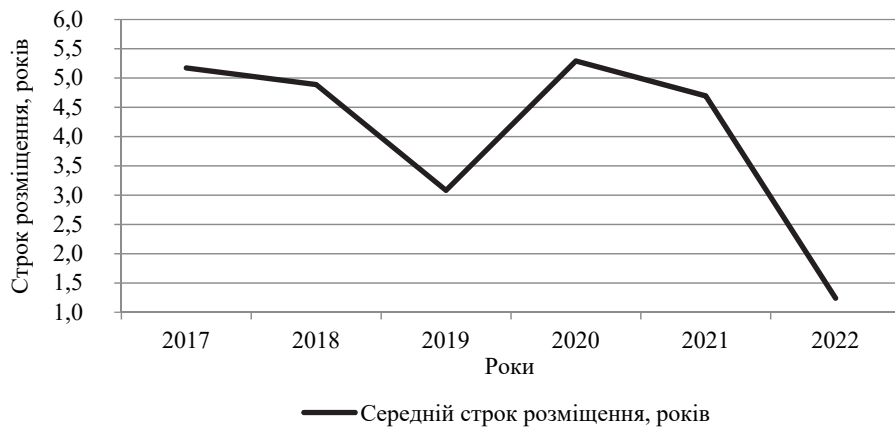
Рис. 2. Тренди поквартальних обсягів випусків корпоративних облігацій в Україні у 2017–2021 рр.*, млн грн

*Дані за I кв. 2022 р. не використано, оскільки не дають змоги встановити сезонний тренд.

Джерело: складено авторами за [24].

Як випливає з *рис. 2*, сезонний характер динаміки обсягів розміщення корпоративних облігацій відтворювався у кожному з п'яти років, незважаючи на зменшення або збільшення абсолютних обсягів розміщення рік від року. Таку періодичність первинного ринку корпоративних облігацій можна пов'язати з річними ритмами фінансового планування емітентів облігацій. Тут доречно провести аналогію із сезонними коливаннями доходності деяких акцій, які мають назву "ринкові аномалії", що спостерігаються як на розвинених фондових ринках, так і на ринках, що розвиваються [37]. Проте є і принципова відмінність, яка полягає у неможливості скористатися сезонними коливаннями доходності первинного розміщення корпоративних облігацій з метою фінансового арбітражу у зв'язку з низькою ліквідністю.

На розвинених ринках капіталу відносно низька ліквідність корпоративних облігацій компенсується їх високою номінальною доходністю протягом досить довгого періоду до погашення. Для визначення перспектив отримання багаторічного доходу від українських корпоративних облігацій проаналізовано строки їх розміщення (*рис. 3*).

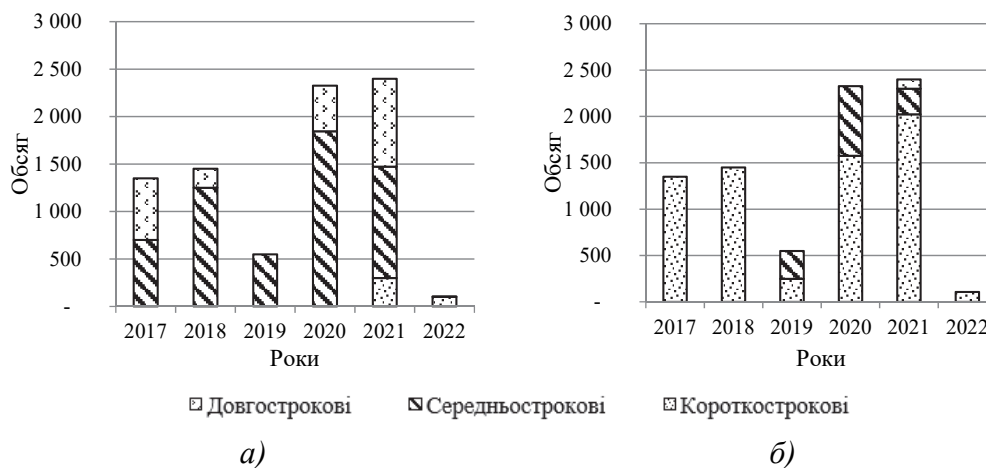

Рис. 3. Середньозважений за обсягом випусків строк розміщення українських корпоративних облігацій у 2017–2022 рр*.

*Використано дані за 2 місяці 2022 р.

Джерело: складено авторами за [24].

Дані рис. 3 свідчать, що середньозважений за номінальним обсягом випусків строк розміщення досить волатильний. Проте результати більш детального аналізу показали, що фактичний строк до погашення, на який можуть розраховувати інвестори, значно менший завдяки оферті на дострокове погашення. Тобто потрібен аналіз розподілу випусків облігацій по групах за фактичними, а не номінальними строками розміщення. Відповідні дані для аналізу представлені на рис. 4 та 5.

Рис. 4. Обсяги випусків українських корпоративних облігацій за строками розміщення у 2017–2022 рр.*, млн грн: а) за номінальним строком розміщення; б) з урахуванням оферти дострокового погашення

*Використано дані за 2 місяці 2022 р.

Джерело: складено авторами за [24].

Згідно зі ст. 16 Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" облігації залежно від строку їх обігу можуть бути: *довгостроковими* (зі строком обігу понад п'ять років), *середньостроковими* (від одного до п'яти років) і *короткостроковими* (до одного року) [1].

Як видно з *рис. 4а*, максимальні обсяги розміщення припадають на середньострокові облігації, частка довгострокових – удвічі менша, відповідно мінімальні обсяги припадають на випуски короткострокових. Такий розподіл відповідає інтересам емітента, який зацікавлений у залученні коштів для довгострокового користування.

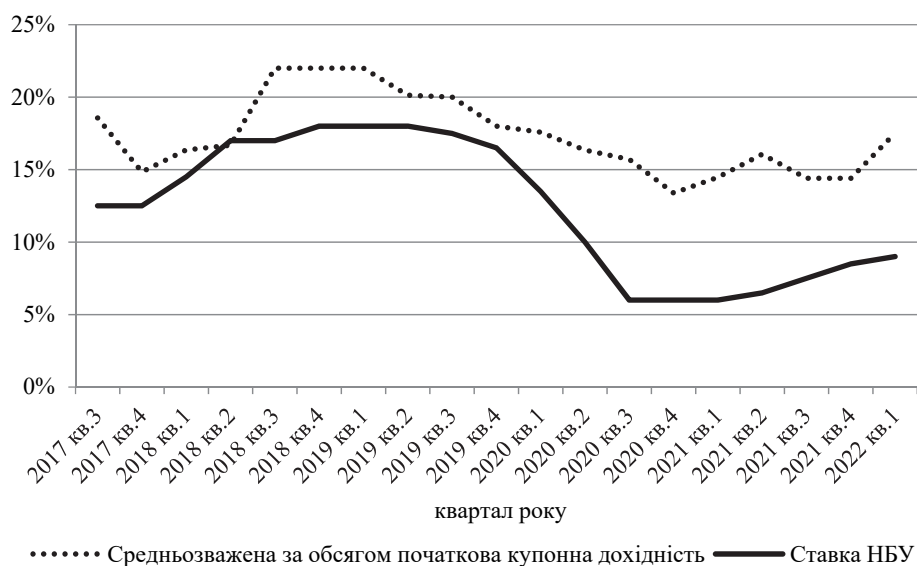
Проте в умовах фінансової нестабільності емітент не хоче брати на себе відповідні довгострокові ризики. Результати аналізу умов розміщення корпоративних облігацій за базами даних CBonds свідчать, що більшість випусків містять ofertу дострокового погашення, яка може бути використана за бажанням інвестора.

Розподіл обсягів за строками розміщення з урахуванням офerti дострокового погашення вказано на *рис. 4б*.

Завдяки фактору офerti дострокового погашення розподіл випусків корпоративних облігацій за термінами розміщення корінним чином змінився у бік переважної частки короткострокових облігацій. Таким чином, більшість інвесторів у корпоративні облігації вимушені мати горизонт інвестування приблизно 1 рік, а не 5 років, як можна було б сподіватися, виходячи з номінального строку до погашення.

Щодо довгострокових тенденцій у еволюції строків до погашення, діаграми *рис. 4* показують, що у 2017–2021 рр. середній строк розміщення корпоративних облігацій, зважений за обсягами випусків та без урахування офerti дострокового погашення, мав загалом спадний характер динаміки, з "обвалом" у 2019 р. Відповідний аналіз динаміки того ж показника з урахуванням офerti дострокового погашення продемонстрував протилежний результат – його динаміка за відповідний період має висхідний характер. На початку 2022 р. середній строк до погашення нових випусків різко впав, що відобразило негативні ринкові очікування на тлі концентрації російських військ біля кордонів України.

При відносно коротких фактичних строках до погашення навіть двозначні купонні дохідності корпоративних облігацій виявляються не досить привабливими для інвесторів, оскільки останні повинні також зважати на ризики непогашення. Тому інвесторам слід аналізувати не тільки наявні купонні дохідності, але робити і певний прогноз, оскільки завдяки офerti може виникнути потреба у реінвестуванні у нові випуски з суттєво нижчими рівнями дохідності. Інвестори в державні облігації як основний індикатор використовують ставку НБУ. Проаналізовано аналогічний зв'язок для корпоративних облігацій та динаміку середньозваженої дохідності корпоративних облігацій й облікової ставка НБУ у 2017–2022 рр. (*рис. 5*).

Рис. 5. Середньозважена дохідність корпоративних облігацій та облікова ставка НБУ у 2017–2022 рр.*, %

*Використано дані за 2 місяці 2022 р.

Джерело: складено авторами за [24].

Як видно з рис. 5, середньозважена за обсягом купонна дохідність корпоративних облігацій "віддзеркалює" ставку НБУ, і коефіцієнт кореляції між ними дорівнює 0.82. При цьому середньоквадратичне відхилення становить для ставки НБУ 4.7%, що навіть перевищує купонну дохідність корпоративних облігацій, яка дорівнює 2.7%.

Таким чином, інвестор може застосовувати ставку НБУ для планування інвестицій не тільки в державні і муніципальні, а й у корпоративні облігації.

Можна спрогнозувати певні події, що вплинуть на ринок корпоративних облігацій України: очікування запуску другого рівня пенсійної системи, що передбачає обов'язкове відрахування до накопичувальних фондів [13]; запуск у *Clearstream* торгівлі українськими корпоративними облігаціями з розрахунками для нерезидентів на умовах *DVP* – одночасної поставки та сплати [38]; зниження ставки НБУ, що призведе до зростання попиту на корпоративні облігації [39].

Висновки. Виявлено головні фактори, що впливали на обсяги випусків корпоративних облігацій в 2017–2022 рр. Зокрема, в 2020–2022 рр. на збільшення обсягів випусків корпоративних облігацій вплинуло приєднання *Clearstream* українського ринку ОВДП та муніципальних облігацій до своєї мережі. Також у квітні 2020 р. корпоративні облігації, забезпечені державною гарантією, включено до заставного пулу банків для отримання рефінансування НБУ.

Показано, що для виявлення тенденцій ринку корпоративних облігацій потрібно із загального їх переліку видалити випуски "схемних" облігацій. Виявлено сезонний характер динаміки обсягів розміщення

корпоративних облігацій. Більшість випусків корпоративних облігацій є номінально середньо- та довгостроковими, але з урахуванням оферти дострокового погашення їх потрібно вважати короткостроковими. Знайдено кореляцію між купонною дохідністю корпоративних облігацій та ставкою НБУ. В післявоєнний період можуть суттєво зрости ризики дефолту корпоративних облігацій. Подібні явища спостерігалися під час минулих криз меншого масштабу.

Отримані результати можуть бути використані емітентами корпоративних облігацій, потенційними приватними та інституційними інвесторами, а також регуляторами та саморегулювальними організаціями.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що один з авторів працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ринки капіталів та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find=1&text#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 № 738-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD#w1_1
3. Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії облігацій підприємств, облігацій міжнародних фінансових організацій та їх обігу: Рішення НКЦПФР від 27.12.2013 № 2998. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0171-14/print1393505706636137>
4. Fabozzi F. J., Mann S. V. The Handbook of Fixed Income Securities. Ninth Edition, 2021. 1904 p.
5. Fabozzi F. J., Fabozzi F. A. Bond Markets, Analysis and Strategies. Tenth edition. Penguin Random House Publisher Services, 2021. 906 p.
6. Grover J. Corporate Finance: Bond pricing. Kindle Edition, Amazon, 2018.
7. Melicher R.W., Norton E. A. Introduction to Finance: Markets, Investments and Financial Management. 17th Edition. John Wiley and Sons Inc, 2020. 688 pp.
8. Parameswaran S. Fundamentals of Financial Instruments: An Introduction to Stocks, Bonds, Foreign Exchange, Derivatives. John Wiley and Sons Inc, 2022. 543 p.
9. Козак В. І., Москвін С. О., Посполітак В. В. Фінансові інструменти: операції з облігаціями: Київ: DESPRO, 2019. 132 с.
10. Кужелев М. О., Стабіас С. М. Пріоритети розвитку ринку корпоративних цінних паперів в Україні. Харків: ЦУЛ, 2021. 176 с.
11. Руденко В. В. Визначальні характеристики корпоративних облігацій як об'єкта інвестування. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 1036-1041. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/178.pdf
12. Шарова С. В. Проблеми ринку корпоративних цінних паперів як ефективного інструменту залучення фінансових ресурсів. *Управління змінами та інновації*. 2021. № 1. С. 76-80. URL: <http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/18>
13. Нагребельная А. Корпоративные облигации в Украине: тенденции и успешные кейсы. *Banker*. 2022. № 1. URL: <https://banker.ua/projects/korporativnye-obligacii-v-ukraine>

14. Baker H. K., Filbeck G., Spieler A. C. *Debt Markets and Investments*. Oxford University Press, 2019. 830 p.
15. Kricheff R. S. *A Pragmatist's Guide to Leveraged Finance: Credit Analysis for Below-Investment-Grade Bonds and Loans*. Harriman House. 2nd edition, 2021. 476 p.
16. НКЦПФР: Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights>
17. Лащак В. В., Вершигора Ю. З., Вершигора В. Г. Використання ринку цінних паперів для залучення інвестицій у регіональну економіку України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29. С. 29-33. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/29_2_2018/8.pdf
18. Kuzhelev M. O., Zhytar M. O., Stabias S. M., Nemsadze G. G. Analysis of the current state of the corporate securities market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 2(29). С. 150-158. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3990/1/2813_IR.pdf
19. Григораш Т. Ф., Мягков О. С., Воеводський Г. Ю. Облігації як інструмент залучення грошових ресурсів. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3(14). С. 362-368. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/61.pdf
20. Штурма В. С., Романишин В. О. Сучасний стан емісії корпоративних облігацій в Україні. *Multidisciplinary academic research and innovation. Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference*. Amsterdam, Netherlands. 2021. P. 170-172. URL: <https://isg-konf.com/uk/multidisciplinary-academic-research-and-innovation-ua/>
21. Якушева І. Є. Ринок облігацій в Україні: стан, тенденції і перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/102.pdf
22. Єрешко Ю. О., Фрідман Р., Мілько І. В. Принципи, роль та перспективи боргового фінансування в Україні. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. 2016. № 13. С. 202-207. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80122/78081>
23. Офіційний сайт компанії з управління активами КІНТО. URL: <https://kinto.com>
24. CBonds. Інформаційне середовище для професіоналів фінансового ринку та інвесторів. URL: <https://cbonds.ua>
25. Ачкасова С. А., Урум А. Д. Інвестування активів недержавних пенсійних фондів в облігації. *Development Management*. 2019. Vol. 5. 17(1). P. 1-14. URL: https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/11895/DM_2019_01_Achkasova.pdf
26. Іоргачова М., Коцюрубенко Г. Ринок облігацій в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 2(234). С. 62-78. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2016/234/pdf/62-78.pdf>
27. Офіційний сайт Першої Фондової Торговельної Системи (ПФТС). URL: www.pfts.com
28. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>
29. Офіційний сайт компанії з управління активами ОТП Капітал. URL: <https://www.otpcapital.com.ua>
30. Офіційний сайт Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua>
31. Як і навіщо українським компаніям випускати свої облігації. РБК-Україна. 06 грудня 2021. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/zachem-ukrainskim-kompaniyam-vypuskat-svoi-1638533018.html>
32. Шубина О. Анализ дефолтов по облигационным выпускам за 5-летний период (2005-2009 гг.). Рейтинговое агентство "Кредит Рейтинг". 2010. URL: <https://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12555>
33. Clearstream приєднає Україну до своєї мережі 27 травня. 22.05.19. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/clearstream-priyednae-ukrayinu-do-svoyeyi-mereji-27-travnya>
34. Хромаєв Т. Розбудова ринків капіталу – запорука зростання української економіки. 09.02.2021. URL: <https://smida.gov.ua/news/publications/timurhromavrozbudovarinkivkapitaluzaporukazrostannaukrainskoiekonomiki>

35. Визначено графік та умови тендерів з рефінансування. 28.04.20. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/viznachenografik-ta-umovi-tenderiv-z-refinansuvannya>
36. Доповідь Голови НБУ Якова Смолія у Верховній Раді України 13.05.20. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dopovid-golovi-nbu-yakova-smoliya-u-verhovnij-radi-ukrayini>
37. Portfolio Management in Practice. Vol. 3. Equity Portfolio Management (CFAInstitute). John Wiley and Sons Inc, 2020. 480 p.
38. Укрфінфорум-2019: Внутрішній ринок облігацій. URL: <https://icu.ua/download/3113/ICUUFFInsight2019-Ukr.pdf>
39. ICU: зниження ставки НБУ призведе до зростання попиту на корпоративні та муніципальні облігації – 2019. URL: <https://icu.ua/uk/about-icu/news/snizheniestavki-nbu-privedet-k-rostu-sprosa-na-korporativnye-i-municipalnye-obligacii-icu>

REFERENCES

1. Pro rynku kapitaliv ta organizovani tovarni rynky: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 roku № 3480-IV [On capital markets and organized commodity markets: Law of Ukraine of February 23, 2006 № 3480-IV]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find=1&text#Text> [in Ukrainian].
2. Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo sproshhennja zaluchennja investycij ta zaprovadzhennja novyh finansovyh instrumentiv: Zakon Ukrainy vid 19.06.2020 № 738-IX [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Simplification of Attracting Investments and Introduction of New Financial Instruments: Law of Ukraine of June 19, 2020 № 738-IX]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD#w1_1 [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro porjadok zdijsnennja emisii' obligacij pidprijemstv, obligacij mizhnarodnyh finansovyh organizacij ta i'h obigu: Rishennja NKCPFR vid 27.12.2013 № 2998 [On approval of the Regulations on the procedure for issuing corporate bonds, bonds of international financial organizations and their circulation: Decision of the NSSMC of 27.12.2013 № 2998]. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0171-14/print1393505706636137> [in Ukrainian].
4. Fabozzi, F. J., & Mann, S. V. (2021). The Handbook of Fixed Income Securities. Ninth Edition [in English].
5. Fabozzi, F. J., & Fabozzi, F. A. (2021). Bond Markets, Analysis and Strategies. Tenth edition. Penguin Random House Publisher Services [in English].
6. Grover, J. (2018). Corporate Finance: Bond pricing. Kindle Edition, Amazon [in English].
7. Melicher, R. W., & Norton, E. A. (2020). Introduction to Finance: Markets, Investments and Financial Management. 17th Edition. John Wiley and Sons Inc [in English].
8. Parameswaran, S. (2022). Fundamentals of Financial Instruments: An Introduction to Stocks, Bonds, Foreign Exchange, Derivatives. John Wiley and Sons Inc [in English].
9. Kozak, V. I., Moskvina, S. O., & Pospolitak, V. V. (2019). Finansovi instrumenty: operacii' z obligacijamy [Financial instruments: bond transactions]. Kyiv: DESPRO [in Ukrainian].
10. Kuzheljev, M. O., & Stabias, S. M. (2021). Prioritytety rozvytku rynku korporatyvnyh cinnyh paperiv v Ukraini [Priorities for the development of the corporate securities market in Ukraine]. Harkiv: CUL [in Ukrainian].
11. Rudenko, V. V. (2017). Vyznachal'ni harakterystyky korporatyvnyh obligacij jak ob'jekta investuvannja [Defining characteristics of corporate bonds as an object of investment]. *Ekonomika i suspil'stvo – Economy and Society*. (Vol. 9), (pp. 1036-1041). https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/178.pdf [in Ukrainian].

12. Sharova, S. V. (2021). Problemy rynku korporatyvnyh cinnyh paperiv yak efektyvnogo instrumentu zaluchennja finansovyh resursiv [Problems of the corporate securities market as an effective tool for attracting financial resources]. *Upravlinnja zminamy ta innovacii' – Change management and innovation*, 1, 76-80. <http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/18> [in Ukrainian].
13. Nagrebel'naja, A. (2022). Korporatyvnyye oblygacyy v Ukrayne: tendencyy y uspeshnyye kejsyy [Corporate bonds in Ukraine: trends and successful cases]. *Banker*, 1. <https://banker.ua/projects/korporativnye-obligacii-v-ukraine> [in Ukrainian].
14. Baker, H. K., Filbeck, G., Spieler, A. C. (2019). *Debt Markets and Investments*. Oxford University [in English].
15. Kricheff, R. S. (2021). *A Pragmatist's Guide to Leveraged Finance: Credit Analysis for Below-Investment-Grade Bonds and Loans*. Harriman House. 2nd edition [in English].
16. NKCPFR: Analitichni dani shhodo rozvytku fondovogo rynku [NSSMC: Analytical data on stock market development]. <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights> [in Ukrainian].
17. Lashhak, V. V., Vershygora, Ju. Z., & Vershygora, V. G. (2018). Vykorystannja rynku cinnyh paperiv dlja zaluchennja investycij u regional'nu ekonomiku Ukrai'ny [Using the securities market to attract investment into the regional economy of Ukraine]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii' – Black Sea Economic Studies*. (Vol. 29), (pp. 29-33). http://bses.in.ua/journals/2018/29_2_2018/8.pdf [in Ukrainian].
18. Kuzhelev, M. O., Zhytar, M. O., Stabias, S. M., & Nemsadze, G. G. (2019). Analysis of the current state of the corporate securities market of Ukraine. *Finansovo-kredytna dijial'nist': problemy teorii' ta praktyky – Financial and credit activities: problems of theory and practice*. (Vol. 2(29), (pp. 150-158). http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3990/1/2813_IR.pdf [in English].
19. Grygorash, T. F., Mjagkov, O. S., & Vojevods'kyj, G. Ju. (2019). Obligacii' jak instrument zaluchennja groshovyh resursiv [Bonds as a tool for attracting cash resources]. *Obligacii' jak instrument zaluchennja groshovyh resursiv – Bonds as a tool to attract monetary resources*. (Vol. 3(14), (pp. 362-368). http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/61.pdf [in Ukrainian].
20. Shturma, V. S., & Romanyshyn, V. O. (2021). The current state of corporate bond issuance in Ukraine. Multidisciplinary academic research and innovation. Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference. Amsterdam, Netherlands. <https://isg-konf.com/uk/multidisciplinary-academic-research-and-innovation-ua> [in Ukrainian].
21. Jakusheva, I. Je. (2021). Rynok obligacij v Ukrai'ny: stan, tendencii' i perspektyvy rozvytku [Bond market in Ukraine: state, tendencies and prospects of development]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 4. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/102.pdf [in Ukrainian].
22. Jereshko, Ju. O., Fridman, R., & Mil'ko, I. V. (2016). Pryncypy, rol' ta perspektyvy borgovogo finansuvannja v Ukrai'ni [Principles, role and prospects of debt financing in Ukraine]. *Ekonomichnyj visnyk NTUU "KPI" – Economic Bulletin of NTUU "KPI"*, 13, 202-207. <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80122/78081> [in Ukrainian].
23. Oficijnyj sajt kompanii' z upravlinnja aktyvamy KINTO – Official site of the asset management company KINTO. *kinto.com*. <https://kinto.com> [in Ukrainian].
24. CBonds. Informacijne seredovyshhe dlja profesionaliv finansovogo rynku ta investoriv [CBonds. Information environment for financial market professionals and investors]. *cbonds.ua*. <https://cbonds.ua> [in Ukrainian].
25. Achkasova, S. A., & Urum, A. D. (2019). Investuvannja aktyviv nederzhavnyh pensijnyh fondiv v obligacii' [Investing non-state pension fund assets in bonds]. *Development Management*. (Vol. 5. 17(1), (pp. 1-14). https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/11895/DM_2019_01_Achkasova.pdf [in Ukrainian].

26. Iorgachova, M., & Kocjurubenko, G. (2016). Rynok obligacij v Ukrai'ni: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku [Bond market in Ukraine: current status and prospects]. *Naukovyj visnyk Odes'kogo nacional'nogo ekonomichnogo universytetu – Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, 2(234), 62-78. <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2016/234/pdf/62-78.pdf> [in Ukrainian].
27. Oficijnyj sajт Pershoi' Fondovoi' Torgovel'noi' Systemy (PFTS) [Official site of the First Stock Trading System (FSTS)]. www.pfts.com. <http://www.pfts.com> [in Ukrainian].
28. Oficijnyj sajт Nacional'nogo banku Ukrai'ny [Official site of the National Bank of Ukraine]. www.bank.gov.ua. <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
29. Oficijnyj sajт kompanii' z upravlinnja aktyvamy OTP Kapital [Official site of the asset management company OTP Capital]. www.otpcapital.com.ua. <https://www.otpcapital.com.ua> [in Ukrainian].
30. Oficijnyj sajт Ukrai'ns'koi' Asociacii' Investycijnogo Biznesu [Oficijnyj sajт Ukrai'ns'koi' Asociacii' Investycijnogo Biznesu]. www.uaib.com.ua. <https://www.uaib.com.ua> [in Ukrainian].
31. Jak i navishho ukrai'ns'kym kompanijam vypuskaty svoi' obligacii'. RBK-Ukrai'na. (2021) [How and why Ukrainian companies issue their bonds. RBC-Ukraine]. <https://daily.rbc.ua/ukr/show/zachem-ukrainskim-kompaniyam-vypuskat-svoi-1638533018.html> [in Ukrainian].
32. Shubyna, O. (2010). Analiz defoltov po oblygacyonnym vypuskam za 5-letnyj peryod (2005-2009 gg.). Rejtyngovoe agentstvo "Kredyt Rejtyng" [Analysis of defaults on bond issues over a 5-year period (2005-2009). Rating agency "Credit Rating"]. <https://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/12555> [in Ukrainian].
33. Clearstream pryjednaje Ukrai'nu do svojei' merezhi 27 travnja. 22.05.19 [Clearstream to link Ukraine to its network on 27 May 2019]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/clearstream-priyednaje-ukrayinu-do-svoyeyi-mereji-27-travnja> [in Ukrainian].
34. Hromajev, T. (2021). Rozbudova rynkiv kapitalu – zaporuka zrostannja ukrai'ns'koi' ekonomiky [Development of capital markets is the key to the growth of the Ukrainian economy]. <https://smida.gov.ua/news/publications/timurhromaevrozbudovarinkivkapitalu-zaporukazrostannaukrainskoiekonomiki>. [in Ukrainian].
35. Vyznachenno grafik ta umovy tenderiv z refinansuvannja (2020). [The schedule and conditions of refinancing tenders have been determined]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vyznachenno-grafik-ta-umovi-tenderiv-z-refinansuvannya> [in Ukrainian].
36. Dopovid' Golovy NBU Jakova Smolija u Verhovnij Radi Ukrai'ny 13.05.20 [Report of the Chairman of the NBU Yakiv Smolii in the Verkhovna Rada of Ukraine on 13 May 2020]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dopovid-golovi-nbu-yakova-smoliya-u-verhovnij-radi-ukrayini> [in Ukrainian].
37. Portfolio Management in Practice (2020). Vol. 3. Equity Portfolio Management (CFA Institute). John Wiley and Sons Inc [in English].
38. Ukrfinforum-2019: Vnutrishnij rynok obligacij [Ukrfinforum-2019: Domestic bond market]. icu.ua/download. <https://icu.ua/download/3113/ICUUFFInsight2019-Ukr.pdf> [in Ukrainian].
39. ICU: znyzhennja stavky NBU pryzvede do zrostannja popytu na korporatyvni ta municypal'ni obligacii' – 2019 [ICU: reduction of NBU rate will increase demand for corporate and municipal bonds – 2019]. [icu.ua](https://icu.ua/uk/about-icu/news/snizhenie-stavki-nbu-privedet-k-rostu-sprosa-na-korporativnye-i-municipalnye-obligacii-icu). <https://icu.ua/uk/about-icu/news/snizhenie-stavki-nbu-privedet-k-rostu-sprosa-na-korporativnye-i-municipalnye-obligacii-icu> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 23.05.2022.

Прийнято до друку 24.05.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

ШКУРКО Вікторія,
аспірант кафедри фінансів
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-2684-2025
v.shkurko@knute.edu.ua

SHKURKO Viktoriia,
Postgraduate Student
of the Department of Finance
State University of Trade and Economics
19, Kioto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2684-2025
v.shkurko@knute.edu.ua

СЕКТОР ПЕРЕСТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

REINSURANCE SECTOR IN THE FINANCIAL SYSTEM

Вступ. Формування та перспективний розвиток ринку страхування пов'язані з перестрахованням, що є механізмом забезпечення фінансової стійкості страховика незалежно від розміру капіталу та страхових резервів. Цей механізм дає змогу збалансувати страховий портфель, тобто стабілізувати фінансовий стан компанії та гарантує виконання зобов'язань перед клієнтами в повному обсягу.

Проблема. Глобалізація економіки загострює питання подальшого розвитку ринку перестраховання в умовах інтеграції економіки країни у світовий простір, гармонізації національного законодавства з відповідними європейськими положеннями. Зазначене актуалізує доцільність дослідження стану ринку перестраховання та визначення детермінант його розвитку.

Мета статті – виокремлення негативних чинників впливу та детермінантів розвитку ринку перестраховання в Україні на основі аналізу його поточного стану.

Методи. Застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний та порівняння; аналізу і синтезу; статистичний та графічний; теоретичного узагальнення.

Результати дослідження. За підсумками аналізу стану ринку перестраховання за 2017–2020 рр., а саме його основних показників, як-от: частка страхових премій, передана на перестраховання, та частка виплат, отриманих від перестраховиків, частка вихідного перестраховання встановлено наявність можливостей його розвитку та вдосконалення. Ідентифіковано загальні причини зміни показників перестрахової діяльності, виокремлено основні фактори впливу на ринок перестраховання та сформульовано загальні детермінанти його розвитку.

Introduction. The formation and future development of the insurance market is associated with reinsurance, which serves as a mechanism to ensure the financial stability of the insurer, regardless of the size of capital and insurance reserves. This mechanism allows to balance the insurance portfolio, and helps to stabilize the financial condition of the company and guarantees the fulfillment of obligations to customers.

Problem. In the context of economic globalization, the issue of further development of the reinsurance market is especially relevant, especially in the integration of the country's economy into the world space and harmonization of national legislation with the appropriate European provisions. This highlights the feasibility of studying the state of the reinsurance market and determining the determinants of its development.

The aim of the article is to identify the negative factors and determinants of development of the reinsurance market in Ukraine based on the analysis of its current state.

Methods. General and special methods of cognition such as abstract and logical, comparison, analysis and synthesis, statistical and graphical, theoretical generalization and formulation of conclusions were applied in the paper.

Results. The results of the analysis of the reinsurance market for 2017–2020, its main indicators such as the share of insurance premiums transferred to reinsurance, the share of payments received from reinsurers, the frequency of initial reinsurance and etc. indicate the possibility of its development and improvement. The general reasons of indicators' changes of reinsurance activity are identified, the basic factors of influence on the reinsurance market are highlighted and the general determinants of its development are formulated.

Висновки. Виділено основні фактори, які стримують розвиток ринку перестрахування в Україні: відсутність стабільного економіко-політичного середовища та нормативно-правової бази, значна інформаційна закритість страховиків, низький попит на страхові послуги серед населення. Встановлено, що вітчизняний перестраховий ринок має значний потенціал розвитку і для його активації необхідне ефективне регулювання з боку держави та створення належних умов для підготовки та функціонування професійних страховиків.

Ключові слова: ринок перестрахування, страхова компанія, страхова премія, перестрахова премія, вихідне перестрахування.

Conclusions. The author identifies the main factors that hinder the development of the reinsurance market in Ukraine, such as lack of stable economic and political environment and regulatory framework, significant unavailability of insurers information and low demand for insurance services among the population. The domestic reinsurance market has significant development potential and its activation requires effective state regulation and the creation of appropriate conditions for the training and operation of professional insurers.

Keywords: reinsurance market, insurance company, insurance premium, reinsurance premium, initial reinsurance.

JEL Classification: F13, F68, O33, O380

Вступ. Розвиток економічних зв'язків між учасниками перестрахування та зростання суспільної потреби у перестрахових послугах обумовлює поступове зростання та розширення ринку страхування, який наразі посідає наступне після банківського ринку місце з капіталізації на фінансовому ринку. Формування та перспективний розвиток ринку страхування пов'язаний з перестрахуванням, яке виступає механізмом забезпечення фінансової стійкості страховика незалежно від розміру капіталу та страхових резервів. Такий механізм дає змогу збалансувати страховий портфель, тобто стабілізувати фінансовий стан компанії та гарантує виконання зобов'язань перед клієнтами в повному обсягу.

Проблема. Перестрахування є найважливішим сегментом міжнародного ринку страхування, який постійно зазнає суттєвих змін. Саме тому актуальним є дослідження стану ринку перестрахування та визначення детермінант його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми стану та розвитку ринку перестрахування розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: розвиток теоретичного підґрунтя та методичного забезпечення перестрахової діяльності досліджували О. Воронченко [1]; методичний підхід до збалансованого страхового портфеля за рахунок операцій перестрахування запропонували О. Журавка, Є. Мордань, В. Олійник та ін. [2]; глобальний капітал ринку перестрахування оцінено Н. Захарченко та С. Явір [3]; можливості ринку перестрахування вивчено А. Грзадковською [4]; специфічні принципи організації та функціонування ринку перестрахування досліджували А. Стасюк, К. Сосенкова Л. Заволока [5]; модель інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні за рівнями економічних відносин запропонували Л. Морозова та О. Тимошук [6] та ін.

Віддаючи належне розробкам науковців в частині теоретичних та практичних підходів до функціонування ринку перестрахування, невирішеним є питання його подальшого розвитку в умовах інтеграції економіки країни у світовий простір, гармонізації національного законодавства з відповідними європейськими положеннями, пріоритетами

національної економічної політики. Актуальним залишається питання вдосконалення механізму перестраховування як інструменту забезпечення фінансової стійкості страхової компанії незалежно від розміру капіталу та страхових резервів, що відносить його до таких сутнісних елементів страхування, як управління ризиком та сукупність розподільних і перерозподільних відносин. Удосконалення напрямів перестрахової діяльності забезпечить стабільне й ефективне функціонування страхового ринку, створення цілісного, високоліквідного, надійного сегмента фінансового ринку в країні, регульованого державою і здатного інтегруватися у світові ринки фінансових послуг.

Метою статті є дослідження стану ринку перестраховування в Україні, виокремлення негативних факторів впливу та детермінант його розвитку.

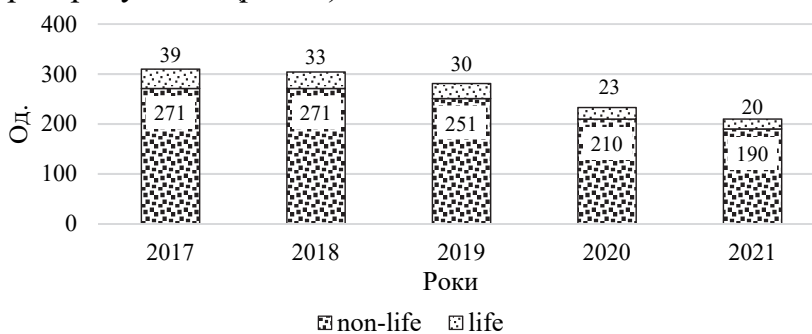
Методи. Теоретичною та методологічною базами для написання статті стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у сфері страхування та перестраховування, матеріали Національного банку України. Для досягнення мети дослідження і реалізації поставлених завдань використано методи аналізу та синтезу (для оцінки стану ринку перестраховування), порівняння (для аналізу статистичних даних), абстрагування та узагальнення (для виділення основних проблем та напрямків розвитку), статистичний і графічний (для узагальнення статистичної інформації), абстрактно-логічний (для формулювання висновків та пропозицій).

Результати дослідження. Економічний розвиток країни залежить як від стану її фінансового сектора, так й від ринку страхування. В Україні, як і у більшості розвинених країн, перше місце за розмірами активів посідає ринок банківських послуг, друге – ринок страхування [7]. Операції у сфері страхування можуть щонайкраще акумулювати та розподілити фінансові ресурси для відшкодування понесених страховальниками збитків. З 24.02.2022 р. в Україні запроваджено воєнний стан, проте це не означає, що ринок перестраховування перестав працювати. Більшість страховиків організували свою роботу, евакуювавши співробітників у безпечніші регіони, забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних. Саме тому для мінімізації й уникнення збитків, безпосереднього вирівнювання обсягу відповідальності за прийнятими у страхуванні подіями та забезпечення фінансової стійкості страховика використовуються операції перестраховування.

Згідно зі статтею 12 Закону України "Про страхування" "Перестраховування – це страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно із законодавством країни, в якій він зареєстрований" [8].

Основною метою перестраховування є фінансовий захист перестраховальника (страховика) від майбутніх фінансових втрат, які він зможе зазнати, якщо не буде перестрахованим. Із зростанням нестабільної економічної ситуації у країні підвищується значення перестраховування. Зважаючи на розгорнуті бойові дії та їхні катастрофічні наслідки, вітчизняному ринку загрожує значні збитки. Однак місткість страхового ринку для покриття ризиків тероризму та політичного насильства залишається стабільною. Перестраховані страховики можуть збільшити ємність свого страхового портфеля шляхом підписання договорів прямого страхування за ризиками, які перевищують за своєю повною вартістю його фінансові ресурси, а також забезпечити страховику збільшення фінансових можливостей, які призведуть до зростання кількості укладених договорів та зменшення можливого рівня неплатоспроможності [9]. Також НБУ рекомендує страховикам спростити процедуру врегулювання випадків, які мають ознаки страхових, що забезпечить страховий захист споживачів за спрощеною процедурою врегулювання страховиками подій з випадків, що мають ознаки страхових, за всіма видами страхування та всіма типами контрагентів.

Ринок перестраховування є важливою частиною ринку страхування, ці поняття взаємопов'язані та взаємозалежні. Зміни макроекономічних показників ринку страхування спричиняють зміни на ринку перестраховування. Для підтвердження доцільно проаналізувати кількість страхових компаній (СК), страхових премій, сплачених на перестраховування, відносно валових та основних кількісних показників ринку перестраховування (рис. 1).

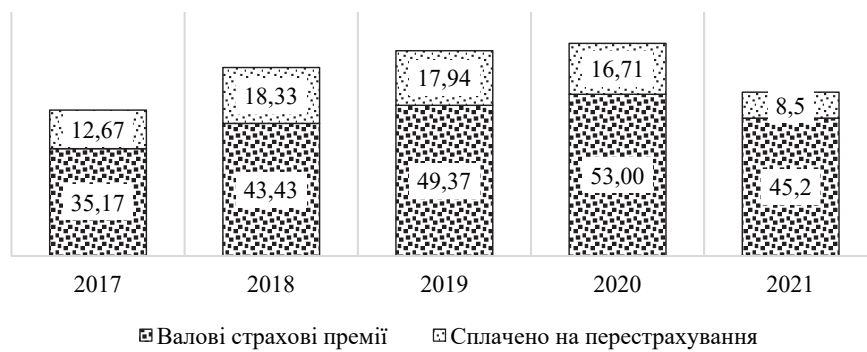
Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній на страховому ринку України за 2017–2021 рр., од., станом на 1 січня

Джерело: складено автором за даними [10].

Тенденція до скорочення кількості страховиків зумовлена загальною нестабільністю економічної та політичної ситуації, що спричиняє добровільні відмови від ліцензій з боку суб'єктів господарювання.

Очищення ринку від певної кількості неконкурентоспроможних СК можна вважати позитивним явищем, але, з огляду впливу на ринок перестраховування, вихід з ринку частини страховиків, які історично займалися вхідним перестраховуванням, призвів до скорочення обсягів страхових премій та виплат (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка валових страхових премій та виплат на страховому ринку України за 2017–2021 рр., млрд грн, станом на 1 січня

Джерело: складено автором за даними [10].

Як впливає з рис. 2, до 2020 р. спостерігалася тенденція зростання валових страхових премій, однак у 2021 р. порівняно з попередніми періодами ці показники скоротились [10].

Вітчизняний ринок перестраховування продовжує розвиватися, хоч і не демонструє прямих тенденцій розширення. Основні показники діяльності ринку перестраховування за 2017–2020 рр. (див. табл. 1) засвідчують, що станом на 1 січня 2020 р. порівняно з аналогічним показником 2017 р., спостерігається підвищення ділової активності між українськими перестраховиками та перестраховувальниками. Страхові виплати, як компенсаційні виплати, що отримуються від перестраховиків, за досліджуваний період зросли майже вдвічі (табл. 1), проте така ситуація повністю залежить від ймовірності настання страхових випадків.

Результати аналізу свідчать про зростання вітчизняного ринку перестраховування, що, в свою чергу, демонструє отримання якісної фінансової підтримки та залучення додаткового капіталу через перестраховування.

Таблиця 1

Динаміка основних показників ринку перестраховування України за 2017–2020 рр., млрд грн

Показник	Станом на 01.01.				Абсолютне відхилення			
	2017	2018	2019	2020	2018/2017	2019/2018	2020/2019	2020/2017
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	12.7	18.3	17.9	16.7	5.7	-0.4	-1.2	4.0
перестраховикам-резидентам	8.7	14.9	14.9	13.4	6.2	0	-1.5	4.7
перестраховикам-нерезидентам	4.0	3.4	3.0	3.3	-0.6	-0.4	0.3	-0.7
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	1.2	1.2	2.5	2.5	0	1.3	0.0	1.3
перестраховиками-резидентами	0.3	0.3	0.4	0.3	0	0.2	-0.1	0
перестраховиками-нерезидентами	1.0	0.9	2.0	2.2	0	1.1	0.2	1.3
Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів	0.04	0.05	0.05	0.06	0.01	0.00	0.01	0.02
Виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам	0.01	0.01	0.04	0.01	0	0.03	-0.04	-0.01

Джерело: розраховано автором за даними [10].

Відповідно до світових тенденцій спостерігається практика передання більш великих та небезпечних страхових ризиків за кордон, що має на меті захист національного ринку від імовірності настання ситуації, що унеможливить здійснення страховиком виплати страховальнику [11]. Тому особливої уваги заслуговує аналіз вихідного перестраховання у співвідношенні до валових страхових премій протягом 2017–2020 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення вихідного перестраховання України та валових страхових премій за 2017–2020 рр., %

Показники	2017	2018	2019	2020
Частка вихідного перестраховання у валових страхових преміях:	36.02	42.21	36.34	31.53
перестраховикам-резидентам	68.72	81.48	83.29	80.27
перестраховикам-нерезидентам	31.28	18.52	16.71	19.73

Джерело: складено автором за даними [10].

Переважну частину вихідного перестраховання зосереджено у перестраховиків-резидентів, що є позитивною тенденцією, оскільки зменшує відтік капіталу та втрату значних фінансових ресурсів через передання ризику за кордон. Це, з одного боку, демонструє якісні зміни на ринку внутрішнього перестраховання, а з іншого – характеризує недостатній розвиток зовнішнього перестраховання.

Розвиток вітчизняного ринку перестраховання та розширення співпраці з міжнародними ринками та розширення бізнесу сприяє зростанню позитивного іміджу країни в світі, а отже, й її інвестиційної привабливості [12, с. 149]. Важливим елементом в оцінці розвитку ринку перестраховання є частка вхідного перестраховання (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів у 2017–2020 рр., млрд грн, станом на 1 січня

Джерело: складено автором за даними [10].

Результати аналізу показують, що частка ринку вхідного перестраховання є малою, але спостерігається тенденція зростання довіри до вітчизняних СК, доказом чого є збільшення на 16.7 млн грн обсягів коштів, переданих на перестраховання українським перестраховикам на початок 2020 р. порівняно з 2017 р. Цей сегмент ринку має вагомий

перспективи, враховуючи участь України в СОТ та прагнення повного членства в ЄС. Вагомим чинником, який визначає необхідність розвитку вхідного перестраховування в Україні, є глобалізація світового страхового ринку.

Вітчизняний страховий ринок зазнає значних перевтілень, однак поряд з позитивними змінами є негативні причини, що затримують подальший розвиток ринку, а саме:

- нестабільність економічної та політичної ситуації в країні;
- недосконалість нормативно-правового забезпечення;
- недовіра населення до страховиків та низький рівень поінформованості громадян щодо послуг страхових компаній;
- зниження попиту на страхові послуги відповідно до зниженням платоспроможності населення;
- недостатній розвиток страхової інфраструктури;
- низький рівень надійності та гарантованості вкладення коштів;
- недостатній розвиток регіональних страхових ринків, які мають помітні територіальні диспропорції [12, с. 148];
- воєнний стан та бойові дії;
- прискорені темпи зростаючої інфляції, яка впливає на розмір виплат;
- зростаючі претензії, пов'язані із заробітною платою та витратами на охорону здоров'я, а також судові витрати.

Для вирішення існуючих проблем важливим кроком є внесення змін до нормативно-правової бази, що регулює страхову діяльність. Заслужують на схвалення прийняті зміни в Законі "Про Страхування" від 18 листопада 2021 р. (повністю буде введено в дію через 2 роки), зміни вимог до ліцензування страховиків, оцінки їх платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління й управління ризиками, припинення діяльності компаній та передавання страхового портфеля тощо. Також вперше в українському законодавстві з'явиться чіткий механізм припинення діяльності страховиків та передбачено можливість уведення в страхову компанію тимчасової адміністрації для захисту інтересів клієнтів [13]. Відповідність перестраховика підвищеним вимогам до капіталізації, диверсифікації та розміщенню перестрахових резервів, досвіду роботи керівництва та персоналу у сфері перестраховування забезпечать безпеку виконання перестрахових зобов'язань за прийнятими у перестрахованні ризиками краще, ніж будь-які реєстраційні бюрократичні процедури. Введення ліцензування перестрахової діяльності надасть можливість НБУ створити базу даних ризиків, які передаються у перестраховування: перестрахові платежі за окремими ризиками, страхові виплати по них, визначити збитковість за тими чи іншими операціями з перестраховування. Такі заходи, спрямовані на системний і детальний аналіз операцій з перестраховування, нададуть можливість державному регулятору вдосконалювати свої контрольні функції. Для страхового ринку це стане додатковою можливістю використання інформації для проведення андеррайтингу при укладанні договорів з перестраховування, а також для здійснення актуарних розрахунків для визначення розмірів тарифів з перестраховування.

Поряд з удосконаленням законодавства, важливим є створення умов для розвитку діяльності професійних перестраховиків. На вітчизняному ринку страхування перестрахову послугу здебільшого надають універсальні страхові компанії, а не професійні перестраховики. Це, в свою чергу, породжує нові ризики в перестрахованні та створює демпінгові перестрахові тарифи. Саме тому створення належних умов для професійних перестраховиків забезпечить високу якість та розширений перелік перестрахових послуг.

За існування професійних перестрахових компаній особливої уваги потребують процедури ліцензування та реєстрація перестраховиків. СК повинні мати прозорі структури власності, розкривати інформацію про всіх власників з істотною участю та ключових учасників компанії.

Прагнення максимально розосередити ризики, їх неоднорідність та сумарна величина припускає проведення операцій перестраховування на міжнародному страховому ринку. Перестраховування, як засіб міжнародного перерозподілу ризику, потребує відповідної концентрації, що є як вимогою задоволення потреб у формуванні належної перестрахової ємності, так і результатом глобалізації світового страхового ринку.

Зростанню попиту на перестраховування можуть посприяти рейтингові агентства, які відіграють важливу роль при виборі перестраховика, диктують досягнення відповідної капіталізації, впровадження програм ризик-менеджменту, забезпечуючи зменшення схильності страховиків до ризику.

Висновки. Виявлено що впродовж 2017–2020 рр. перестраховий ринок України був цілком залежний від соціально-економічної ситуації в країні, демонструючи фази зростання в період стабільності та спад під час криз, у тому числі в умовах воєнного стану. За результатами аналізу виділено основні фактори, які стримують розвиток ринку перестраховування в Україні: відсутність стабільного економіко-політичного середовища та нормативно-правової бази, значна інформаційна закритість страховиків, низький попит на страхові послуги серед населення, введення воєнного стану та бойових дій, швидкозростаюча інфляція, недостатній рівень розвитку страхової інфраструктури та професійних перестраховиків. Вітчизняний перестраховий ринок має значний потенціал розвитку, і для його реалізації необхідне ефективне регулювання з боку держави, створення належних умов для підготовки та функціонування професійних страховиків.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронченко О. В. Ринок перестраховання в Україні: становлення, проблеми та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5937>
2. Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку: звіт про НДР (остаточний). Суми: СумДУ, 2018. 219 с.
3. Захарченко Н. В., Явір С. А. Вплив COVID-19 на ринок страхування в Україні та всьому світі. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2021. № 4. С. 110-128.
4. Grzadkowska A. (2021). Reinsurance market sees challenges, opportunities amid turmoil of 2020. *Insurance Business America*. URL: <https://www.insurancebusinessmag.com/us/news/breaking-news/reinsurance-market-sees-challenges-opportunities-amid-turmoil-of-2020-243944.aspx> (дата звернення 25.11.2021).
5. Стасюк А., Сосенкова К., Заволока Л. Удосконалення функціонування ринку перестраховання в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду (2015-2017 рр.). *Інфраструктура ринку*. 2019. № 30. С. 230-234.
6. Морозова Л., Тимошук О. Розвиток державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2. С. 134-140.
7. Звіт НБУ про майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення 22.02.2022).
8. Закон України "Про страхування" (офіц. текст: за станом на 21 жовтня 2019р.). URL: www.rada.gov.ua (дата звернення 25.11.2021).
9. Галицька Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку перестраховання в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7672> (дата звернення 22.11.2021).
10. Фориншурер. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення 23.11.2021).
11. Кнейслер О. В. Ринок перестраховання України: теоретико-методологічні домінанти формування та пріоритети розвитку: монографія. Терноп. нац. екон. ун-т. Київ: Центр учеб. л-ри, 2012. С. 391-414.
12. Кострач Л. М., Рудь Л. О. Тенденції розвитку страхових компаній в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 2. С. 135-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zpnuudp_2015_2_12
13. Новий закон для ринку страхування – що зміниться для компаній та споживачів їхніх послуг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/noviy-zakon-dlya-rinku-strahuvannya--scho-zmynitsya-dlya-kompaniy-ta-spojivachiv-yihnih-poslug> (дата звернення 27.11.2021).

REFERENCES

1. Voronchenko, O. V. (2017). Reinsurance market in Ukraine: formation, problems and prospects of development. *Efficient economy*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5937> [in Ukrainian].
2. The formation of the insurance market of Ukraine in the context of sustainable development: report on research (final) (2018). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
3. Zaharchenko, N. V., & Javir, S. A. (2021). Vplyv COVID-19 na rynek strahuvannya v Ukraini ta vs'omu sviti [Impact of COVID-19 on the insurance market in Ukraine and in the world]. *Rynkova ekonomika: suchasna teorija i praktyka upravlinnja – Market economy: modern theory and practice of management*, 4, 110-128 [in Ukrainian].

4. Grzadkowska, A. (2021). Reinsurance market sees challenges, opportunities amid turmoil of 2020. *Insurance Business America*. <https://www.insurancebusinessmag.com/us/news/breaking-news/reinsurance-market-sees-challenges-opportunities-amid-turmoil-of-2020-243944.aspx> (access date 25.11.2021) [in English].
5. Stasjuk, A., Sosenkova, K., & Zavołoka, L. (2019). Udoskonalennja funkcionuvannja rynku perestrahuvannja v Ukraї'ni z urahuvannjam zarubizhnogo dosvidu (2015-2017rr.) [Improving the functioning of the reinsurance market in Ukraine, taking into account foreign experience (2015-2017)]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 30, 230-234 [in Ukrainian].
6. Morozova, L., & Tymoshhuk, O. (2021). Rozvytok derzhavnogo reguljuvannja strahovoi' dijaj'nosti v Ukraї'ni [Development of state regulation of insurance activity in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnja – Problems and prospects of economics and management*, 2, 134-140 [in Ukrainian].
7. Zvit NBU pro majbutnje reguljuvannja rynku strahuvannja v Ukraї'ni [NBU report on the future regulation of the insurance market in Ukraine]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (access date 22.02.2022) [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine "On Insurance" (official text: as of October 21, 2019). www.rada.gov.ua (access date: 25.11.2021) [in Ukrainian].
9. Halytska, Ya. V. (2020). Current state and prospects of reinsurance market development in Ukraine. *Efficient economy*, 2. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7672> (access date 22.11.2021).
10. Forenschurer. <http://forinsurer.com> (access date 23.11.2021) [in Ukrainian].
11. Kneisler, O. V. (2012). *Reinsurance market of Ukraine: the oretical and methodological dominants of formation and priorities of development*. Ternopil. nat. econ. un-t. Kyiv. Centr ucheb. l-ry [in Ukrainian].
12. Kostrach, L. M., & Rud, L. O. (2015). Tendencies of development of insurance companies in Ukraine. *Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine*, 2, 135-154. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2015_2_12 [in Ukrainian].
13. New law for the insurance market – what will change for companies and consumers of the irservices. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/noviy-zakon-dlya-rinku-strahuvannya--scho-zminitsya-dlya-kompaniy-ta-spojivachiv-yihnih-poslug> (access date 27.11.2021) [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 24.03.2022.
 Прийнято до друку 31.03.2022.
 Публікація онлайн 24.06.2022.

ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

UDC 657.478.2:355.271=111

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)08

FOMINA Olena,
Doctor of Sciences (Economics),
Professor, Head of the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, 02156

ORCID: 0000-0002-4962-3298
o.fomina@knute.edu.ua

SEMENOVA Svitlana,
PhD (Economic), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, 02156

ORCID: 0000-0001-7250-7482
s.semenova@knute.edu.ua

BEREZOVSKA Daria,
auditor of Grant Thornton Legis LLC, stakeholder,
graduate of the Department of Accounting and
Taxation of the Kyiv National University
of Trade and Economics in 2021
11-a, Tereshchenkovska str., Kyiv, 01601, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8394-6894
d_berezovskaya@ukr.net

ФОМІНА Олена,
д. е. н., професор, завідувач кафедри
обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-4962-3298
o.fomina@knute.edu.ua

СЕМЕНОВА Світлана,
к. е. н., доцент, доцент кафедри
обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-7250-7482
s.semenova@knute.edu.ua

БЕРЕЗОВСЬКА Дар'я,
аудитор
ТОВ "Грант Торнтон Легіс",
стейкхолдер
вул. Терещенківська, 11-а, м. Київ, 01601,
Україна

ORCID: 0000-0001-8394-6894
d_berezovskaya@ukr.net

TRANSFORMATION OF FINANCIAL REPORTING DURING MARTIAL LAW

Introduction. Under martial law, businesses need comprehensive support to continue to operate and develop. Credentials are the basis for reporting and decision support. At the same time, the transition of enterprises to the use of international standards and the transformation of financial reporting are key to ensuring the

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. В умовах воєнного стану суб'єкти господарювання потребують всебічної підтримки для продовження функціонування та розвитку. Облікова інформація є основою для формування звітності та підтримки прийняття рішень. Разом з тим, ключовим у забезпеченні прозорості фінансової звітності,

© Fomina O., Semenova S., Berezovska D., 2022

The authors contribute equally.

The authors of the manuscript did not receive direct funding in the preparation of the manuscript.

Fomina O., Semenova S., Berezovska D. Transformation of financial reporting during martial law. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 103-113.
[https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)08](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)08)

ISSN 1727-9313. SCIENTIA FRUCTUOSA. 2022. № 3

103

transparency of financial reporting, attracting other partners to cooperation and investors, and supporting international organizations.

The **aim** of the article is to determine the features of the organization and methods of transformation of financial statements of small businesses into reporting according to international standards, finding ways to improve them.

Methods. During the study, the methodological basis of general and special methods of cognition: analysis, synthesis, induction, grouping, comparison, abstraction, generalization, and system approach are used.

Results. Methods of transformation and conversion of financial statements during the transition of enterprises to international financial reporting standards, their advantages and disadvantages are analyzed. The organizational and methodological aspects of the transformation of financial reporting are described, taking into account the peculiarities of accounting and reporting at small businesses in Ukraine under martial law. The conceptual principles of transformation and the types of differences that arise during the transformation and affect the reflection of the information in the reporting prepared according to international standards are established.

Conclusions. Transformation of financial statements into IFRS reporting is defined as the process of transition to accounting and preparation of financial statements in accordance with international standards with adjustments to current accounting policies and accounting information, regrouping of indicators prepared in accordance with national standards (including for small businesses) 1 or 25) in accordance with the requirements of IFRS for SMEs or the full package of IFRS on the date of such transition. Transformation of financial statements requires adjustments and taking into account differences that may affect the financial performance and evaluation of companies in martial law.

Keywords: transformation of reporting, international financial reporting standards, small business.

JEL Classification: E62, H20, H32, H71

залученні інзомених партнерів до співпраці та інвесторів, підтримці міжнародних організацій є перехід підприємств на використання міжнародних стандартів, трансформація фінансової звітності.

Метою статті є визначення особливостей організації та методики трансформації фінансової звітності суб'єкта малого підприємства у звітність за міжнародними стандартами, пошук шляхів їхнього покращання.

Методи. Під час дослідження використовуються методологічні основи загальних і спеціальних методів пізнання: аналіз, синтез, індукція, групування, порівняння, абстрагування, узагальнення, системний підхід.

Результати дослідження. Проаналізовано методи трансформації та конверсії фінансової звітності під час переходу підприємств на міжнародні стандарти фінансової звітності, їх переваги і недоліки. Охарактеризовано організаційні та методичні аспекти трансформації фінансової звітності з урахуванням особливостей обліку і звітності на підприємствах малого бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. Встановлено концептуальні засади трансформації та види розбіжностей, які виникають під час трансформації і впливають на відображення інформації у звітності, складеній за міжнародними стандартами.

Висновки. Трансформацію фінансової звітності у звітність за МСФЗ визначено як процес переходу на ведення обліку і складання фінансової звітності за міжнародними стандартами з внесенням коригувань у чинну облікову політику і облікову інформацію, перегрупування показників звітності, які підготовлені за національними стандартами (зокрема для суб'єкта малого підприємства за НП(С)БО 1 або НП(С)БО 25) у відповідність з вимогами МСФЗ для МСП або повного пакету МСФЗ на дату такого переходу. Трансформація фінансової звітності вимагає коригувань та врахування розбіжностей, які здатні впливати на фінансові показники та оцінку діяльності компаній в умовах воєнного стану.

Ключові слова: трансформація звітності, міжнародні стандарти фінансової звітності, малий бізнес.

Introduction. Under martial law, the stable development of small businesses requires the creation of the necessary level of accounting support, which forms the necessary amount of information to manage business processes. Expanding the functions of accounting and providing financial statements of public status necessitates the development and implementation

of an organizational system that would ensure the formation of accounting information, its analysis and evaluation, as well as the process of transmitting information to users to meet their information needs decisions in particular. Martial law has negatively affected all spheres of the economy, state and society. Many companies have ceased or significantly limited their activities. Many businesses need financial and investment support, foreign partners, resources, and intensification of foreign economic activity, including exports. The transition of enterprises to international accounting and reporting standards will significantly contribute to these processes. Thus the transformation of the financial reporting of the subject of small business in the reporting according to the international standards is connected with a number of theoretical and practical problems which are caused by differences in national standards, imperfection of the available technique of data transformation, lack of practical explanations and recommendations at legislative or methodical levels, the practice of the predominance of form over economic content in accounting, the inability to timely adopt domestic legislation to changes in IFRS [1–2], and the lack of complexity in reforming the accounting system and financial reporting. However, changes and strengthening of European integration processes are expected in Ukraine. Together, they will contribute to the promotion of IFRS, and the topic of transformation of financial reporting will become increasingly important.

Analysis of recent research and publications. Problems of transformation of the financial reporting of the enterprise into the reporting according to the international standards, including subjects of small business in Ukraine are reflected in works of domestic scientists: T. Ostriкова [3], S. Rogozny [3–4], T. Shevtsova [3], S.Ya. Zubilevich [4], O. I. Mazina [4], O. I. Malishkina [5–6], S. M. Shulyarenko [5–6], K. V. Bezverkhogo [5], I. S. Kovova [5], O. V. Yarmolytska [6], A. O. Kotyash [7], N. Salova [8] and others.

Foreign scholars, in particular, R. Lombardi and G. Secundo [11] focus on the growing relevance of the transformation of financial reporting under the influence of modern information and smart technologies. The authors carefully analyze the types of reporting made by enterprises and the impact of digital technologies on the processes of the global transformation of corporate reporting to establish communication with users of reporting information, achieving long-term goals of corporate social responsibility, accountability, and business transparency.

Undoubtedly, available research contributes to the development of the theory and methodology of transformation of financial reporting into reporting according to international standards. At the same time, the difficult economic situation in Ukraine against the background of martial law forces managers and business owners to look for new markets, partners and investors, and creditors, which emphasizes the need for domestic enterprises to enter international capital markets and the urgency of transition to international accounting standards and financial reporting. Solving these tasks will help improve the quality of financial reporting, as well as ensure the

confidence of a wide range of users in reporting information. This testifies to the importance and practical significance of the outlined problems and justifies the relevance of their solution.

The aim of the article is to determine the features of the organization and methods of transformation of financial statements of small businesses into reporting according to international standards, and formulation of ways to improve them.

Methods. The methodological basis of the study are general and special methods of cognition: the use of the dialectical method provided the disclosure of the informational nature of financial reporting; scientific generalization is generalized, conceptual provisions of financial reporting are substantiated; comparative analysis; synthesis and grouping were used to classify differences; the abstract-logical method is used in the process of theoretical generalizations and formulation of conclusions.

Results. There is no clear interpretation of the term "reporting transformation" in the legislation, but in the literature, it is understood as a transition from national accounting and reporting standards to international ones. Accordingly, the question arises in understanding the essence of national and international standards. According to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" [1], the National Accounting Regulations (Standards) (further – NAR(S) or Ukrainian Accounting Standards), there is a legal act that determines the principles and methods of accounting and financial reporting by enterprises (except enterprises that are in accordance with the law prepare financial statements in accordance with IFRS and the NAR(S) in Ukraine in the public sector), developed on the basis of international standards of financial reporting and EU legislation in the field of accounting and approved by the central executive body that ensures the formation and implementation of public accounting policy. And IFRS are documents adopted by the International Accounting Standards Board (IASB), which determines the procedure for preparing financial statements [1]. Similar definitions are contained in the NAR(S) 1 [2].

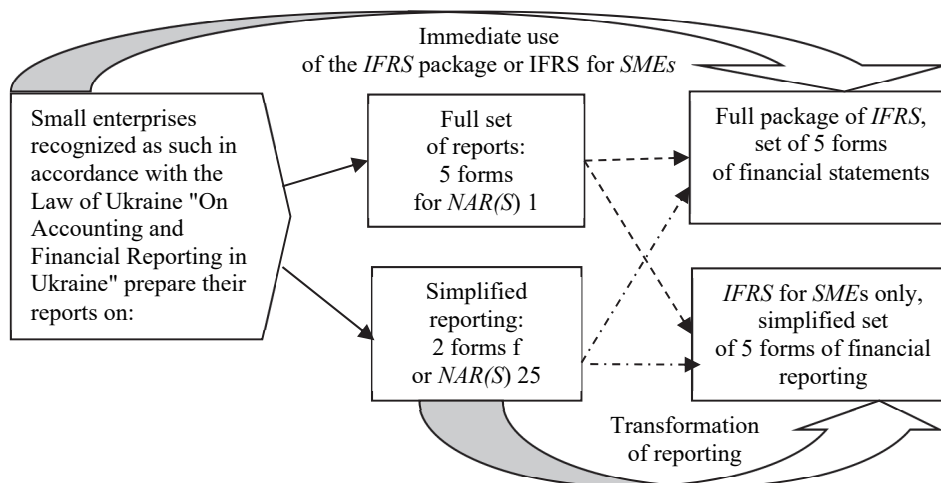
There are different definitions of "transformation" in the context of financial reporting. On the one hand, scholars link the transformation of reporting into IFRS reporting to the IFRS reporting process based on nationally reported reporting by changing the recognition (classification and measurement) and disclosure of accounting items, accounting in accordance with the requirements of IFRS. On the other hand, the authors mainly define transformation as reporting according to certain standards by adjusting the existing reporting [10]. It can be agreed that the transformation is a set of procedures for converting financial information that has certain parameters into financial information that has other parameters [7], in particular, reporting from the National Accounting Regulations (Standards) to IFRS reporting. As a rule, the complexity and number of transformation procedures depends on the degree of discrepancy between the initial and final parameters [6]. We believe that the transformation should be seen as a qualitative change in

accounting systems, which includes not only approaches to reporting, but also the application of accounting standards, restructuring accounting policies and applying professional judgment in a new plane – in accordance with IFRS.

Researchers recognize IFRS as an objective inevitability, as a generalization of the best modern world practices in the field of accounting and as ensuring the transparency of financial data [3, 14]. The main reasons for the transition to IFRS are: the availability of cheaper and more significant financial resources; investment attraction; expansion of export opportunities; ensuring transparency and reliability of the information provided in financial statements; strengthening the domestic capital market and increasing its attractiveness; strengthening the protection of property rights and interests of shareholders, investors and creditors [3].

Comparison of the texts of IFRS and NAR(S) and analysis of their practical application indicate the existing differences in the reporting formed on the basis of the NAR(S) and IFRS, highlighting the differences that can be divided into groups: declarative (the NAR(S) and IFRS coincide, but are not followed in practice); conceptual (different target orientation of financial reporting; features of professional judgment and others); normative (non-compliance of the NAR(S) in Ukraine norms with certain provisions of IFRS) [15].

The transformation of small business reporting into reporting according to international standards can take place in two ways (*Figure*): the use of the entire IFRS package or a separate IFRS for SMEs if desired, if they meet the criteria set out in it. Similarly, depending on the current reporting format chosen by the small enterprise – a full package of 5 reporting forms for the NAR(S) 1 or simplified reporting of 2 forms for the NAR(S) 25, according to this database will be transformed into reporting for IFRS. At the same time, if a simplified reporting form was chosen first, more transformation procedures will have to be carried out.

Figure. Transformation of small business reporting in Ukraine

Source: compiled on the basis [1, 2, 12, 15, 16].

A review of regulatory sources governing the transformation of financial statements of small businesses in the reporting of international standards suggests that the most important documents in this matter are: directly the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" [1], which determines the range of persons to report under *IFRS* and certain simplifications for small enterprises that keep records according to national standards, namely NAR(S) and *IFRS* – because their requirements are compared when compiling transformation tables and reviewing changes in requirements, approaches to evaluation and accounting policies during the transition to *IFRS*. The single separate standard of *IFRS* 1 "First-time Adoption of International Financial Reporting Standards" [12] focuses on the transition to *IFRS*, but some documents and guidelines, and practical recommendations on methods and approaches to transformation are not enshrined in law.

In the scientific literature there are works on the problems and examples of the transformation of reporting, and methods of transition to *IFRS*, but very little research on the specifics of the transition of small businesses from the simplified accounting and reporting system to *IFRS*, including *IFRS* for SMEs, especially in the military a condition that complicates the study. Practice shows that the services of transformation of financial statements from those prepared under the National Accounting Regulations (Standards) in accordance with *IFRS*, are usually quite expensive (about 50 thousand UAH for small and from 100 thousand UAH for medium and large companies – respectively to the analysis of tenders and evaluations of analysts), they are offered by consulting firms that have specialists with relevant knowledge. In any case, the transformation of the company and the transition to *IFRS* will cost some resources and will require the involvement of qualified personnel or training of existing staff. However, the benefits of switching to *IFRS* accounting and reporting should be significantly higher, especially in the long run, than current costs.

The conceptual basis for the transformation of the financial statements of a small business entity into reporting according to international standards is the assumption that the rules set out in NAR(S) are consistent with *IFRS*, and the transformation can be carried out on the basis of financial statements prepared in accordance with NAR(S). We believe that, accordingly, the transformation of financial statements is primarily the formation of information in reporting that meets the rules of international financial reporting standards and which is different from the information generated by the rules of domestic accounting and reporting.

Characteristically, the needs of users of financial statements of small businesses are different from users of financial statements of larger enterprises and more attention is paid to short-term goals, current liquidity, and solvency. It is for such entities that a separate standard is provided – *IFRS* for SMEs, which aims to balance the "costs-benefits" of preparing financial statements by maintaining key approaches to *IFRS*, but in a somewhat simplified form and removing disclosure requirements that are irrelevant for non-public companies.

Directly IFRS for SMEs, the basic criteria for the application of simplified IFRS are 2 qualitative guidelines: 1) the company is not accountable to society; 2) general purpose financial statements are subject to disclosure to external users. *IFRS* for SMEs does not regulate the form of financial statements, but only defines their content and some criteria for grouping items. However, the IFRS for SMEs contains strict requirements for the mandatory presence of certain items in the reports and prohibits the inclusion of certain items in the reports. IFRS for SMEs is the only standard that defines the purpose, principles, composition of financial statements and methods of accounting for assets, capital, liabilities and transactions of small and medium enterprises, ie enterprises do not use other *IAS* or *IFRS* [15].

It was found that if a small enterprise kept records and reported in a simplified form, the transformation includes an analysis of the form №1-m "Balance Sheet" (Statement of financial position) and form №2-m "Report on financial results" (Report on total income) that meet the requirements of the NAR(S), and make the necessary adjustments to ensure the submission of information in accordance with IFRS.

In addition, IFRS 1 provides the following adjustments for the transition from previous to international standards: derecognition of certain old assets and liabilities; recognition of certain new assets and liabilities; reclassification; assessment [9, p. 57].

Typically, the fulfillment of the first condition is associated with the exclusion (write-off) of assets and liabilities from the balance sheet, which at the date of the first application of IFRS may not meet the criteria for recognition under IFRS. In essence, this applies to obsolete non-current assets and should be recognized as an expense in the period.

In addition, assets and liabilities that meet the criteria for recognition in accordance with international standards but have not been recognized in accordance with previous standards are recognized. An example is a collateral that has not been recognized but is a liability and is reflected in the balance sheet.

Mainly reclassification is manifested through the transfer of the amount of one reporting item to another. In this sense, the carrying amount of assets and liabilities is specified, which depends on the valuation rules of IFRS in force at the balance sheet date.

In the same way, the transformation of the Statement of financial results (Statement of comprehensive income) is manifested. In general, before the transformation of the Statement of Financial Performance, it is necessary to make sure that the assessment and composition of all its articles correspond to NAR(S). In addition, you need to perform certain procedures:

- choice of report format;
- analysis of the composition and regrouping of items of income and expenses;
- a reflection of income and expenses recognized as a result of balance sheet transformation.

It should be noted that IFRS does not specify the formats of financial statements, so the format of the Statement of Financial Performance (Statement of Comprehensive Income) is presented, which is presented in the appendix to IAS 1. Ukrainian enterprises (except for entities that apply the NAR(S) 25), use a report form in which costs are classified according to their function. Based on this, the statement of financial performance (form № 2) is easier to transform into a report format that illustrates the classification of costs by function.

Different methodological approaches to the transformation of reporting from national to international standards are distinguished in different literature sources. R.M. Luchko, I.D. Benko [9, p. 108] distinguishes methods of conversion and transformation, in other sources – among the methods of transformation indicate the possibility of parallel accounting and transformation, which can be carried out in two ways: transformation at the level of accounting records and registers or transformation of the reporting IFRS reporting [8, 9].

The complete transformation includes the procedure of transferring accounting system data at the end of the reporting period by adjusting and reclassifying reporting items from national to international standards (there may also be a complete transformation with additional conversion into foreign currency, which is most relevant for reporting by foreign economic units).

Conversion may include parallel accounting and translation. Parallel accounting or full conversion involves the maintenance of accounting staff at the same time a database of national standards and international standards, respectively, formed two reporting packages. Broadcasting is used when the transfer of credentials in an automated program is transferred to separate registers of accounting or management accounting with automatic adjustment of the required amounts in order to report under IFRS. Parallel accounting is quite cumbersome and costly – every business transaction, and every document is registered and displayed simultaneously in two systems – bynational and international standards [13].

Each of the methods has its advantages and disadvantages, which are summarized in *table*. The most important advantages are speed, accuracy, impartiality, and complexity, but choosing among the advantages, the company must take into account its goals and capabilities when moving to international standards.

Thus, comparing these methods, we can confirm that the transformation involves a one-time reclassification of reporting items and adjustment of accounting items, and parallel accounting (conversion) provides preparation of financial statements in accordance with IFRS on the basis of accounting entries and records throughout the reporting period.

Comparison of methods of transformation of financial statements of a small enterprise into reporting according to international standards

Signs of Comparison	Transformation	Conversion
Essence	Complete transformation includes the procedure of transferring data from the accounting system at the end of the reporting period through adjustments and reclassification of reporting items from national to international standards (there may also be a complete transformation with additional conversion into foreign currency)	Full conversion involves maintaining a database of national standards and international standards, respectively, and two reporting packages are formed. Broadcasting – transfer of accounting data in an automated program to separate accounting registers with automatic adjustment of required amounts for the purpose of reporting under IFRS
Types of reporting transformation	Complete transformation. Transformation in terms of a foreign currency or taking into account hyperinflation. Transformation at the level of accounting entries and accounting registers. Transformation of forms of financial reporting.	Parallel accounting (full conversion) Broadcasting. Gradual or full conversion.
Benefits	Does not require significant costs, labor, time to organize and conduct, a one-time transformation procedure, or a high degree of transparency of adjustments	Higher level of reliability of accounting information, higher efficiency due to simultaneous reporting together according to national standards
Disadvantages	The impact of subjective assessments, and the risks of data reliability, are realized after the preparation of reports according to national standards.	Requires significant costs, including staff, information support, setting up information systems for parallel accounting, impractical for holding companies

Source: compiled on the basis [8, 9, 10, 13, 16].

The accelerated implementation of IFRS for SMEs in the practice of small businesses in martial law should take into account the basic accounting concepts, the availability of developed accounting principles, approved accounting rules and government policies, compliance with basic characteristics for accounting standards, and regulatory framework.

Conclusions. Transforming financial statements is much more than just the process of converting already prepared national standards to IFRS-compliant reporting, which requires knowledge, effort, and work, so it is carried out by qualified staff from their own staff or relevant external experts. Based on the development of the regulatory framework and special scientific literature, our own definition is proposed: the transformation of financial statements of small businesses in IFRS reporting is a process of transition to accounting and financial reporting according to international standards with adjustments to current accounting policies and accounting information; regrouping of reporting indicators prepared in accordance with national standards (in particular the NAR(S)1 or NAR(S) 25), so that they comply with IFRS or IFRS for SMEs on the date of such transition.

The conceptual bases of transformation of the financial reporting of the subject of small business into the reporting according to the international standards are established. Discrepancies that arise in the financial statements

of the UAS and IFRS may be insignificant that will not affect the usefulness of the information in the financial statements and therefore do not require resolution or reconciliation; significant, which can be excluded through the introduction of appropriate changes and additions to the text of the NAR(S); and significant, which can be eliminated only by transforming the information in the preparation of financial statements. In this sense, transformational adjustments can significantly affect the analytical indicators, in particular, the profitability of the enterprise, its liquidity, and others, which are calculated on the basis of financial statements, which must be taken into account when assessing indicators in martial law.

Transformation of IFRS financial statements includes several stages: choosing the date of transition to IFRS (the first IFRS report is possible only 2 years after that date); approval of the order on accounting policy with IFRS; conducting an inventory on the date of transition to IFRS; preparation of the introductory balance sheet on the date of transition to IFRS (adjustments are made to items through retained earnings that do not cause tax consequences); preparation of comparative financial statements in accordance with IFRS. The method of preparation of financial statements prepared in accordance with IFRS differs from that prepared in accordance with national standards, certain specifics of interpretation of reporting items and indicators, and the subjectivity of estimates.

Conflict of interest. The authors certify that they have no financial or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript; the authors have no association with state bodies, any organizations or commercial entities having a financial interest in or financial conflict with the subject matter or research presented in the manuscript. The authors are working for the institution that publishes this journal, which may cause potential conflict or suspicion of bias and therefore the final decision to publish this article (including the reviewers and editors) is made by the members of the Editorial Board who are not the employees of this institution.

REFERENCES

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999). The Law of Ukraine "On accounting and financial reporting in Ukraine", of July 16, 1999 № 996-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
2. The National Accounting Regulation (Standard) 1 "General requirements for financial reporting": Approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013 № 73. <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Ostriкова, T., Rogozny, S., & Shevtsova, T. (2018). National features of the transition to IFRS and their impact on taxation. *Taxes and accounting*, 77. <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/september/issue-77/article-39538.html> [in Ukrainian].
4. Zubilevich, S. Y., Mazina, O. I., Rogozny, S. A., Karpachova, O. V., & Dyadyun, O. O. (2020). *International Financial Reporting Standards. A short course for practitioners*. Kyiv: Factor Publishing House [in Ukrainian].
5. Malyshkin, O. I., Bezverkhyy, K. V., Kovova, I. S., Semenova, S. M., Shulyarenko, S. M., & Karyev, V. P. (2018). *Harmonization of accounting and taxation at Ukrainian enterprises in the context of EU standard*. O. I. Malyshkina (Ed.). Derzhavnyy universytet infrastruktury ta tekhnolohiy. Kyiv: ArtEk, DUIT [in Ukrainian].

6. Malyshkin. O. I., Shulyarenko. S. M., & Yarmolytska. O. V. (2020). *Company reporting (according to international standards and European standards)*. Teaching way. Kyiv: DUIT, ArtEk Publishing House [in Ukrainian].
7. Kotyash, A. O. (2019). Transformation of financial statements in accordance with international standards and experience of EU countries. *Young scientist: a collection of scientific works of students*. Kyiv: DUIT, 4, 104-112 [in Ukrainian].
8. Salova, N. (2017). Parallel accounting, translation and ... transformation. *Accountant & Law*, 50/51. http://bz.ligazakon.ua/en/magazine_article/BZ010494 [in Ukrainian].
9. Luchko, M. R., & Benko, I. D. (2016). *Accounting and financial reporting according to international standards*. T.: Econ. opinion of TNEU [in Ukrainian].
10. Gribovskaya, Yu. M. (2016). Transformation of financial statements and transition to IFRS. *Bulletin of Hark. nat. tech. University of Agriculture them. P. Vasilenko*, (pp. 113-122) [in Ukrainian].
11. Lombardi, R., & Secundo, G. (2020). The digital transformation of corporate reporting – a systematic literature review and avenues for future research. *Meditari Accountancy Research*. (Vol. 29). Issue 5. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/MEDAR-04-2020-0870/full/html> [in English].
12. International Financial Reporting Standard 1 "*First-time Adoption of International Financial Reporting Standards*". https://www.mof.gov.ua/storage/files/IFRS-01_ukr19.pdf [in Ukrainian].
13. General principles of transformation of financial statements to IFRS format. *IAS Consultant*. <http://consultant.parus.ua/?doc=08TFU81986&abz=F1CB9> [in Ukrainian].
14. Fomina, O., Moshkovska, O., Prokopova, O., Nikolenko, N., Slomchynska, S. (2018). Methodological approaches to investment property valuation. *Investment Management and Financial Innovations*. (Vol. 4 (15), (pp. 367-381) [in English].
15. Semenova, S. M. (2017). Comparison of financial statements of small and micro enterprises of Ukraine and EU countries in accordance with IFRS for SMEs and Directive 34/2013/EU. *Accounting and auditing*. (Vol. 2), (pp. 26-40) [in Ukrainian].
16. Berezovskaya, D. Yu. (2021). Transformation of financial statements of a small business entity into reporting according to international standards. *Collection of scientific articles of masters "Accounting and taxation in economic activity"*. KNUTE [in Ukrainian].

Received the editorial office 30.05.2022.

Accepted for printing 03.06.2022.

Publication online 24.06.2022.

УДК 657.433:005.511

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)09

БЕЗВЕРХИЙ Костянтин,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту
Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-8785-1147
k.bezverkhyi@knute.edu.ua

ЮРЧЕНКО Олександр,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Національної академії статистики,
обліку та аудиту
вул. Підгірна, 1, м. Київ, 04107, Україна

ORCID: 0000-0002-8447-6510
alexdekan@ukr.net

МІНІМАЛЬНЕ ПОДАТКОВЕ ЗОВОВ'ЯЗАННЯ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ПРАВИЛА АДМІНІСТРУВАННЯ

Вступ. Податкова реформа, яка стартувала з 01.01.2022 р., охоплює більшість суб'єктів господарювання, які мають у власності або на умовах користування земельні ділянки сільськогосподарського (с/г) призначення. Законодавці запровадили де-факто новий податок, який відсутній у переліку загальнодержавних і місцевих податків, представлених у Податковому кодексі України.

Проблема. Серйозні занепокоєння у користувачів земельними ділянками с/г призначення викликає нова, не адаптована до практичного застосування методика розрахунку мінімального податкового зобов'язання у частині сплати податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку.

Метою дослідження є розкриття сутності поняття "мінімальне податкове зобов'язання", визначення переліку платників та алгоритму розрахунку мінімального податкового зобов'язання та загальної суми сплачених податків плателів для фізичних осіб та суб'єктів бізнесу.

BEZVERKHYI Kostiantyn,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Financial Analysis and Audit
State University of Trade and Economics
19, Kyoto str., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8785-1147
k.bezverkhyi@knute.edu.ua

YURCHENKO Oleksandr,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Auditing and Taxation
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing
1, Pidhirna str., Kyiv, 04107, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8447-6510
alexdekan@ukr.net

MINIMUM BUSINESS TAX LIABILITY: ADMINISTRATION RULES

Introduction. The tax reform, started on January 1, 2022, included the majority of economic entities that own or use agricultural land on the terms of use. The legislators have introduced a de facto new tax, which is not in the list of national and local taxes presented in the Tax Code of Ukraine.

Problem. The new method of calculation of the minimum tax liability in terms of income tax, personal income tax and single tax is a serious problem of agricultural land users.

The aim of the paper is to reveal the essence of the concept of "minimum tax liability", to determine the list of payers and the algorithm for calculating the minimum tax liability and the total amount of the taxes paid for individuals and businesses.

Methods. Methods of theoretical generalization and grouping, formalization, analysis and synthesis, logical generalization of results were applied in the paper.

© Безверхний К., Юрченко О., 2022

Внесок авторів є рівнозначним.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Bezverkhyi K., Yurchenko O. Minimal'ne podatkovе zobov'язannja dlja biznesu: pravyla administruvannja. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 114-125. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)09](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)09)

Методи. Під час проведення дослідження використано методи: теоретичного узагальнення та групування, формалізації, аналізу та синтезу; логічного узагальнення результатів.

Результати дослідження. Сформовано авторський підхід до розкриття методики розрахунку мінімального податкового зобов'язання та загальної суми сплачених податків і платежів їхніми платниками, які володіють земельними ділянками с/г призначення на умовах власності, постійного користування, оренди, суборенди, емфітевзису тощо.

Висновки. Мінімальне податкове зобов'язання – це мінімальна сума податків, яку повинні сплачувати власники або користувачі земель, що належать до с/г угідь. До складу мінімального податкового зобов'язання віднесено: податок на землю; податок з доходу за продаж урожаю, вирощеного на цій ділянці; податок на доходи фізичних осіб та військовий збір, що утримані із зарплатної плати найманих працівників.

Приватні підприємці будуть: самостійно нараховувати мінімальне податкове зобов'язання; визначати суму зобов'язання, яка підлягає сплаті до бюджету.

Ключові слова: мінімальне податкове зобов'язання, загальна сума сплачених податків, спрощена система оподаткування, загальна система оподаткування.

JEL Classification: E62, H20, H32, H71

Вступ. Податкова реформа, яка стартувала з 1 січня 2022 р., стосується всіх суб'єктів господарювання (далі – СГ), які мають у власності або на умовах користування земельні ділянки сільськогосподарського призначення (СГП). Законодавці запровадили де-факто новий податок [1], який відсутній у переліку загальнодержавних і місцевих податків, представлених у Податкову кодексі України [2]. На сьогодні мінімальне податкове зобов'язання (МПЗ) будуть сплачувати як фізичні особи, так і суб'єкти господарювання, які перебувають на спрощеній або загальній системі оподаткування. Саме під час воєнного стану в Україні законотворцями внесено відповідні зміни в чинне податкове законодавство [3] щодо застосування МПЗ, які в свою чергу обумовлюють необхідність їх належної імплементації в практичну діяльність усіх СГ.

Проблема. Нова методика розрахунку МПЗ у частині сплати податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) та єдиного податку не адаптована до практичного застосування, що викликає серйозні занепокоєння у користувачів земельними ділянками СГП.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження в частині адміністрування загальнодержавних і місцевих податків здійснювали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Група авторів: О. Бойко [4],

Results. The author disclosures method of minimum tax liability calculation and the total amount of taxes paid by the taxpayers who own agricultural land on the terms of ownership, permanent use, lease, sublease, emphyteusis, etc.

Conclusions. The minimum tax liability is the minimum amount of taxes that must be paid by the owners or users of agricultural land. The minimum tax liability includes land tax; income tax on the sale of crops grown on this plot; personal income tax and military duty withheld from the wages of employees.

Private entrepreneurs independently calculate the minimum tax liability; determine the amount of the obligation which must be paid to the budget.

Keywords: minimum tax liability, total amount of taxes paid, simplified taxation system, general taxation system.

О. Іванішина, Ю. Панура [5], І. Кавова, В. Карєв, О. Малишкін, С. Шуляренко, С. Семенова [6], Л. Сідельникова [7] досліджували особливості адміністрування податків. Американський автор С. Гунтер (*S.R. Gunter*) [8] аналізує звітні податкові зобов'язання. Англійський автор Х. Коцогіанніс (*Ch. Kotsogiannis*) та іспанський дослідник М. Лопес-Гарк (*M. Lopez-Garc*) [9] вивчають гармонізацію податку на товари та забезпечення суспільними благами. В. Онищенко [10] розглянув податкові зміни в Україні.

Однак нині залишаються дискусійними питання щодо: сутності поняття "МПЗ"; формулювання переліку платників МПЗ та операцій, які звільняються від його сплати; алгоритму розрахунку МПЗ; особливостей сплати МПЗ платниками ПДФО, податку на прибуток та єдиного податку.

Метою статті є розкриття сутності поняття "мінімальне податкове зобов'язання", визначення переліку платників та алгоритму розрахунку МПЗ й загальної суми сплачених податків платежів (ЗССП) для фізичних осіб та суб'єктів бізнесу.

Методи. Під час дослідження використано такі методи: теоретичного узагальнення та групування (для визначення переліку платників МПЗ та сутності поняття "мінімальне податкове зобов'язання"), формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування методики розрахунку МПЗ та ЗССП фізичними особами та суб'єктами господарювання); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків та пропозицій).

Результати дослідження. *Мінімальне податкове зобов'язання* – нова система оподаткування, яка впроваджена законом [1]. Це новий податок або мінімальна сума податків, яку повинні сплачувати власник або користувач сільськогосподарських угідь, розташованих за межами населених пунктів у розрахунку на 1 га. МПЗ – мінімальна величина податкового зобов'язання з податків, зборів, контроль за якими делеговано контролюючому органу у частині виробництва та реалізації власної сільськогосподарської продукції та/або володіння та/або користування (оренда, суборенда), право користування землею), постійне користування) земельною ділянкою, що віднесено до сільськогосподарських угідь, розрахована відповідно до чинного податк-ового законодавства. *Мінімальна сума податкового зобов'язання*, визначена для кожної земельної ділянки, що належить на праві користування юридичній або фізичній особі (у тому числі фізичним особами-підприємцями), є загальним мінімальним податковим зобов'язанням [1, пп. 14.1.114² п. 14.1 ст. 14].

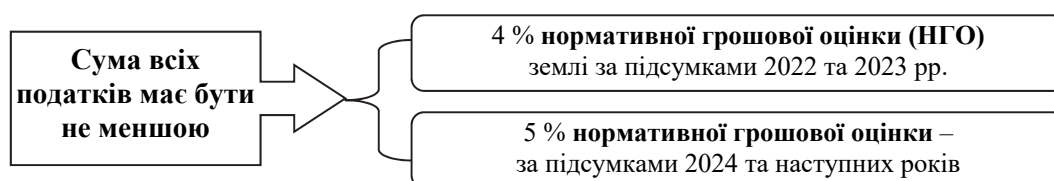
Платником МПЗ є особа, яка користується земельною ділянкою: орендар, суборендар, емфітевт, за умови, якщо між власником землі

та користувачем офіційно укладено відповідний договір (оренди, суборенди, емфітевзису тощо), права за яким зареєстровані належним чином. Якщо договір не укладено належним чином, то обов'язок із сплати МПЗ покладається на власника землі.

МПЗ поширюється на:

- власників (користувачів) земельної ділянки СГП (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги), які розташовані за межами населених пунктів;
- власників земельних ділянок СГП, які розташовані в межах населених пунктів та площа яких становить 0.5 га та більше.

Сутність МПЗ схематично зображено на *рис. 1*.

Рис. 1. Сутність мінімального податкового зобов'язання

Джерело: узагальнено авторами на основі [1, пп. 38¹.1.1 п. 38¹.1 ст. 38¹ та ст. 67].

Отже, особа, яка є власником або користувачем землі, визначає загальну суму сплачених нею протягом року податків (*рис. 1*). Якщо її сума менша за МПЗ, то в цьому випадку потрібно доплатити різницю.

На *рис. 2* наведено перелік земельних ділянок, на які не поширюється МПЗ.

Звітним податковим періодом МПЗ є календарний рік. Вперше цей податок треба буде сплатити в 2023 р. за підсумками 2022 р.

Сума МПЗ зменшується на загальну суму податків, зборів, обов'язкових платежів, яку сплатив власник або користувач землі у звітному податковому році. Тобто формула для визначення суми до сплати в бюджет має такий вигляд:

$$\text{СПС} = \text{МПЗ} - \text{ЗССП},$$

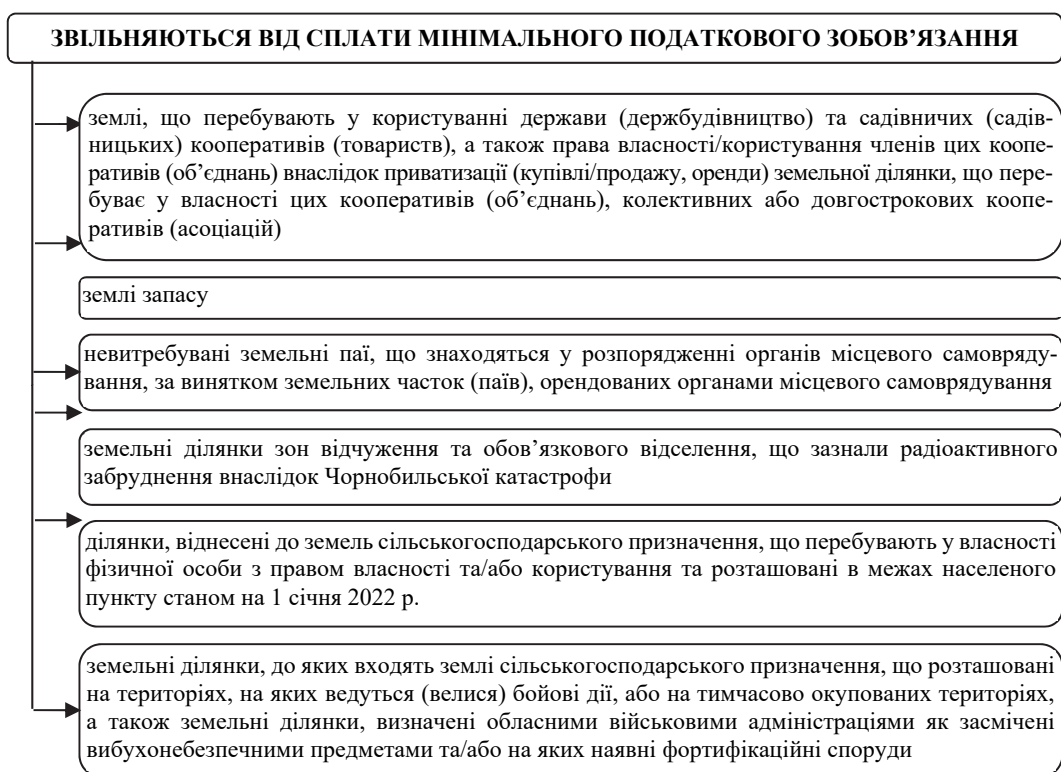
де СПС – сума податку до сплати;

МПЗ – мінімальне податкове зобов'язання;

ЗССП – загальна сума сплачених податків і платежів.

Якщо розрахована сума податку до сплати матиме додатне значення, то різницю слід доплатити в бюджет. У разі отримання від'ємного значення нічого доплачувати не доведеться.

Наприклад, розрахована сума МПЗ становить 80 000.00 грн, а платник податку за звітний рік сплатив податків на суму 75 000.00 грн. Тоді йому треба доплатити в бюджет тільки різницю в сумі 5 000.00 грн.

**Рис. 2. Земельні ділянки, які звільняються від сплати МПЗ,
у т.ч. на період воєнного стану в Україні**

Джерело: узагальнено авторами на основі [1, п. 38¹.2 ст. 38¹].

До початку введення воєнного стану в Україні Міністерством фінансів України внесено зміни [11] до форми податкової декларації з податку на прибуток підприємств щодо відображення в ній МПЗ. Було додано рядок 06.2 МПЗ "Податок на прибуток у вигляді мінімального податкового зобов'язання", а також додаток МПЗ до такої податкової декларації, який містить розрахунок різниці між сумою загального МПЗ та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок, а також додаток МПЗ-3 з розшифровкою розрахунку загального МПЗ, що складається з МПЗ щодо земельної ділянки, нормативна грошова оцінка (НГО) якої проведена та не проведена. Зважаючи на дату офіційного опублікування вказаних змін – 15.03.22 р., а також на вимоги п. 46.6 ст. 46 Податкового кодексу України [2], оновлену форму податкової декларації з податку на прибуток разом з МПЗ уперше потрібно буде подавати в такі терміни:

- платникам із квартальним звітним періодом – за I півріччя 2022 р.;
- платникам із річним звітним періодом – за 2022 р.

Відповідно, за старою формою востаннє обом категоріям платників податку на прибуток потрібно відзвітувати за підсумками I кв. 2022 р.

Розглянемо на прикладі розрахунок МПЗ. Так, у власності фізичної особи є земельна ділянка (рілля), НГО якої становила 320 000.00 грн. У такому разі МПЗ за 2022 р. становить 12 800.00 грн:

$$\frac{320\,000 \text{ грн} \cdot 4\% \cdot 12 \text{ міс.}}{12 \text{ міс.}} = 12\,800 \text{ грн.}$$

Цей приклад найбільше підходить фізичним особам-одноосібникам, які мають у власності одну земельну ділянку та в яких немає руху землі протягом року.

З наведеного розрахунку видно, що МПЗ треба розраховувати окремо для кожної ділянки, оскільки:

- після проведення Всеукраїнської НГО земель СГП кожна земельна ділянка має свою вартість;
- МПЗ визначається за період володіння (користування) земельною ділянкою, який припадає на відповідний податковий (звітний) рік.

Розглянемо приклад розрахунку, коли НГО земель не проведена. Фізична особа протягом 2022 р. має в Львівській області у власності земельну ділянку, віднесена до с/г угідь, площею 5 га, НГО землі якої не проведена. Земельна ділянка в оренду емфітевзис або інше користування не передавалась. За 2022 р. сплачено земельний податок у сумі 398 грн. НГО 1 га ріллі по Львівській області з урахуванням коефіцієнта індексації становить 30 000 грн.

За результатами 2022 р. Державна податкова служба України сформує та направить платнику податків до 01.07.2023 р. податкове повідомлення – рішення (ППР) на суму різниці між сумою МПЗ та сумою сплачених протягом податкового (звітнього) року податків:

$$30\,000 \text{ грн} \cdot 5 \text{ га} \cdot 0.04 \cdot 12/12) - 398 \text{ грн} = 6\,000 - 398 = 5\,602 \text{ грн.}$$

Водночас, якщо протягом звітнього року платник податку отримував доходи від реалізації сільськогосподарської продукції у сумі 1 000 000 грн, з яких 968 500 грн не підлягали оподаткуванню, відповідно до пп. 165.1.24 п. 165.1 ст. 165 ПКУ [2], а з різниці утримано податковим агентом податок у сумі 5 670 грн:

$$(1\,000\,000 \text{ грн} - 968\,500 \text{ грн})18\%¹ = 5\,670 \text{ грн,}$$

то сума ПДФО, яку платник податків повинен сплатити до бюджету (від’ємне значення різниці між сумою МПЗ та сумою сплачених протягом податкового (звітнього) року податків), становитиме 68 грн:

$$6\,000 - 398 - 5\,670 = -68.$$

Розглянемо особливості нарахування та сплати МПЗ для підприємств, які є платниками податку на прибуток. Відтепер такі платники податку зобов’язані у складі податкової декларації за звітний

¹ Ставка ПДФО

ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

податковий рік подавати додаток із розрахунком загального МПЗ, в якому міститиметься інформація про:

- земельні ділянки (їх кадастрові номери), для яких визначається МПЗ, їх нормативна грошова оцінка та площа;
- суму загального МПЗ;
- суму МПЗ щодо кожної земельної ділянки;
- загальну суму сплачених платником податку податків, зборів, платежів, пов'язаних з виробництвом та реалізацією власної сільськогосподарської продукції;
- різницю між загальним МПЗ та загальним податком, збором, а також витратами на оренду землі [2, ст. 141].

Склад податків та зборів, що включаються в МПЗ, наведено в таблиці.

Таблиця

Склад податків, що включаються в МПЗ, та їх платники

Податки та збори	Платники єдиного податку			Платники податку на прибуток	Фізичні особи-підприємці на загальній системі оподаткування
	Юридичні особи (3 група)	Фізичні особи-підприємці (2, 3 група)	Сільськогосподарські товаровиробники – юридичні особи та фізичні особи-підприємці (4 група)		
Податок на прибуток		–		+	–
<i>Податок на доходи фізичних осіб та військових збір:</i>					
з доходів від підприємницької діяльності		–			+
з доходів працівників і за договорами ЦПХ					
з доходів за договорами оренди, суборенди, емфітевзису, сільськогосподарських угідь			+		
Єдиний податок		+			–
Рентна плата за спеціальне використання води			+		
<i>Плата за землю:</i>					
земельний податок			+		
орендна плата			+		

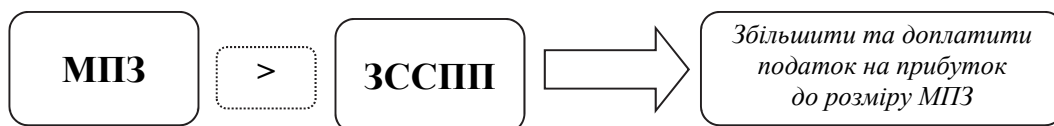
Джерело: складено авторами.

У ході дослідження питання розрахунку МПЗ для СГП, які обрали загальну систему оподаткування, встановлено, що платники податку на прибуток у 2022 р. повинні будуть розраховувати ЗССПП та порівнювати її з МПЗ.

Якщо платник податку встановить у податковому (звітному) році, що об'єкт оподаткування є від'ємним, додатне значення різниці між загальною сумою МПЗ та ЗССПП сплачується до бюджету з податку на прибуток підприємств у порядку та на умовах, що передбачені чинним податковим законодавством (рис. 3).

Сума податку на прибуток підприємств, яка розрахована з додатним значенням цієї різниці, не враховується в ЗССПП на наступний податковий (звітний) рік. Додатне значення різниці між сумою МПЗ і ЗССПП входить до складу зобов'язань з податку на прибуток підприємств [2, пп. 141.9.1 п. 141.9 ст. 149].

Рис. 3. Розрахунок сплати МПЗ платниками податку на прибуток

Джерело: узагальнено авторами на основі [1, пп. 141.9.5 п. 141.9 ст. 149].

З 1 січня 2022 р. МПЗ до сплати розраховуватимуть фізичні особи – платники ПДФО, які є власниками земель СГП, орендарями, користувачами з інших причин. Для таких платників податку контролюючий орган визначатиме загальну суму МПЗ на підставі даних Державного реєстру нерухомого майна, Державного земельного кадастру або на підставі оригіналів або належним чином засвідчених копій відповідних документів, що підтверджують право власності (користування) на землю. ППР разом із детальним розрахунком суми податку, сплаченого з ПДФО за річним податковим зобов'язанням, додатної суми різниці між загальною МПЗ та сумою податків, зборів, платежів, сплачених протягом податкового (звітного) року, надсилається платнику податків після звітного року.

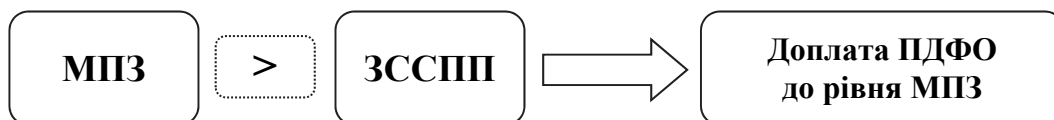
Якщо податкова служба не вручить таке ППР та детальний розрахунок податку у встановлений строк, фізична особа звільняється від сплати додатної суми річного податкового зобов'язання як різниця між загальним МПЗ і загальною сумою сплачених податків [2, пп. 170.14.6 п. 170.14 ст. 170].

До загальної суми сплачених фізичною особою протягом податкового (звітного) року податків, зборів, платежів включаються:

- ПДФО та військовий збір з доходів від продажу власної сільськогосподарської продукції;
- земельний податок за земельні ділянки, віднесені до сільськогосподарських угідь.

У сумі сплачених податків, зборів, платежів не враховуються помилково або надміру сплачені податки та збори в податковому (звітному) році.

МПЗ порівнюється із загальною сумою сплачених податків. У випадку, коли МПЗ перевищує ЗССП, то фізична особа повинна буде доплатити ПДФО до рівня МПЗ у відповідний бюджет протягом 60 календарних днів з дня вручення ППР контролюючим органом платнику податку (рис. 4).

Рис. 4. Розрахунок сплати МПЗ фізичними особами – платниками ПДФО

Джерело: узагальнено авторами на основі [1, пп. 170.14.5 п. 170.1 ст. 170].

У разі незгоди фізичної особи – платника податку з визначеним контролюючим органом загальним МПЗ або розрахованою у відповідному ППР сумою річного податкового зобов'язання з ПДФО такий платник податку має право протягом 30 календарних днів з дня вручення ППР звернутися до ДПС для проведення звірки даних, використаних для розрахунку суми ПДФО, із наданням підтверджувальних документів, зокрема щодо:

- земельних ділянок, які знаходяться у платника податку у власності або постійному користуванні, в оренді (суборенді, емфітевзисі), їхньої нормативної грошової оцінки та площі;
- суми доходу від реалізації власної сільськогосподарської продукції;
- суми сплачених податків, зборів, платежів.

МПЗ визначається на період володіння (користування) земельною ділянкою, яким є відповідний податковий (звітний) рік. У разі переходу права власності або користування земельною ділянкою протягом року МПЗ визначає:

- попередній власник (користувач) – за період із 1 січня звітного року до початку місяця, в якому припинилося право власності (користування);
- новий власник (користувач) – за період із початку місяця, в якому набуто право власності (користування) на земельну ділянку, і до кінця року.

Наступним етапом дослідження є виявлення особливостей нарахування та сплати МПЗ фізичними особами-підприємцями, які обрали загальну систему оподаткування та є платниками податку на доходи фізичних осіб та військового збору.

Якщо платник податку зареєстрований як фізична особа – підприємець, загальне МПЗ земель сільськогосподарського призначення, які використовуються підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, обчислюється платником податку з першого числа наступного місяця, в якому відбулася державна реєстрація.

Фізичні особи-підприємці зобов'язані подати доповнення до загальної податкової декларації у складі річної декларації та розрахувати загальну суму МПЗ.

У випадку, коли загальна сума МПЗ перевищує ЗССПІ для фізичних осіб-підприємців, які обрали загальну систему оподаткування, то платник податку зобов'язаний доплатити ПДФО до рівня МПЗ. Надбавка ПДФО до цієї суми буде перерахована до місцевого бюджету, де розташована така ділянка, пропорційно, виходячи з частки кожної ділянки, віднесеної до сільськогосподарської землі.

У випадку, якщо сума МПЗ перевищує ЗССПІ, то платники єдиного податку (юридичні і фізичні особи-підприємці) 2 та 3 групи збільшують до розміру МПЗ визначену в податковій декларації за податковий (звітний) рік суму єдиного податку, що підлягає сплаті до бюджету.

Якщо сума МПЗ більша за ЗССПП для платників єдиного податку 4 групи (юридичних та фізичних осіб-підприємців), то суб'єкти господарювання збільшують до розміру МПЗ визначену в податковій декларації за наступний за звітним податковий (звітний) рік суму єдиного податку, що сплачується до бюджету.

Висновки. Мінімальне податкове зобов'язання – це мінімальний податок, який має сплатити власник або користувач землі, що належить до земель сільськогосподарського призначення. Не має значення, використовується земля для вирощування сільськогосподарської продукції чи ні. До МПЗ належать: земельний податок; податок з доходу за продаж урожаю, вирощеного на цій земельній ділянці; ПДФО та військовий збір, що утриманий із доходів у вигляді заробітної плати працівників.

Приватні підприємці, які володіють землями СГП, будуть: самостійно нараховувати МПЗ за методикою, що представлена в оновленій редакції ПКУ; визначати суму зобов'язання, яка підлягає сплаті до бюджету. Інформацію про МПЗ фізичні особи-підприємці незалежно від застосованої системи оподаткування відображатимуть у затверджених окремих додатках у складі відповідних податкових декларацій. Перша сплата МПЗ до відповідного бюджету відбудеться за результатами 2022 р. у лютому 2023 р.

У подальших наукових дослідженнях увагу буде зосереджено на: уточненні сутності поняття "мінімальне податкове зобов'язання"; розширенні переліку платників МПЗ та операцій, які звільняються від сплати МПЗ; уточненні алгоритму розрахунку МПЗ; розкритті особливостей розрахунку загальної суми сплачених податків, платежів фізичними особами, суб'єктами малого, середнього та великого бізнесу, які володіють земельними ділянками СГП.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що один з авторів працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень" від 30.11.2021 № 1914 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text> (дата звернення: 03.01.2022).
2. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17#Text> (дата звернення: 03.01.2022).
3. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" від 15.03.2022 р. № 2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 24.04.2022).

4. Бойко О. Ефективність системи податкового адміністрування в Україні. *Демократичне врядування: періодичне електронне видання*. 2017. Вип. 20. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/dg/vsi-vypusky/vypusk-20-2017/efektyvnist-systemy-podatkovogo-administruvannya-v-ukrayini> (дата звернення: 03.01.2022).
5. Іванішина О. С., Панура Ю. В. Економічний зміст податкового адміністрування. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. Вип. 1(9). С. 159-163.
6. Малишкін О. І., Безверхий К. В., Кавова І. С., Семенова С. М., Шуляренко С. М., Карєв В. П. Гармонізація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах України в контексті нормативів ЄС: монографія. Київ: ДУІТ, 2018. 416 с.
7. Сідельникова Л. Теоретико-організаційні домінанти податкового адміністрування в системі державного податкового менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/91/86> (дата звернення: 03.01.2022).
8. Gunter S. R. Your biggest refund, guaranteed? Internet access, tax filing method, and reported tax liability. *International Tax and Public Finance*. 2019. Vol. 26. Issue 3. P. 536-570.
9. Kotsogiannis Ch., Lopez-Garc M. On commodity tax harmonization and public goods provision. *Public Econ Theory*. 2021; № 23: P. 1220-1227. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jpet.12535> (application date: 03.01.2022).
10. Онищенко В. Огляд податкових змін Закону № 1914–X. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/ru/9182-obzor-nalogovyh-izmeneniy-iz-zakonoproekta-5600-resurnaya-renta-prodaja-kvartir-nalogovuu> (дата звернення: 03.01.2022).
11. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Змін до форми Податкової декларації з податку на прибуток підприємств та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів" від 10.02.2022 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-22#Text> (дата звернення: 26.04.2022).

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhethnykh nadkhodzen" [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine to ensure the balance of budget revenues] vid 30.11.2021 № 1914. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text> [in Ukraine].
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] vid 02.12.2010 r. № 2755–VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukraine].
3. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu" [About modification of the Tax code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine concerning action of norms for the period of martial law] vid 15.03.2022 № 2120-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukraine].
4. Boiko, O. (2017). Efektyvnist systemy podatkovoho administruvannya v Ukraini [Efficiency of the tax administration system in Ukraine]. *Demokratychnе vriaduvannia – Democratic governance*. (Vol. 20). <https://science.lpnu.ua/uk/dg/vsi-vypusky/vypusk-20-2017/efektyvnist-systemy-podatkovogo-administruvannya-v-ukrayini> [in Ukraine].
5. Ivanishyna, O. S., & Panura, Yu. V. (2018). Ekonomichnyi zmist podatkovoho administruvannya [Economic content of tax administration]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University*. (Vol. 1(9), (pp. 159-163) [in Ukraine].

6. Malyshkin, O. I., Bezverkhyi, K. V., Kavova, I. S., Semenova, S. M., Shuliarenko, S. M., & Kariev, V. P. (2018). *Harmonizatsiia bukhhalterskoho obliku ta opodatkuvannia na pidpriemstvakh Ukrainy v konteksti normatyviv YeS [Harmonization of accounting and taxation at Ukrainian enterprises in the context of EU standards]*. Kyiv: DUIT [in Ukraine].
7. Sidelnikova, L. (2020). Teoretyko-orhanizatsiini dominanty podatkovoho administruvannia v systemi derzhavnoho podatkovoho menedzhmentu [Theoretical and organizational dominants of tax administration in the system of state tax management]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 22. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/91/86> [in Ukraine].
8. Gunter, S. R. (2019). Your biggest refund, guaranteed? Internet access, tax filing method, and reported tax liability. *International Tax and Public Finance*. (Vol. 26). Issue 3, (pp. 536-570) [in English].
9. Kotsogiannis, Ch., Lopez-Garc, M. (2021). On commodity tax harmonization and public goods provision. *Public Econ Theory*, 23, 1220–1227. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jpet.12535> [in English].
10. Onyshchenko, V. (2022). Ohliad podatkovykh zmin zakonu № 1914–X. <https://www.golovbukh.ua/article/ru/9182-obzor-nalogovyh-izmeneniy-iz-zakonoproekta-5600-resursnaya-renta-prodaja-kvartir-nalogovyy> [in Ukraine].
11. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Zmin do formy Podatkovoї deklaratsii z podatku na prybutok pidpriemstv ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh nakaziv" [On Approval of Amendments to the Form of Corporate Income Tax Return and Recognition of Certain Orders as Repealed] vid 10.02.2022 r. № 58. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-22#Text> [in Ukraine].

Надійшла до редакції 08.01.2022.

Прийнято до друку 19.01.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.

MUZYCHUK Mariana,
Post graduate student of the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kioto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3725-8377
marianamuzycuk@gmail.com

МУЗИЧУК Мар'яна,
аспірант кафедри обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-3725-8377
marianamuzycuk@gmail.com

ACCOUNTING OF CONTROLLED TRANSACTIONS

Introduction. In the context of economic globalization, the role of international groups of companies (MNE Group). States are improving tax control over the payment of MNE Groups' taxes, in particular, much attention is given to the rules of transfer pricing (TP). The TP rules are becoming more and more complex and it is important for enterprises to build an effective management system of the transfer pricing of the company and develop a policy on transfer pricing to minimize tax risks from the transfer pricing.

Problem. The accounting of controlled transactions (CT) is an important element of the management system of the company's TP. In order to conduct TP analysis, prepare reports on TC and manage tax risks from the TP of the enterprise, it is necessary to provide a quality information base for accounting of CT.

The aim of the article is to determine the tasks of accounting for CT and to develop proposals for improvement of its methodology.

Methods. The author used such methods and approaches as systems and comparative analysis, analysis, synthesis, generalizations, systems and logic. The information base is the regulatory framework of Ukraine and scientific works of domestic and foreign scientists.

Results. For the TP purposes, the status of a non-resident counterparty of the company should be established at the stage of planning the economic relations. For this purpose, a method of studying the status of a non-resident counterparty is proposed. For complete and timely identification of CO, the recommendations have been developed to improve the accounting of CO by introducing additional sub-accounts of accounting and applying of analytical sections for them.

ОБЛІК КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЙ

Вступ. В умовах глобалізації економіки зростає роль міжнародних груп компаній (МГК). Держави вдосконалюють податковий контроль за сплатою податків МКГ, зокрема велика увага приділяється правилам трансферного ціноутворення (ТЦ). Правила ТЦ стають дедалі складнішими, і для підприємств важливо побудувати ефективну систему управління ТЦ підприємства та розробити політику з ТЦ, щоб мінімізувати податкові ризики з ТЦ.

Проблема. Бухгалтерський облік контрольованих операцій (КО) є важливим елементом системи управління ТЦ підприємства. Для проведення аналізу ТЦ, підготовки звітності з ТЦ та управління податковими ризиками з ТЦ підприємства необхідно забезпечити якісну інформаційну базу обліку КО.

Мета статті – визначити завдання обліку контрольованих операцій та розробити пропозиції щодо вдосконалення його методики.

Методи. Використано сукупність методів та підходів: системного та порівняльного аналізу, аналізу, синтезу, узагальнень, системний та логічний. Інформаційною основою є нормативно-правова база України та наукові праці вітчизняних і закордонних учених.

Результати дослідження. Для цілей ТЦ статус контрагента – нерезидента на підприємстві має бути встановлено на етапі планування господарських відносин, для цього запропоновано методику дослідження цього статусу. Для повної та своєчасної ідентифікації КО розроблено рекомендації з вдосконалення їх обліку шляхом впровадження додаткових субрахунків бухгалтерського обліку для обліку та застосування аналітичних розрізів для них.

Conclusions. The author proposed methodology of accounting for CO that will ensure the implementation of qualitative TP analysis as well as proper TP reporting will allow to automate the process of its preparation. Prospects for further research are the formation of organizational and methodological aspects of the accounting policy of the enterprise for CO accounting and preparation of TP reports.

Keywords: transfer pricing management; accounting, controlled transactions; transactions with non-residents.

JEL Classification M41

Висновки. Запропонована методика обліку КО дасть змогу забезпечити якісний аналіз з ТЦ, повноту звітності з ТЦ, автоматизувати процес її підготовки. Перспективами подальших наукових досліджень є формування організаційних та методичних аспектів облікової політики підприємства щодо обліку КО та підготовки звітності з ТЦ.

Ключові слова: управління трансферним ціноутворенням; бухгалтерський облік, контрольовані операції; операції з нерезидентами.

Introduction. Foreign experts Gomez C. and Aguirre D. offered the concept of "transfer pricing management" as the process that consists of a set of measures that start with the detection and analysis of CT, analysis of compliance of arm's length principle, preparation of financial statements and accounting transactions to ensure reliable monitoring, support and continuous analysis of the process "from start to finish" in order to reduce the risk of tax adjustments and the likely impact of tax risks [1]. Ukrainian scientist A. Kasych has built a cycle of TP as a system of formation and TP documentation and also proposed a program for the TP implementation at the company [2]. Researchers believe that the TP management at the company is a complex and multi-level process, which consists of developing a TP strategy, planning, identifying major risks, monitoring and TP reporting. Accounting of CT and TP reporting play an important role here.

As CT accounting is an information base for the CT identification, preparation of TP reporting, making management decisions on the TP strategy, the question of organization of CT accounting has huge scientific and practical importance.

Problem. If the company has to apply the rules of tax legislation on TP while carrying out CT, as well as to ensure accurate preparation of TP reports on time and minimize the TP risks, it needs to build a complex multilevel system of CT administrative support.

The aim of the article is to define the task of the CT accounting as well as to develop proposals for improving the organization and methodological approaches to the CT accounting to ensure information support of TP management at the company.

Methods. The conceptual and methodological basis of the study are the scientific works of foreign and native scholars on the organization and methods of accounting for CT, legislative framework of Ukraine. A variety of methods and approaches are used to ensure the conceptual unity of the study, in particular systematic and comparative analysis, synthesis and generalizations.

Analysis of recent researches and publications. The scholars highlight that Ukrainian legislation does not contain any recommendations on the organization of CT accounting, so each company can organize accounting in this area at its discretion and in accordance with its needs [3].

Significant contribution to the development of accounting for controlled operations has been made by such native scientists as I. Karpenko [3-5] N. Lokhanova [6], N. Solodko [7], N. Rogova [8], I. Bolbotenko [9], who studied the theoretical and methodological problems of accounting framework for CT recording in accounting.

Foreign scientists M. Uyar [10] and P. Sikka [11] studied the peculiarities of TP accounting. J. McKinley and J. Owsley [12] studied the impact of TP on the financial reports of enterprises.

However, the organization of accounting for controlled transactions requires detailed research. The review of scientific publications revealed the existence of discussion and the need for additional development of accounting methods for CT, organization of document circulation and revision of accounting policies of the enterprise for effective development of TP management process of the company.

According to N. Lokhanova, in order for the TP system to function effectively and not carry constant risks for the company with the possibility of having significant penalties under strict tax control, a well-established system of management and financial accounting is necessary to ensure access to trustworthy information for all units that are directly involved in signing and executing contracts with contractors within affiliated entities [6].

The results of the research. I. Karpenko has outlined the theoretical aspects of determining the tasks of CO accounting [4; 5], in view of which the following tasks of accounting for CT are offered:

- providing reliable and high-quality information about the CT, which is carried out at the enterprise by external (tax control body) and internal users of accounting information;
- timely, complete and reliable documentation of transactions that can be considered "controlled";
- timely, reliable and complete recording of accounts of the transactions, that can be considered "controlled";
- reliable and complete determination of CT of the company, their volume and profitability;
- providing complete and reliable information for the TP analysis;
- qualified preparation and timely submission of reports and documentation on TP, which is determined by tax legislation;
- formation of a quality information base for planning, organization, regulation, analysis and control of the TP management system of the enterprise;
- providing complete and reliable information for the identification, assessment and risk management of the company's TP.

In order to effectively manage the TP tax risks of the enterprise, it is important to build a quality system of accounting and analytical support of CT accounting.

I. Karlova suggested the following stages of CT accounting – study of transactions for the presence of transfer price usage; recording of conducted accounting transactions in which transfer prices were used; control over the formation of prices in CT; checking the correctness of recording of sales revenues, income and taxation; presenting information about CT in financial statements [13].

However, it is not always obvious that the TP rules are applied to this accounting transaction while carrying out CT. Thus, at the stage of planning inter-group operations, it is possible to make a preliminary list of CT with related parties. In the case of transactions with non-residents who are not related parties, the need of applying the TP rules may not be established at once. Accordingly, the company's accounting system must be built in such manner that allows punctual and accurate identification of CT and their volume.

Practitioners and taxpayers agree that in most cases companies make the following mistakes while identifying CT:

- establishing the status of a non-resident;
- calculating of the cost criteria of CT;
- qualification of accounting transactions (impact on the object of taxation).

The question arises how the enterprise should account of information on transactions that may be treated as controlled. A number of native scholars emphasize the need of introducing separate sub-accounts for the accumulation of information for the purposes of TP. Thus, N. Litvinenko offers to account intra-group transactions on account 682 "Intercompany settlements", using a system of analytical accounts for intra-group and intra-accounting payments applying a hierarchical approach. The author also believes that it is reasonable to account separately the inventories received from related parties, as well as income generated in intragroup transactions [14]. N. Goylo offered to amend the Instruction on the application of accounts chart of accounting of assets, capital, liabilities and accounting operations of enterprises and organizations by creating additional sub-accounts to present intercompany settlements:

- 185 "Long-term intercompany account receivable";
- 363 "Intercompany accounts receivable";
- 551 "Intercompany long-term receivables and payments for settlements";
- 633 "Current intercompany liabilities";

and to use analytical sections for them by name of counterparties, types of contracts, settlement documents, currency [15].

N. Solodka offered a method according to which the transfer of assets and liabilities between companies of the Group takes place on a separate account 32 "Intercompany settlements" and with sub-accounts for settlements on: a) non-current assets; b) finished products, c) goods/stocks; d) works/services; dividends and loans [16]. The scientist proposes to supplement acting Chart of accounts with additional sub-accounts for separate goods accounting that are involved in intercompany transactions:

- 28.0 Goods for sale in a group;
- 28.0.1 Actual value of the goods;
- 28.0.2 Intragroup markup on goods [16].

I.Karpenko considered the option of dividing business entities into several levels, in particular by level of relations: related and unrelated persons; by types of operations: controlled and uncontrolled [4].

However, most proposals from the scientists are aimed at improving the method of accounting of transactions with related parties. In our opinion, while developing the methodology of CT accounting, it is also important to take into consideration the accounting of settlements with non-residents that are not related parties, but transactions with which will be controlled if they are subject to the threshold criteria of UAH 10 million. These are transactions with non-residents under commission agreements and non-residents that are registered in low-tax jurisdictions and are included in the List of the Cabinet of Ministers of Ukraine (hereinafter-CMU) № 1045 (hereinafter-List of Countries) [17] or whose organizational and legal forms are included in the CMU List № 480 (hereinafter the List of Organizational Legal Form) [18].

In addition, both at the stage of planning a business transaction and at the stage of its recording in the accounts, it is not always possible to determine whether it meets the criteria of controlled transaction. Therefore, at the stage of transaction recording in the accounts it is reasonable to have the separate accounts of mutual settlements which can be defined further as controlled for the purpose of their identification for the further analysis. Business transactions with all non-residents require careful analysis. So, the company should organize the processes of collection, preparation, registration and compilation of accounting information on transactions with non-residents to ensure prompt, complete and accurate identification of all transactions that could be classified as controlled transactions.

In order for the company's accounting system to contain the maximum information for the TP analysis, reporting with TP in an automated way and for correct identification of all CT, we offer the following stages of organization of CT accounting:

1. To modify the Chart of Accounts by introducing sub-accounts to record the transactions that may meet the CT criteria.
2. To introduce appropriate analytical breakdowns on the introduced sub-accounts.
3. To create classifiers in the information accounting system of the company for the completeness of data about:
  - signed agreements;
  - non-resident counterparties;
  - goods supplies, and services;
4. To assess the status of non-resident counterparties according to the proposed methodology.
5. To check the status of relationship with contractors in accordance with the TP rules.

Modification of the current Chart of accounts implies creating additional sub-accounts for separate accounting of:

- fixed assets, intangible assets, goods and supplies that are obtained in intercompany transactions or from non-residents, organizational and legal form of which (hereinafter - OLF) is included in the List of OLF, or that are tax residents of countries included in the List of countries;
- mutual settlements with related parties or non-residents, OLF or jurisdiction of the tax residence which is included in the List of OLF or the List of countries;
- income and expenses in transactions where it is necessary to prove compliance of the price with the "arm length" principle;
- currency exchange differences that arise from settlements with related parties or non-residents who are registered in "low-tax" jurisdictions or whose OLF is included in the OLF List.

Thus, it is proposed to amend the Instruction on the application of the Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations [19] by introducing additional sub-accounts for accounting to reflect transactions with non-residents (*Table 1*). To identify non-residents whose OLF is included in the List of OLF, or who are tax residents of the countries included in the List of countries, it is advisable to use the term "risky".

Table 1

Recommended changes to the Instruction on application for Plan of Accounts for accounting of assets, capital, obligations and business transactions of the enterprise and organizations for accounting transactions with non-residents

Account	Transactions with non-residents			
	other non-residents	related parties	"risky" non-residents	with non-resident commissioner
151 "Major construction"	151-2	151-3	151-4	n/a
152 Acquisition (manufacturing) of fixed assets	152-2	152-3	152-4	n/a
154 Acquisition (creating) of intangible assets	154-2	154-3	154-4	n/a
281 "Goods in stock"	281-2	281-3	281-4	n/a
282 "Goods in trade"	282-2	282-3	282-4	n/a
283 "Goods in comission"	n/a	n/a	n/a	283-3
362 "Settlements with foreign buyers"	362-1	362-2	362-3	n/a
373 "Calculations on accrued income"	373-2	373-3	373-4	n/a
39 "Deferred expenses"	39-2	39-3	39-4	n/a
474 "Provision of other expenses and payments"	474-2	474-3	474-4	n/a
632 "Settlements with foreign suppliers"	632-1	632-2	632-3	632-4
684 "Calculation on accrued interests"	684-2	684-3	684-4	n/a
702 "Income from the sale of goods"	702-2	702-3	702-4	702-5
703 "Income from work and service"	703-2	703-4	703-5	n/a
714 "Income from operating exchange differences"	714-1	714-2	714-3	714-4
744 "Income from non-operating exchange differences"	744-1	744-2	744-3	n/a
84 "Other operating expenses"	84-2	84-3	84-4	n/a
902 "Cost of sold goods"	902-2	902-3 - sold	902-4 - sold	902-5
	n/a	902-6 - bought	902-7 - bought	n/a

Source: developed by the author.

As the report on the CT requires detailed information about CT, it is important to introduce the following analytics for accounting sub-accounts that are made to present the transactions, which can be controlled:

- name of the counterparty;
- dates and numbers of contracts;
- dates and numbers of primary documents (acts of work performed and custom declaration);
- settlement currencies;
- goods, their parties and UKT ZED codes.

The developed approach to the use of analytical sections is given in *Table 2*.

Table 2

The developed analytical breakdowns for accounts 36-38

Analytical sub-account 1 level	Analytical sub-account 2 level	Analytics 1 Name of counterparty	Analytics 2 Agreement № and date	Analytics 3 Details of primary documents	Analytics 4 Currency
362-2	362-2-0 for goods	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
	362-2-1 – for services			Date+ number of the Act of performed works	
362-3	362-3 – for goods	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
	362-3-1 – for services			Date+ number of the Act of performed works	
373-3	n/a	applicable	applicable	n/a	applicable
373-4	n/a				
39-3	n/a	applicable	applicable	Date+ number of the Act of performed works/invoice	applicable
39-4	n/a				
474-3	n/a	applicable	applicable	Date+ number of the Act of performed works/invoice	applicable
474-4	n/a				
632-2	632-2-0 for raw materials	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
	632-2-1 – for goods				
	632-2-2 – for services	applicable	applicable	Date+number of the Act of performed works	applicable
	632-2-3 – for fixed assets	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
632-3	632-3-0 – for raw materials	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
	632-3-1 – for goods				
	632-3-2 – for services	applicable	applicable	Date+number of Act of performed works	applicable
	632-3-3 – for fixed assets	applicable	applicable	Date+ number of custom declaration	applicable
632-4	n/a	applicable	applicable	Date+invoice number of Act of performed works/invoice	applicable
684-3	n/a	applicable	applicable	date +invoice number	applicable
684-4	n/a				

Source: developed by the author.

For additional sub-accounts of account 28 "Goods" that are purchased from related parties or "risky" non-residents, we offer to keep analytical records in the context of:

- a) storage places (warehouses);
- b) nomenclature of goods;
- c) UKT ZED CODES;
- d) batch of goods.

For additional sub-accounts of account 28 "Goods" that are purchased from related parties or "risky" non-residents, we offer to keep analytical records in the context of:

- a) storage places (warehouses);
- b) nomenclature of goods;
- c) UKT ZED CODES;
- d) batch of goods

Business transactions of the sub-account "Goods that are transferred to a non-resident commission agent" should be presented using the following analytical sections:

- a) the name of the counterparty;
- b) Contract number and date;
- d) place of storage (warehouses);
- b) nomenclature of goods;
- c) UKT ZED CODE;
- d) batch of goods.

The aim of the proposed approach is to the sections of analytics is to ensure the introduction of all available information about the CT in the accounting system of the enterprise at the stage of recording of BT in accounting for further stages of TP analysis and reporting.

The application of the proposed approach with the use of analytical sub-accounts of the second and third orders of accounts will provide an opportunity to identify CT, analyse the TP, determine the profitability of operations and adherence to the "arm length" principle.

To ensure the correct recording of business transactions for further analysis for the TP purposes, the company needs to identify non-resident status at the stage of preparation for the signing a foreign trade agreement.

Particular attention should be given to the company's accounting department to study the residence status of the non-resident counterparty, income tax payment and whether its form of management is included in the List of OLF, and tax jurisdiction is in the List of countries. It is proposed to carry out such an inspection according to the methodology given in *Table 3*.

Table 3

Methods of researching the status of non-resident counterparty

Timing period	Information that needs to be checked	Method of checking
Stage of signing the agreement	The counterparty is the resident of which country organizational and legal form	receiving the certificate from the Trade register of the country of registration
	Country where the counterparty is a tax resident	Obtaining a certificate issued by the competent authority of the jurisdiction of the tax residence
	Is the organizational and legal form of the counterparty included in the List of OLF?	Analysis of the current version of the List of OLF
	Whether the country of registration of the counterparty is included in the List of countries	Analysis of the current version of the List of Countries
	Include the obligations of the counterparty in the contract and notify within 10 calendar days in case of a change of: - country of legal registration - country of tax residence - organizational and legal form	

Timing period	Information that needs to be checked	Method of checking
At the beginning of each tax year (annually)	Has the country of residence of counterparty changed?	Obtaining an extract from the Trade Register of the country of registration
	Has the organizational and legal form of the counterparty changed?	
	has the jurisdiction of the tax residence of the counterparty changed?	Obtaining a certificate issued by the competent authority
	Is the organizational and legal form of the counterparty included in the List of OLF?	Analysis of the List of OPF that is affective for the reporting period
At the end of each tax year (annually)	Is the country of registration of the counterparty included in the List of Countries?	Analysis of the List of Countries that is affective for the reporting period
	Did the non-resident counterparty pay income tax if its organizational and legal form is included in the List of OLF?	Providing with a certificate that confirms payment of income tax issued by the competent authorities of non-resident Information from own sources

Source: developed by the author.

According to our developed methodology for studying the status of non-resident counterparty and analysis of its tax residency, OLF and peculiarities of income tax payment must be carried out at the stage of planning economic relations, updating the necessary information on an annual basis and providing a contractual obligation for the counterparty that may affect the taxation of their business transactions.

Conclusions. The author offers proposals for improving the organization and methodological approaches to CT accounting for information support of TP management at the enterprise. In particular, the introduction of additional sub-accounts has been proposed that will allow to identify all CT of the enterprise and analytical sections to them as well as a methodology for studying the status of non-residents for the TP purposes was developed. The proposed approach allows to create a high-quality information base for TP analysis, preparation of documentation and TP reporting, TP risk management and control. Prospects for further research are the formation of organizational and methodological aspects of the accounting policy of the enterprise for the accounting of CT and the preparation of TP reports.

Conflict of interest. The author certifies that she has no financial or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript; the author has no association with state bodies, any organizations or commercial entities having a financial interest in or financial conflict with the subject matter or research presented in the manuscript. The author is working for the institution that publishes this journal, which may cause potential conflict or suspicion of bias and therefore the final decision to publish this article (including the reviewers and editors) is made by the members of the Editorial Board who are not the employees of this institution.

REFERENCES

1. Carlos Pérez, Gómez, Dan Paul, Hernández de Aguirre. Advantages of implementing operational transfer pricing. *www.internationaltaxreview.com*. <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1vz2vwvrqg3dt/advantages-of-implementing-operational-transfer-pricing> [in English].
2. Kasych, A. O., Petryk, O. A., & Grynenko, Ju. I. (2016). Transfertne cinoutvorennya na pidprijemstvi: problemy ta mozhlyvosti vykorystannja [Transfer pricing at the enterprise: problems and possibilities of use]. *Investyicii': praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24, 19-23. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_24_6 [in Ukrainian].

3. Karpenko, I. V. (2018). Organizacija obliku transfertnogo cinoutvorennja na pidpryjemstvah torgivli [Organization of transfer pricing accounting at trade enterprises]. *Buhgalters'kyj oblik, analiz ta audyt – Accounting, analysis and audit*, 27, 126-131. http://bses.in.ua/journals/2018/27_2_2018/24.pdf [in Ukrainian].
4. Karpenko, I. V. (2018). Oblikove zabezpechennja transfertnogo cinoutvorennja [Accounting of transfer pricing]. *Extended abstract of candidates thesis*. Kyiv. <https://knute.edu.ua/file/Mg==/b2330a7874746fcb4fa30be5a0260aa4.pdf> [in Ukrainian].
5. Karpenko, I. V. (2018). Organizacija obliku transfertnogo cinoutvorennja na pidpryjemstvah torgivli [Organization of transfer pricing accounting at trade enterprises]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii' – Black Sea Economic Studies*. (Vol. 27(2), (pp. 125-131) [in Ukrainian].
6. Lohanova, N. O. (2018). Problemy informacijnogo zabezpechennja transfertnogo cinoutvorennja v systemi dilovogo partnerstva pidpryjemstv [Problems of information support of transfer pricing in the system of business partnership of enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efektivna ekonomika*, 8. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/8.pdf [in Ukrainian].
7. Solodka, N. V. (2019). Oblik ta audyt vnutrishn'ogrupovyh operacij na pidpryjemstvah [Accounting and audit of intragroup operations at enterprises]. *Extended abstract of candidates thesis*. Kyiv. http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/017/dis_Solodka%20N.V._new.pdf [in Ukrainian].
8. Rogova, N. V. (2014). Oblikove zabezpechennja kontrolju transfertnogo cinoutvorennja [Accounting of transfer pricing control]. *Ekonomika: realii' chasu – Economics: the realities of time*, 5 (15), 204-207. <https://economics.net.ua/files/archive/2014/No5/204-207.pdf> [in Ukrainian].
9. Bol'botenko, I. V. (2016). Transferne cinoutvorennja: oblikovyj ta podatkovy-kontrol'nyj aspekty [Transfer pricing: accounting and tax control aspects]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanities University*. (Vol. 15), (pp. 127-131) [in Ukrainian].
10. Dr. Metin Uyar (2014). A Study on Accounting of Transfer Pricing and Its Effect on Taxation. *Accounting and Finance Research*. (Vol. 3), 1. <https://doi.org/10.5430/afr.v3n1p79> [in English].
11. Prem, Sikka (2017). Accounting and taxation: Conjoined twins or separate siblings? *Accounting Forum*, 41:4, 390-405. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2016.12.003> [in English].
12. JOHN, MCKINLEY, CPA, CGMA, J. D. & JOHN, OWSLEY. Transfer pricing and its effect on financial reporting. <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2013/oct/20137721.html> [in English].
13. Karlova, I. O., & Verbyc'ka, A. I. (2020). Transfertne cinoutvorennja: ekonomichnyj zmist ta osoblyvosti provedennja avtomatyzovanogo obliku na vitchyznjanyh pidpryjemstvah [Transfer pricing: economic content and features of automated accounting at domestic enterprises]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii' – Black Sea Economic Studies*. (Vol. 56), (pp.125-132). <https://doi.org/10.32843/bses.56-18> [in Ukrainian].
14. Lytvynenko, N. O. (2013). Analitichnyj oblik vnutrishnih rozrahunkiv [Analytical accounting of internal calculations]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. (Vol. 23.2), (pp. 277-284). <https://cyberleninka.ru/article/n/analitichnyj-oblik-vnutrishnih-rozrahunkiv/viewer> [in Ukrainian].
15. Gojlo, N. V. (2014). Buhgalters'kyj oblik i kontrol' stanu vnutrishn'ogrupovyh rozrahunkiv na pidpryjemstvah: organizacija ta metodyka [Accounting and control of intragroup settlements at enterprises: organization and methodology]. *Extended abstract of candidates thesis*. Zhytomyr. <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1067/Goylo.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

16. Solodka, N. V. (2019). Oblik ta audyt vnutrishn'ogrupovyh operacij na pidpryjemstvah [Accounting and audit of intragroup operations at enterprises]. *Extended abstract of candidates thesis*. Kyiv. http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/017/dis_Solodka%20N.V._new.pdf [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennja pereliku derzhav (terytorij), jaki vidpovidajut' kryterijam, ustanovlenym pidpunktom 39.2.1.2 pidpunktu 39.2.1 punktu 39.2 statti 39 Podatkovogo kodeksu Ukrai'ny, ta vyznannja takym, shho vtratylo chynnist', rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 16 veresnja 2015 r. № 977 [On approval of the list of states (territories) that meet the criteria established by subparagraph 39.2.1.2 of subparagraph 39.2.1 of paragraph 39.2 of Article 39 of the Tax Code of Ukraine and recognition as invalid, the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 16, 2015 № 977]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2017-п> [in Ukrainian].
18. Pro zatverdzhennja pereliku organizacijno-pravovyh form nerezydentiv, jaki ne splachujut' podatok na prybutok (korporatyvnyj podatok), u tomu chysli podatok z dohodiv, otrymanyh za mezhamy derzhavy rejestracij takyh nerezydentiv, ta/abo ne je podatkovymi rezydentamy derzhavy, v jakij vony zarejestrovani jak jurydychni osoby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 4 lypnja 2017 r. № 480 [On approval of the list of organizational and legal forms of non-residents who do not pay income tax (corporate tax), including tax on income received outside the state of registration of such non-residents, and / or are not tax residents of the state in which they are registered as legal persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 4, 2017 № 480]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2017-п> [in Ukrainian].
19. Instrukcija pro zastosuvannja Planu rahunkiv buhgalters'kogo obliku aktyviv, kapitalu, zobov'jazan' i gospodars'kyh operacij pidpryjemstv i organizacij: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrai'ny 30.11.1999 № 291. [Instructions on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: Order of the Ministry of Finance of Ukraine 30.11.1999 № 291]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> [in Ukrainian].

Received the editorial office 30.05.2022.

Accepted for printing 31.05.2022.

Publication online 24.06.2022.

UDC 811.111:378.147.014.25=111

DOI: 10.31617/visnik.knute.2022(143)11

POIDYN Marharyta,
Teacher at the Department
of Modern European Languages
State University of Trade and Economy
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5398-4769
poidinsarerealised@gmail.com

ПОЙДИН Маргарита,
викладач кафедри сучасних європейських мов
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0001-5398-4769
poidinsarerealised@gmail.com

ENGLISH LANGUAGE FOR PROFESSIONAL ORIENTATION: INTERNATIONAL METHODS OF TEACHING

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ: МІЖНАРОДНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ

Introduction. In the 21st century it is extremely necessary to provide knowledge with effective teaching methods. The ESP (English for a specific purpose) course should provide not only the necessary knowledge but also skills that would make it easier for millions of students to communicate with international affiliates of any business sector.

Problem. At the moment, when teaching ESP course, consumers of educational services have conservative approaches to studying. Thus, after completing the course, graduates often have to go to private companies to gain knowledge or develop skills needed for fluency in a foreign language.

The aim of the article is to study modern international methods of teaching English in order to modernise the course of professional English.

Methods. The research was conducted using the methods of theoretical generalisation, comparative analysis and synthesis.

Results. There have been described and analysed the theoretical hypotheses of using international modern teaching methods in the course of professional English.

Вступ. Нині велика увага приділяється впровадженню ефективних методів викладання. Курс професійної англійської має надавати не лише необхідні знання, а й навички, які б спрощували у студентів комунікацію з міжнародними філіями будь-якого сектора бізнесу.

Проблема. Наразі під час викладання курсу професійної англійської споживачі освітніх послуг мають консервативні підходи до вивчення потрібного матеріалу. Таким чином, після проходження курсу випускники часто вимушені звертатися до приватних підприємств задля надолуження знань або напрацювання навичок використання іноземної мови.

Метою статті є дослідження сучасних міжнародних методів викладання англійської мови задля модернізації курсу професійної англійської.

Методи. Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, порівняльного аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Описано та проаналізовано теоретичні гіпотези використання міжнародних сучасних методів викладання у курсі професійної англійської.

© Poidyn M., 2022

The author of the manuscript did not receive direct funding in the preparation of the manuscript.

Poidyn M. English language for professional orientation: international methods of teaching. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. S. 137-144.
[https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)11](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)11)

ISSN 1727-9313; eISSN 2616-5856. SCIENTIA FRUCTUOSA. 2022. № 3

137

Conclusions. Today, teachers and students work to maintain results, but in teaching methods and in ways of studying the material, consumers and providers of educational obedience often choose conservative methods. In order to ensure the maximum productivity of the professional English course, it is proposed to implement modern international methods while presenting various segments of the material and practising different language equivalents.

Keywords: international teaching approaches, modern teaching approaches, TBL (task-based learning), PPP (presentation, practice, production), CLT (communicative, language, teaching), TTT (test, teach, test), PBL (project, based, learning), international methods of teaching.

Висновки. На сьогодні викладачі та студенти працюють на результат, проте у методах викладання та способах вивчення матеріалу споживачі та надавачі освітніх послуг часто обирають консервативні методи. Для забезпечення максимальної продуктивності курсу професійної англійської пропонується запровадити сучасні міжнародні методи у різні сегменти подання матеріалу.

Ключові слова: міжнародні підходи у викладанні, сучасні підходи у навчанні та викладанні, TBL (навчання, орієнтоване на завдання), PPP (презентація, практика, виробництво), CLT (комунікативне викладання мови), TTT (перевіряй, викладай, перевіряй), PBL (проектне навчання), міжнародні методи навчання.

Introduction. In the conditions of the 21st century, it is extremely necessary to provide knowledge with effective teaching methods, because students are consumers of educational services in the market of the educational segment. The ESP (English for a specific purpose) course should provide not only the necessary knowledge but also skills that would make it easier for millions of students to communicate with international affiliates of any business sector.

There are reviewed and analysed the methods of teaching English as a foreign language and emphasised those mentioned which are usually missing in the process of studying, however, are neither less effective nor harder to be implemented into the process of studying. Based on the analysis of existing materials there has been proposed the ways to be implemented into a course "English language for professional orientation".

Problem. At the moment, when teaching "English for a specific purpose" course, consumers of educational services have conservative approaches to studying. Thus, after completing the course, graduates often have to go to private companies to gain knowledge or develop skills needed for fluency in a foreign language.

Analysis of recent research and publications. Teaching ESP (English for specific purposes) is aimed at developing students' skills during professional communication depending on the area of their professional field. It means that such teaching should be connected to students' particular specialisation. However, it is mostly based on a course book without a guide for a teacher and there are no explanations connected with approaches used in it. As a result, a teacher starts doing all the tasks in the course book with students in direct order. It often happens that a teacher has to find and use additional sources concerning specialisation as the material given in a course book does not relate perfectly to the programme or, furthermore, contains information that is out of date [1].

Additionally, even if the teacher has a perfectly structured and modern course book for a particular specialisation it can occur that a professional does not know what approaches it is built on and how to use it productively [1; 2]. Furthermore, to cope with a course book and make a most productive lesson a teacher can use different approaches and methods such as PPP (presentation practise production) which must contain interactive elements; a connected speech which cannot exist without using special tools for cutting an audio, making a presentation with audio and video; and so on.

Not all tasks can be done in the direct order of a course book. Moreover, sometimes they are better to be replaced with others, even from other sources. Lewis Lansford, an author of "Unlock"(a textbook based on literacy), offers to use subtraction, selection, addition, replacement, rejection while working with a course book [1; 2].

The aim of this article is an analysis, theoretical justification and development of proposals for improving the course "English language for professional orientation" which in turn could simplify the process of gaining knowledge and necessary skills for further professional growth in any chosen field because of the possibility to cooperate with international organisations in any field.

Methods. The theoretical and methodological basis for writing the article were the works of domestic and foreign scholars on various modern methods of teaching a foreign language. The research was conducted using the methods of theoretical generalization, comparative analysis and synthesis.

Results. Analysis of existing international approaches in teaching English as a foreign language, it can be concluded that there exist many different international methods. They do not exclude each other and can be freely used simultaneously. The approaches can differ with the order of tasks, with the quality of tasks, as well as the segment of the language that is improved during involving it into a lesson.

Further, there follows the list of examined international methods that can theoretically be implemented into teaching of ESP:

PPP (Presentation, Practice, Production). This method is often used in a course book. It has several phases [3]:

The presentation phase is supervised by the teacher. The teacher may use any source of visual and audio material to demonstrate a situation. From this, he or she has the possibility to extract the required language equivalents.

During the (controlled) practice phase, learners have practicing, they say or write language structure correctly. General practice activities include drilling, multiple-choice exercises, gap-and-cue exercises, transformations etc. During this phase the teacher's goal is to direct the activities, to provide positive feedback to students, correct mistakes and model the correct forms.

The production phase comes when the learners completely mastered the form and learnt how to produce it with no mistakes in controlled exercises. In this phase, they use the new language structure to produce oral or

written texts. Production activities include speeches, dialogues, presentations, etc. The teacher does not support a student correcting or translating anything in this phase, as the students should not make mistakes by now. If mistakes are made, they are pointed out after the exercise has ended.

However, language learning often involves more than mechanical practice. In addition, there is a lot of evidence appearing in the lessons to suggest that learners who do well in the practice phase fail to transfer this ability to the production phase, and – even if they do successfully manage the production phase – they often fail to transfer this ability outside the classroom [3].

TTT (Test, Teach, Test) is a language teaching approach where students have diagnostic tests at the very beginning of the lesson, without teacher assistance [4]. After having the results, the teacher plans and presents a lesson based on the students' specific needs or on their "gaps". Finally, learners need to do a task (test) at the end to put into practice what they're learned.

Teach phase, the last one, comes then. All the mistakes gathered by a teacher during the first phase are corrected and the target language is taught. The last phase is the second test where a teacher can see the results of the second phase [4].

Connected speech. Connected speech is based on a set of rules used to modify pronunciations so that words connect and flow more smoothly in natural speech. Native speakers of English tend to feel that connected speech is friendlier, more natural, more sympathetic, and more personal. Non-native speakers, however, are rarely able to predict which lexical item may or may not appear in a particular situation. They tend to depend almost solely on the sounds which they hear [5].

To use this method, the teacher must know how to drill the phrases or paragraphs, the methods of connecting words in fluent speech. It rarely exists in the list of tasks in a course book.

CLT (Communicative, Language, Teaching) is an approach that aims to achieve communicative rather than linguistic competence through learner interaction [6]. In a classroom that uses the *CLT* method, students do most of the talking. This enables students to practice communicating in English, continuously talking with each other, rather than listening to an instructor's lecture. Teachers can encourage students to interact with each other with minimal direct correction. The intent behind the communicative approach to speaking is to have students practice English without fear of awkwardness or making mistakes when learning a new language.

Instead of interrupting or correcting students when they make mistakes, instructors who utilise the *CLT* approach might use indirect feedback or conversational redirections that do not interrupt a conversation [6].

Project based learning. Project-based learning is a popular teaching practice built around student-driven projects, done either independently or collaboratively, that are often shared with one or more groups of students [7]. This way, students are encouraged to learn by doing, which may lead to more

interest, excitement, and energy in the classroom. A project is an extended task which usually integrates language skills through a number of activities. These activities combine in working towards an agreed goal and may include planning, the gathering of information through reading, listening, interviewing, etc., discussion of the information, problem solving, oral or written reporting, and display. Projects often focus on real-life contexts and are collaborative, requiring students to negotiate for meaning with their instructors, their peers, and even outside participants, depending on the assignment. In PBL, the teacher creates a student-centred learning environment and facilitates or guides students through the completion of their projects [7].

TBL. Task-based learning is a great alternative for language teachers. The lesson is based around the completion of a main task and the language equivalents for studying are determined by those which occur as the students complete the task [8]. The lesson follows certain *stages*:

Pre-task. The teacher involves students into the topic by playing a video/ audio with an example or presents it by his/her own. Then, there are given clear instructions on what they will have to do at this particular stage. It might be given support to the students to recall some terms or structures that may be useful for the task.

Task. The students work on a task in pairs or groups using the language resources that they have as the teacher monitors and encourages.

Planning. Students prepare a short report in oral or written form to tell the class what happened during their cooperation. Then, they rehearse what they are going to say in their groups. Meanwhile, the teacher is available for the students to ask for advice to clear up any language questions they may have.

Report. Students then report back to the opponents. The teacher chooses the order of when students will present their reports and there may be some quick feedback on the content.

Analysis. The teacher then highlights relevant parts from the reports of the different groups for all the students to analyse. They may ask students to notice interesting features within this text. The teacher can also highlight the language that the students used during the report phase for analysis.

Practice. The teacher selects language areas to practise based upon the needs of the students and what emerged from the task and report phases. The students then do practice activities to increase their confidence and make a note of useful language [8].

Furthermore, there can be mentioned the article of Aly AQoura Professor of Mansoura University in Egypt "New Trends in English Language Teaching". This article discusses the most recent trends in English language teaching and learning in 2020. It is divided into three broad sections where language approaches, syllabus are presented in the first part and the second part is concerned with methods and strategic teaching.

In the first section he states that there is less focus on the culture of native speakers of English unless there is a specific aim for following it. That is why the content and the form should put the students into the sphere of their specific purpose and gain the true experience of using language involving cognition, communication, collaboration and cooperation during the lesson. Aly states that many of course books are criticised due to the misunderstanding methodology by teachers as they try to force students often only to learn the material unless they should practice it.

In the second section professor claims that there are to be significant and complex student-teacher interactions inside and outside the classroom. The creation of a networking atmosphere and support of digital sources and platforms must be included into teachers' strategies when preparing for the lesson [9].

Proposals of implementation methods mentioned can be used for modernisation of a course "English language for a professional orientation" or ESP (English for a specific purpose). It must be mentioned that almost all the methods are usually combined in a course book in a mixed order. If a teacher is familiar with the theoretical material of the international methods and one knows the examples of such methods given, it is easy for such a professional to avoid mistakes while using any source of material when preparing for the lesson.

On the other hand, if a teacher does not cope with a course book in perspective of the international approaches but tries to follow the order of the list such a lesson can lose its productivity. This situation can be solved with the following proposals.

PPP. As it was mentioned, the method has three phases. Usually, the teacher uses the vocabulary given before the text and the text of a particular topic to present the target language needed. The students read and translate the text. There is an explanation of terms in the text. However, to understand those deeply a student needs to see or to hear different examples. Here can help elicitation. A teacher can tell a story of his/her own where the meaning of difficult terms are combined. Then, the students are proposed to put the terms into the story instead of the synonyms used. The other way is pictures or short videos connected with terms which make the understanding easier and faster.

The practice stage given in a course book is more or less normal taking into account that there are a lot of tasks with finding synonyms, antonyms, matching the definitions with the terms etc. However, here it would be better to use *CLT* as well to help students with pronouncing those terms fluently in connected speech.

The production stage is often out of date and does not correspond to the students' needs. That is why it is better to replace the old fashion task with the modern one. Also, there can be used additional methods such as PBL where students can be put in a real situation which may happen in their modern reality and *CLT* which will help young scholars to improve their speaking skills as much as possible.

TTT is often unseen in the list of the tasks as the stages of it are on different pages and mixed with other tasks. Also, sometimes this method is skipped or unused at all.

This method easily can be combined with the PPP method. Before presenting the new target language to students it is necessary to know whether they are unfamiliar with all units of target language or there are some of them which are already known. It saves a lot of time for a teacher and students.

After the teaching the unclear elements of the target language it may be added to the practise stage during which it can be seen whether the students use target language correctly or not.

The last two stages of both methods correlate. One task can slightly combine the production and the second test. The difference is only that the second test usually has multiple choices or filling the gaps forms but the production has only tips and a student must create a written or oral product showing one's confidence when using target units.

CLT. This method is almost the hardest to implement on the lessons of a course "English language for professional orientation" as it excludes using the first language (native language) of learners during the studying process.

It correlates with elicitation much because you do not explain or translate the target of language but elicit it with presentation of pictures, videos, stories.

One concept checking question (question concerning the meaning of target language) can save half an hour of explanation. Elicitation, also, helps much when giving the instructions to the students and checking their understanding. One instruction checking question can show you best whether students understood the task or not [10].

Connected speech. This method of teaching can help students to hear and talk better. And it must be used in each lesson no matter what structure it has. During the presentation phase of PPP the terms must be drilled in the context of real sentences. During production students must try to speak as they drilled before not stressing each word separately. When young scholars have their *PBL* lessons, the teacher ought to help them with the lexis needed for the project creation and later presentation for them to keep in mind that the language is a very flexible substance.

Another segment of implementing this method is listening. The difficult pieces of audios can be split on separate pieces and worked on drilling pronunciation and then relistened again to check the difference of the quality of hearing.

TBL. However, the *TBL* contains the project at the end as a copy of the teacher's task at the very beginning. Whereas *PBL* has the project at the end which did not exist in this form before. If the utter can take one or two lessons, the latter can take a whole week or more.

It is very significant to keep the audience motivated. Students must be involved in things which are modern and brainstorming. That is where *TBL* and *PBL* can help. During the lessons it is much easier to follow the *TBL*. A teacher turns on the video of a company presentation, for example, drills the language units needed for it. Students create their companies in small groups, plan the presentation, rehearse it and present several times to different mini groups which did the same task with their own companies. It allows a teacher to monitor the practice of all the students at the same time, gather their mistakes for the feedback part and make a most productive speaking lesson which is the strongly needed skill to be formed during the "English language for professional orientation" course.

Conclusions. Today, teachers and students work to maintain results, but in teaching methods and in ways of studying the material, consumers and providers of educational obedience often choose conservative methods. In order to ensure the maximum productivity of the professional English course, it is proposed to implement modern international methods while presenting various segments of the material and practising different language equivalents.

Conflict of interest. The author certifies that she has no financial or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript; the author has no association with state bodies, any organizations or commercial entities having a financial interest in or financial conflict with the subject matter or research presented in the manuscript. The author is working for the institution that publishes this journal, which may cause potential conflict or suspicion of bias and therefore the final decision to publish this article (including the reviewers and editors) is made by the members of the Editorial Board who are not the employees of this institution.

REFERENCES

1. Jeremy, Harmer (1998). How to teach English. Longman publishing [in English].
2. Lewis, Lansford (2014). World of better learning: Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/elt/blog/2014/08/13/use-coursebooks-art-pedagogy> [in English].
3. Achilleas, Kostoulas (2011). Lecture 6: Presentation Practice Production: AFL7020 Language Teacher Education. <https://achilleaskostoulas.files.wordpress.com/2012/01/ppp.pdf> [in English].
4. Pitambar, Paudel (2018). Use of Test-Teach-Test Method in English as a Foreign Language Classes: *Journal of NELTA Surkhet* [in English].
5. Vanessa, Steele (2019). Connected speech: British Council, BBC. <https://www.teachingenglish.org.uk/article/connected-speech> [in English].
6. Vanessa, Toro (2018). The Use of the Communicative Language Teaching Approach to Improve Students' Oral Skills: Canadian Center of Science and Education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1200055.pdf> [in English].
7. Joseph, S. Krajcik & Phyllis, C. (2006). Blumenfeld, Project based learning. The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. http://daleydoseoflearning.weebly.com/uploads/1/8/7/7/18774020/chapter_19_pbl_kraichik.pdf [in English].
8. Dave and Jane, Willis (2007). A Framework for Task-Based Learning: Longman [in English].
9. Aly Abdul Samea, Qoura (2021). New Trends in English Language Teaching and Learning New Trends in ELT&L. Mansoura University [in English].
10. Concept questions and time lines (2005). Graham Workman, Gradburn Publishing [in English].

Received the editorial office 15.02.2022.

Accepted for printing 29.03.2022.

Publication online 24.06.2022.